

H-A

2

6

INSTITUTIONES
METAPHYSICÆ

IN
USUM TIRONUM SCRIPTÆ;
AUCTORE

ANTONIO GENUENSI

In Regiâ Neapolitanâ Studiorum Aca-
demiâ Ethicæ Doctore.

CURANTE

BENEDICTO JOSEPHO DE SOUSA

FARINHA,

Público Philosophiæ Professore.

OLISIPONE:

TYPIS SIMONIS THADDÆI FERREIRA,

ANNO M. DCC. LXXXVII.

Permittente Supremâ Curia Palatinâ,

A-A
2
68

INSTITUTIONES

METAPHYSICAE

IN
USUM THRONUM SCRIPTAE
AUCTORE

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Studiorum Academi-
demis Ethicæ Doctore

CURANTE

BENEDICTO JOSEPHO DE SOUSA

PARISIA

Publico Philosophiæ Professore

OLISIPONE

THOMAS THADDEUS FERREIRA

ANNO M. DC. XXXIII.

Emptum apud Curia Palatina

INSTITUTIONES METAPHYSICÆ.

PROLEGOMENA.

§. I. **M**etaphysica est ea Disciplina, qua traduntur notiones, causæ, & rationes maxime genericæ rerum æternarum, factarum, & possibilem. Dicta est Metaphysica quasi Scientia Physicis disciplinis sublimior. Nempe in hoc a Physica distat Metaphysicæ, quòd illa proximas rerum naturalium causas, hæc remotas, & maxime genericas investiget. Illa exteriorem, & oculis subjectum, hæc interiorem, & intelligibilem rerum ordinem perscrutetur. Tandem illa rerum corporearum corporeas causas expedire conetur; hæc vero incorporeas, præcipue activas. Quare Metaphysicus dicitur, 1. qui res singulares ad suas genericas notiones apte, exprompteque referre scit. 2. qui primas, & genericas rerum causas animo comprehensas habet. 3. qui tandem de Homine Deo & aliis substantiis intelligentibus ex naturalibus notionibus docte, & acute differere novit.

§. II. Ex quo patet vere docuisse Scholasticos esse hanc Scientiam & Sapientiam universalem, eiques ceteras quasi famulari, suæque principia ab illa mutuari. Quod cum in omnibus Scientiis verum

rum experimur, tum verissimum in Juris naturæ, Theologiæ, & Ethicæ studiis, in quibus nemo unquam proficiet, qui ad ea non accesserit animo Metahyficis exulto, id est *universali*, & *perspicaci*.

§. III. Quibus ex rebus consequitur, utilissimam esse Metaphysicam; quandoquidem ea plurimum ad hominum felicitatem conferre potest, si rite, & recte excolatur. Enimvero si studiorum humanorum scopus est hominum beatitudo, eaque posita est in perfecta voluptate, & perfecta voluptas ex perfecto bono manat; optimum vero bonum moribus rite conformatis obtinetur; moresque rite conformant Ethica, & Theologia; his vero Metaphysica subternitur (ex §. II.): hominum vitæ, societati, & Religioni, utilissima est Metaphysica. Accedit utilitas maxima, quam affert in mentis culturam, capacitatem potissimum, & ratiocinandi, atque ad sua generica principia revocandi facultatem exercendam, & augendam. Scilicet quando constat nihil esse in homine præclarius *ratione*; quis ambiget, eam esse Scientiarum omnium præcellentissimam, qua *ratio universalis* in animo informetur? quippe sine qua nulla constat Disciplina.

§. IV. Sed & jucundissima est hæc Scientia: nec enim parva est voluptas perquirendi & contemplandi interiora mundi, seu potius intelligibilem, & verum mundum, & ex invisibilibus causis, ordineque invisibili pulcherrime constructum, ad quem non pertingit populus, qui phænomena

na tantum mundana admiratur, nec esse putat, nisi quod oculis contuetur. Primarum enim substantiarum totius rerum universitatis ex quibus mundus hic adspectabilis emergit, earum vires, series, ordo, fines, pulchritudo, tum earum activæ, & primæ causæ, aut nulli, aut soli huic nostro Philosopho patere possunt.

§. V. Sed opponunt; Metaphysicos ferme omnes in fanaticum proruisse, absurdorum systematum fuisse auctores, aut paulo liberiores, quam per divinam Religionem licet, in philosophando. Respondemus, infinitos fuisse, eosque meliores Metaphysicos, qui moribus integris, ratione rectâ, magnâ, atque sincerâ pietate excelluerunt, veluti inter veteres Patres, præter Græcos plures, S. Augustinus, inter recentiores Sancti Anselmus, & Thomas. Quin in ipso Gentilismo Platonici, & Stoici, qui subtilissimi Metaphysici fuerunt, iidem fuerunt ex omnibus Philosophis minus profani. Nec vero quidquam obest, quod quidam aut fanatici, aut paulo liberiores fuerunt in philosophando; non enim ea sunt Philosophiæ vitia, sed hominum: ut non idcirco, quod Theologus, aut Medicus aliquando arte suâ abutatur, Theologia, aut Medicina velut perniciofa exterminanda est. Est hoc sophisma *non causæ pro causa.*

§. VI. De methodo ad hanc Scientiam perveniendi contendunt Philosophi. Cum Metaphysica sit Scientia universalis, & circa universalia & abstracta, Platonici a natura Dei incipiendum pu-

tarunt, quòd in Deo sint rationes universales rerum omnium. Eset hæc methodus præclara, si nobis liceret universales hujusmodi rationes, quæ sunt in Deo, directe comprehendere: sed quando id mortalibus non est concessum, est methodus Platonica plane inutilis. Scio Platonicos in eâ fuisse opinionem, universales illas Dei rationes & ideas mentibus humanis participari. Sed ne quid aliud dicam, est hæc doctrina valde incerta, & obscura.

§. VII. Quoniam ergo homines non nascuntur rationibus & ideis universalibus præditi, nulla alia superest via; qua ad Scientiam universalem pervenire possimus, nisi analytica, quæ a rebus singularibus paulatim ad universales rationes nos perducit. Atque hæc methodo Philosophi omnes ad Scientiam universalem evaserunt, quemadmodum constat ex eorum historiâ. Eâ methodo Elementa Metaphysicæ confecimus, hasque Institutiones conficiemus.

§. VIII. Tres autem in partes Elementa divisimus: eandem rationem in his Institutionibus sectamur. Primâ parte principia Ontosophiæ, & Cosmosophiæ maxime generalia, idest Metaphysicam generalem, sumus complexi: alterâ Psychosophiam, id est tractationem de mente, & naturâ humanâ: tertiâ Theosophiam, id est Scientiam Dei, divinarumque rerum. Ita autem hæc trademus, ut meminerimus perpetuò veteris illius effati: *Philosophandum, sed paucis*. Nam utcumque hæc stûdia, & perpulchra sint, ac jucunda,

& rationi perficiendæ utilissima, illa demum nos totos occupare debent, quæ vitæ humanæ, cum privatæ, tum publicæ, felicitatem propius spectant. Quare hæc, de quibus agimus, degustanda tantum sunt, ut iis ratio ac mens universalis formetur, non etiam pleno pectore haurienda, atque in iis consensendum. Præterea eorum ea tantum sumenda, quæ rebus nostris propiora sunt, atque habere in vita quum privata, tum civili, usum aliquem possunt, ne veluti ex hominum consortio segreges, non huic nostro mundo, sed alteri, & intelligibili nati esse videamur.

Porro methodus, qua in his Elementis usi sumus, atque hic utemur, mathematica est: primum enim vocabulorum, & rerum definitiones proponemus, ne vocum ambiguitate, aut rerum obscuritate laboremus: deinde ex iis præcipuas Propositiones derivabimus.

PARS PRIOR

COMPLECTENS PRINCIPIA

ONTOLOGIÆ,

ET

COSMOLOGIÆ.

Ontologiam vocamus Scientiam maxime universalem circa ens, ejusque proprietates genericas, seu circa genericas rerum notiones, quibus singulares comprehenduntur, occupatam.

Qua ex re patet Ontologiam Metaphysicam generalem comprehendere.

Cosmologiam vero dicimus Scientiam, quæ principia, originem, & ordinem hujus universi tradit.

Cum pleræque cognitiones Cosmologicæ conjunctæ sint & copulatæ cum Ontologicis; inde factum est, ut in hac primâ Elementorum nostrorum parte utriusque principia generalia conjunxerimus.

DEFINITIONES

COMPLECTENS PRINCIPIA

CAPUT I.

Explicantur notiones vocabulorum, Rei, Entis, Nihili, Possibilis, Necessarii, Contingentis.

Definitio I. **R**es nobis dicitur quodcumque existit, est, futurum, aut possibile est, seu substantia id sit, seu modus. Itaque nullum est aliud vocabulum, cui in his Elementis amplior rem notionem adscribamus. Omnium igitur idearum notitarum, universalissima erit idea Rei.

Definitio II. Entis nomine intelligimus quodcumque existit, seu substantia sit, seu substantiæ proprietas, aut qualitas quæcumque: itaque ejus idea minus est generica, quam idea rei. Animadvertendum autem est hoc in loco, in libris Philosophorum Platoniorum sæpe Ens dici, quod æternum est, & immutabile. Hinc factum est, ut non raro scripserint, corpora non esse Entia, quod est, nec æterna, nec immutabilia: nam Platonicis Deus tantum, & Ideæ sunt *ovta*, seu Entia.

Definitio III. Vocabulum *Nihil* duas exprimit notiones, unam *entis*, alteram privationis rei alicujus in ente illo. Scilicet vocabulum *Nihil negativum* est: vocabula autem negativa absentiam *positivorum* significant, cujusmodi sunt insipidum,

silentium, tenebræ: primum enim significat absentiam saporis: alterum absentiam soni: tertium absentiam luminis: quo officio fungi nequeunt, nisi duæ illæ notiones conjunctæ sint.

Definitio IV. *Possibile* voco id, quod nec est, nec certum est, utrum erit, sed tamen non repugnat esse, veluti habitatores in aliis Planetis. Plerumque vocabulum *possibile* generatim accipitur pro omni eo, quod non repugnat existere, sine ulla relatione ad ullum tempus, vel locum, quo usu & existentia quoque comprehendit; ut quum dicitur, in Deo esse rationem sufficientem omnium possibilium.

Definitio V. *Ea non repugnare* dicimus, quæ conjuncta simul esse possunt; ut ex datis tribus lineis rectis, quarum duæ quomodocumque sumptæ majores sint tertiâ, triangulum confici non repugnat.

Definitio VI. *Repugnare* vero dicimus, quæ simul esse non possunt, ut *circulus quadratus: idem simul esse & non esse.*

Definitio VII. *Futurum* voco id, quod non solum est possibile, verum etiam certum est extitutum; veluti cras oriturum Solem, omnes morituros aliquando. Possibilia, cum determinantur ad aliquando existendum, *future* sunt.

Scholium. Sunt qui *future* ad duo genera referunt; ut alia sint *absoluta*, alia *conditionata*. Illæ sunt; quæ præcisè *future* sunt; hæc vero, quæ sunt *future*, si conditiones quædam ponantur. Ex. gr. *future absolute* est, ut homines aliquan-

do moriantur, *conditionatum* vero, pulverem pyrium arsurum, si ei ignis admoveatur. Præterea futura absoluta item ad duo genera conferunt, ut alia sint *necessaria*, quemadmodum hominem aliquando moriturum; *alia libera*, velut hominem quidquam facturum, aut non. Animadvertendum autem est, futura conditionata & libera in mentibus nostris incerta esse, quia ignoramus, utrum conditiones, a quibus pendent, & unde agentia libera sese determinatura sunt, ponendæ unquam sint, necne; sed in mente divinâ esse certa, & determinata, quia Deo conditiones illæ, a quibus huiusmodi futura pendent, exploratæ sunt, & certæ. Atque hunc in modum responderi potest celeberrimæ olim in Græcis, & Latinis Scholis quæstioni: *Utrum de futuris contingentibus detur determinata veritas*. Nam id solum negare possunt Epicurei, qui rerum præscientiam & providentiam negant.

Definitio VIII. Possibilium quoque duo statuuntur genera, *intrinseca* scilicet, & *extrinseca*. Ad prius genus referuntur ea, quorum essentialia simul esse possunt, ut Animal vi ratiocinandi præditum, figura Chiliogona, seu mille laterum, &c. Ad posterius vero ea, quæ non tantum intrinsecus possibilia sunt, sed etiam extrinsecus, id est, quorum efficiendorum ratio sufficiens in causa aliquâ existit. Atque hoc sensu, ut nihil est intrinsecus possibile, quod non sit etiam extrinsecus respectu Divinæ Omnipotentæ, ita multa sunt intrinsecus possibilia, quæ respectu ad potentias naturæ finitas impossibilia sunt.

Definitio IX. *Impossibile absolutum & intrinsecum* est id, quod existere pugnat, seu id, cujus essentialia juncta simul esse nequeunt, ut Circulus quadratus.

Definitio X. *Impossibilia moralia* dicuntur ea, quæ licet intrinsecus possibilis sunt, nunquam tamen contingent, ob potentissimam rationem, quæ illis obstat. Ex. gr. damnare Innocentem, intrinsecus possibile est: sed est impossibile morale respectu Dei, quia nihil operatur adversus justitiam, & sanctitatem. Dicimus etiam impossibilia moralia, quæ aut nunquam, aut raro inter homines eveniunt, ob repugnantiam cum sana ratione, ut a filio probo patrem carissimum occidi.

Definitio XI. *Necessarium existentie* vocamus quod existentie suæ causas non habet, cujusmodi est solum Ens æternum. Necessarium existentie dicitur in Scholis existere *necessitate nature sue*, id est, ita existere, ut repugnet non existere.

Definitio XII. *Necessarium essentie* est, quod essentiam habet immutabilem. Huic enti *contingens* opponitur.

Definitio XIII. *Necessarium ad existentiam* dicitur id, sine quo aliud existere nequit. Ita causa est ens necessarium ad existentiam sui effectus.

Definitio XIV. *Necessarium ad essentiam* est id, sine quo essentia rei concipi nequit. Ita Soliditas dicitur necessaria ad essentiam corporis; Æquidistantia circumferentiæ a centro ad essentiam circuli. Quæ sunt talia, vocantur in Scholis *essentialia*.

Definitio XV. A necessariò, & intrinsece pendet a B, si B sit necessarium ad essentiam ipsius A. Ita triangulum necessariò, & intrinsece pendet a tribus lateribus.

Definitio XVI. A extrinsece pendet a B, si B sit tantùm necessarium ad existentiam ipsius A, non etiam ad essentiam. Ita Triangulum extrinsece pendet a Geometra.

Definitio XVII. Ens contingens est quodcumque non existit necessitate naturæ suæ. quodque proinde non pugnat non esse. Talia sint omnia entia creata quorum nullum est, quod ita existat, ut pugnet non esse. Sed & contingentia dicuntur aliquando, quæ libere sunt.

CAPUT II.

Explicantur notiones Relationis, Subjecti, Adjuncti, Substantiæ, Attribute, Modi.

Def. XVIII. **R**elatio est qualiscumque ordo unius rei ad aliam, seu qualiscumque nexus unius rei cum alia, quo fit, ut unâ positâ, altera ponatur necesse sit. Est autem *Relatio* triplex: *Realis*, *Moralis*, & *Intellectualis*. Ulla in ipsâ rerum naturâ est: altera opinione hominum constat: tertia cogitatione constituitur. Relatio partium oculi cum fine suo, id est, visione, naturâ ipsâ constat. Relatio inter virum & uxorem, Subditum & Principem, hominum factò, & legibus constituta est. Relatio inter prin-

cipia præcaria alicujus systematis & inde deducta consequentia, ratione nititur.

Def. XIX. In Relationibus distinguimus earum *subiecta & rationem*. Subiecta relationum sunt illa, inter quæ nexus est, & relatio: nexus vero ipse dicitur ratio relationis.

Def. XX. *Subiectum* genericè est id, cui aliquid adhærere, vel inhærere percipitur. *Adjunctum* vero, quod subiecto adhæreret, vel inhæreret. Tela ex. gr. dicitur subiectum picturæ: pictura adjunctum telæ: Animus subiectum virtutis: virtus adjunctum animi. Itaque relativæ sunt idæe adjuncti, & subiecti: altera enim ad alteram refertur.

Def. XXI. *Substantia* est primum subiectum ejus, quod est, aut sit, quod ita existit, ut intrinsicè a nullo communi, & anteriori subiecto, sed a suis tantùm essentialibus pendeat, ac semel positum, per se esse, & conservari possit.

Sch. Vocabulum substantia non uno modo, nec cum eadem notione sumitur apud omnes. Nam Grammatici eo intelligunt quidquid alteri substratum est. Medici sæpe eo vocabulo corporis animalis vires designant. Physici corporum genera: ita Aurum, Argentum, Aqua, Ignis, Plantæ, Animantes sunt substantiæ diversæ. Æconomi, & Politici hoc vocabulo appellant divitias: vocant enim eas substantias Domus, Reip. Nos metaphysicè hoc vocabulum accipimus. Quamquàm quidam sunt Metaphysici, qui *essentiam* rei per se subsistentis *substantiam* quandoque vocant. Ita igitur

tur *substantiæ* notio per oppositionem ad *accidentia*, & *proprietates* videtur communiter accipi, quum pro *subjecto* per se subsistente accipitur: sed sine eo respectu, quum pro *essentia* in se & per se subsistente adhibeatur.

Def. XXII. *Accidens* est adjunctum *substantiæ*, sine quo *substantia* esse potest, licet id nunquam esse possit sine *substantia*. *Accidens* itaque *substantiæ* aut *essentiam*, aut *existentiam* limitat. Quare aut est *qualitas*, aut *modus*: *qualitas* enim *essentiam* rei finit; *modus* *existentiam* limitat. Ita *Cera* *substantia* est: *Figura* *modus*: *Mollitudo*, aut *durities* *qualitas*. Sed sæpe confunduntur.

Definitio XXIII. *Essentialia* entis vocamus ea, ex quibus primum entis *essentia* componi intelligitur. Ita *Extensio*, *Soliditas*, *Divisibilitas*, &c. sunt *essentialia* corporis. *Tria* *Trianguli* *latera* sunt *essentialia* *Trianguli*.

Definitio XXIV. *Attributum* est id, quod licet non sit primum in *essentia*, in quo ab *Essentiali* discernitur, necessario tamen, & intrinsecus provenit ab *essentia*, estque cum illa ita connexum, ut positâ *essentiâ*, illud ponatur, necesse sit. Ita in *triangulo* *tria* *latera* sunt *essentialia*: *tres* *anguli* *æquales* *duobus* *rectis* sunt *attributum*, quod, positâ *essentiâ* *Trianguli*, necessario sequitur.

Definitio XXV. *Dividunt* *Philosophi* *proprieta- rum* *vocabula* in *affirmativa*, & *negativa*. *Illa* *explicant*, *quid* *res* *sit*, ut *Extensio* *in* *corpore*, *Intellectus* *in* *anima*: *hæc* *vero* *quid* *non* *sit*, ut *in* *eodem* *corpore* *Impenetrabilitas*, *in* *animo* *Im-*

mortalitas. In investigandis rerum essentiis utrumque hoc perquirendum est, quid scilicet res sit, quid non sit.

Definitio XXVI. Substantiæ aliæ sunt brutæ, aliæ intelligentes. Illæ sunt, quæ ratione destituuntur, ut Elementa corporum; hæ, quæ intelligentiâ sunt præditæ, ut Mentēs.

Definitio XXVII. Sed & sunt quædam ideæ abstractæ proprietatum, vel modificationum substantiarum realium, quæ instar substantiarum concipiuntur atque habentur, quia capaces aliarum proprietatum, & aliarum modificationum. Ita idea Circuli, Quadrati, &c. in Geometria: Potentiæ, Scientiæ, Motûs in Metaphysica: Actionum in Morali, &c. dici possunt *substantiæ* abstractionum.

C A P U T III.

De Essentiâ, & Naturâ.

Def. XXVIII. **E**ssencia est forma rei intrinsicæ, qua res talis potius est, quàm talis, eaque posita est in indivisibili essentialium, & attributorum unione. Unionem vero essentialium, & attributorum hoc tantum sensu vocamus indivisibilem, ut nequeat eorum ullum auferri, quin Essentia mutetur. Ita Ex. gr. in unione omnium essentialium Corporis posita est essentia Corporis: in unione omnium essentialium Trianguli posita est essentia Trianguli.

Sch. Metaphysici solent in rebus primum quoddam

dam essentialē, & præcipuum concipere, atque in eo ejus rei essentialē ponere. Hæc dici potest essentialē Metaphysica. Essentialē porro pertinet tam ad substantias, quàm ad proprietates, & modos. Nam ita dicimus essentialē *Corporis*, essentialē *Mentis*, ut essentialē *Circuli*, *Quadrati*, *Virtutis*, *Vicii*. Sed postquam singularia ad genericas notiones relata sunt, tum in una, eademque re plures essentialēs Metaphysici considerant, ut in *Planta* essentialē *corporis*, essentialē *plantæ*, essentialē *pyri*, essentialē hujus *pyri*.

Def. XXIX. Essentialē vel *reales* sunt, vel *notionales*. Illæ sunt, quibus res sunt tales: hæc vero sunt notiones rerum vocabulis quibusdam expressæ. Cum notiones nostræ, præsertim substantiarum, nunquam sint adæquatæ; inde intelligitur, quantopere essentialēs substantiarum notionales sint diversæ a realibus. Quocircà frenanda est temeritas, qua ex essentialibus notionalibus de realibus audacter judicamus.

Def. XXX. Præterea essentialēs rerum vel *factæ* sunt, vel *æternæ*, & *intelligibiles*. Illæ sunt id, quo res creatæ sunt id, quod sunt: hæc vero sunt æternæ Dei idæ, quibus res vel existentes, vel futuræ, vel præteritæ, vel possibiles expressæ continentur. Illæ mutabiles sunt, hæc immutabiles.

Def. XXXI. *Vis* est facultas agendi. Est autem *vis* vel *viva*, vel *mortua*. Illa cum actione conjuncta est, veluti *vis* *flammæ*, quæ sese agit: hæc in conatu posita est, ex quo actio quidem nascitur, sed ob resistantiam statim perimitur,

tur, veluti vis penduli immobiliter gravitantis, vis vitalis feminum quiescentium.

Def. XXXII. Actio si spectetur veluti a causa manans, actio quidem appellatur: si vero consideratur in subiecto, in quo ab externâ causa producitur, passio dicitur. Ex. gr. cum mōveo lapidem, motus respectu mei actio est, respectu lapidis passio. Hinc vero nascitur divisio potentiae in *activam*, & *passivam*, quarum illa agit, hæc vero excipit.

Def. XXXIII. Vocamus *Naturam* vires, seu principium activum entium, dum de rebus Physicis loquimur. Ita natura Plantæ hoc sensu est vis activa plantæ: natura Ignis vis activa ignis.

Def. XXXIV. Dum vero loquimur de moralibus, naturam dicimus, aut normam actionum humanarum naturalem; aut naturales hominum propensiones. Ita dicimus homicidium naturæ adversari.

Sch. Plerumque, dum minus accurate loquimur, naturam cum essentia miscemus, ut cum dicimus naturam Circuli, pro essentia Circuli. Sed & non raro *naturam rerum* pro tota rerum universitate accipimus. Philosophi, qui tot principia activa in rebus posuere, quod individua, ea appellarunt *Naturas*, ut olim Epicurei, nunc Leibnitiani. Alii vero cum unum in tota rerum universitate principium activum posuissent, id *Naturam* dixerunt: aut virtutem genitricem, ut Platonici: aut *Fatum*, ut Stoici.

Def. XXXV. *Leges nature* vocant Physici normas,

mas, quæ genericis propositionibus a nobis effe-
runtur, secundum quas normas motiones in hac
rerum universitate provenire ejus auctor Deus sta-
tuit, quibusque universi ordo continetur. Ex. gr.
*Corpus unquamlibet perseverat in statu suo quies-
cendi, vel movendi uniformiter in directum, nisi
a causa externa statum suum mutare cogatur: Cor-
pora aquâ specificè leviora in eâ natant: In cor-
poribus elasticis resilientibus angulus reflexionis est
equalis angulo incidentiæ, &c.* Has mechanicas
dicimus, quia corpora regunt. Huiusmodi le-
ges sedulô tantum naturæ studiô perdiscere pos-
sumus.

Def. XXXVI. Leges naturæ vocant Ethici nor-
mas, quas item genericis propositionibus efferi-
mus, secundum quas actiones suas liberas ut ho-
mines conforment Deus per lumen rationis do-
cet, atque præcipit. Ex gr. *Neminem lade: jus
suum cuique integrum esse finito: honeste vive.*
Morales dicuntur, quia causas racionales mode-
rantur.

Scholium. Philosophi Romani legis naturæ no-
mine videntur accepisse vires naturæ animalis me-
chanicas, seu eas naturales Propensiones, quæ
sunt omnibus animantibus communes. Hinc legem
naturæ definiverunt, *quam Natura omnia ani-
mantia docet*, qualis est Maris & Fœminæ con-
junctio, Proles educatio, & tutela. Iidem præter
has leges toti animantium naturæ communes,
alias esse docuerunt hominum proprias, quæ *jura
gentium*, id est, hominum, vocabant: easque a
ra-

ratione humanâ proficisci: *Ut Deum colere; sibi esse amicum; jus suum cuique integrum esse sine-re; quo nomine leges naturæ morales comprehenderunt, quibus animantia bruta, quæ ratione destituuntur, non tanguntur.*

CAPUT IV.

De Identitate & Distinctione.

Def. XXXVII. **I**dem dicitur ens illud, in quo nihil immutatum est, etsi locus, vel tempus mutata sint. *Identitas* vero ea notio, qua ens dicitur idem, loco licet, vel tempore mutato.

Def. XXXVIII. *Diversum* est, ens quod mutato loco, vel tempore, mutatum fuerit; & *diversitas* est notio abstracta, qua ens aliquod diversum dicitur.

Def. XXXIX. *Identitas* est triplex, *Metaphysica, Physica, Moralis*. Illa habetur, quum nihil omnino immutatum est: altera quum essentialia sunt eadem, etsi accidentalia mutata: tertia, quum ordo vitæ moralis est idem tam in bonum, quàm in malum. Hinc dicitur, virtutem perdurare *moraliter eandem*: vel vitium *idem moraliter*, quum primæ voluntates non mutantur, etsi intermittantur.

Scholium. *Identitas*, & *diversitas* dupliciter dici possunt, *Metaphysicè*, & *Populariter*. *Metaphysicè* quidem ut ens idem dicatur, nedum essen-

essentialia, sed, ne unus quidem modus variet; necesse est. At Populariter si essentialia sint eadem, etiam mutatis modis, idem ens dicitur. Itaque homo senex populariter quidem idem esse dicitur, atque fuit juvenis: sed Metaphysicè diversus est. Est in rebus creatis *idem Metaphysicum*? non videtur. Sed eâ de re loco suo commodius.

Def. XL. Distinctio in Scholis quadruplex est, *Realis, Modalis, Formalis, & Rationalis*. *Realis* est inter ea, quæ suapte naturâ non sunt eadem, quæque separatim intelligi, & esse possunt, qualis est inter rem, & rem, seu substantiam, & substantiam. Ita Anima, & corpus, corpus A, & corpus B, re, aut, ut dicitur, realiter distinguuntur. *Modalis* autem distinctio ea est, qua modi, & qualitates a suis substantiis distinguuntur, ut figura a corpore, virtus ab animo.

Def. XLI. Distinctio formalis, quemadmodum Schotus ejus primus inventor definit, est, quæ intercedit inter *formalitates*, seu, essentialia, & attributa ejusdem substantiæ. Itaque ea distinctio minor est distinctione reali, major vero distinctione rationali. Ex. gr. Corpus A, & Corpus B realiter distinguuntur, quia sunt duæ substantiæ: attributa vero ejusdem corporis, ut Extensio, Soliditas, Gravitas, &c. quæ non sunt diversæ substantiæ, sed ejusdem substantiæ proprietates, dicuntur distinguui formaliter.

Def. XLII. Distinctio rationis est cum ea vult distincta percipimus, quæ re distincta non sunt,

sunt, seu quum de eadem re distinctos conceptus nobis efformamus. Ex. gr. si dentur tres lineæ A B C ita sitæ, ut A sit perpendicularis lineæ B, parallela verò lineæ C, in A ratio parallelæ, & ratio perpendicularis ratione tantum distinguuntur, vel ut duo ejusdem rei conceptus.

Def. XLIII. Quæ distingui possunt, aut Res sunt, aut Vocabula, aut Ideæ, aut Actiones. Res distinguuntur realiter per suas essentias: Vocabula per sonos: Ideæ per distincta objecta, quæ referunt: Actiones verò, aut a causis distinctis, a quibus fiunt, aut a distinctis, in quibus fiunt, temporibus.

Def. XLIV. Contraria vocamus, quæ simul juncta sese mutuo destruant, ut simul esse nequeant, uti existere & non existere in eodem ente, rotunditas & quadratura in eadem figurâ. Scholastici dicere solent rem aliquam involvere contradictionem, aut esse contradictoriam, cum ut existat, ex contrariis constare debet, qualis esset Circulus quadratus, idem simul esse, & non esse. Quæ talia sunt, sunt intrinsecus impossibilia.

C A P U T V.

De Uno, & Universalibus.

Def. XLV. **E**Ns dicitur *unum*, aut respectu sui, aut respectu aliorum. Respectu quidem sui, cum ita ejus essentialia, & partes junctæ sunt, ut unam essentiam constituant,

ant, ut Plato, Homo, Animal. Respectu vero aliorum ens dicitur unum, & individuum, cum ab iis distinctum est, & segregatum. Prima unitas metaphysica est: altera numeralis.

Def. XLVI. Sed Unum, vel simplex est, vel compositum, vel per accidens, vel morale. Primum est, cujus nullæ sunt partes, realiter distinctæ: secundum, cujus sunt quidem partes, sed conjunctæ, & copulatæ in unam essentiam: tertium, cum plura una ita conjuncta sunt, ut interim non efficiant unam essentiam: postremum, quum plures mentes magnâ inter se concordia voluntatum continentur. Primi generis sunt substantiæ intellectuales: secundi corpora: tertii corporum diversorum acervi: quarti amici.

Def. XLVII. Compositio autem in Scholis triplex est, Physica, Metaphysica, & Logica. Illa est partium realiter distinctarum, qualis est in corporibus. Metaphysica vero est essentialium, & attributorum formaliter distinctorum, qualis est in mente humana ejus compositio ex intellectu & voluntate, in corpore ex extensione, soliditate, divisibilitate, gravitate, &c. Compositio Logica dicitur, quæ est ex genere & differentiâ. Cum omnes res sub quibusdam generibus conveniant, discrepent vero ob suas differentiâs, in omnibus est compositio isthæc Logica. Ita homo habet id, quo cum animantibus omnibus convenit, & id, quo ab iis differt. Primum dicitur Genus, alterum Differentia. Compositio ex eodem genere, & eâ differentiâ appellatur Logica.

Def.

Def. XLVIII. Unitatis notio est ex notionum abstractarum numero, exprimitque id, quo ens est unum.

Def. XLIX. Totum est unum Compositum: partes vero sunt ea plura, ex quibus totum aliquod componitur. Relativæ sunt igitur totius, & partis notiones ita, ut quemadmodum totum intelligi nequit sine partibus, ita pars non dicatur, nisi totius respectu. Ac quemadmodum sunt tria compositionis genera (ex definitione XLVII.), ita sunt tria genera Totorum, *Physicum, Metaphysicum, Logicum.*

Def. L. Unum porro Philosophi in universale quoque, & singulare dividunt *Universale* ad quatuor summa genera referunt, nempe ad Ideas, Verba, Actiones, Substantias. Idea universalis dicitur, quæ exhibet, quod pluribus est commune, ut idea Figuræ, seu extensionis undequaque terminatæ, quæ exprimit id, quod est commune omnibus figuris. Vocabula sunt universalialia, cum plures eodem tempore ideas significant, ut nomina appellativa. Actio universalis est, si una eademque in pluribus subjectis ab eadem vi activâ proficiscatur, velut actio Solis in res terrestres. Substantia appellatur universalis cum una simul est in multis singularibus, qualis esset materia prima. Singulare verò dicitur, quod unum est, & ad nulla alia pertinet, atque ut in se indivisum est, & unum, ita est ab omni alio *realiter* distinctum, ut Plato, Cicero. Singulare *Individuum* quoque appellari solet.

Def. LI. Huc etiam spectant *Genera, & Species.*

ies. Genus a Philosophis definitur, Unum quod de pluribus universalibus totum affirmatur; ut *tò animal*, quod de pluribus animantium speciebus totum dicitur; Figura, quæ de omnibus figuris. Species autem vocatur Unum, quod totum de pluribus affirmatur individuis, ut *tò homo*, *tò quadratum*. Sunt autem genera alia aliis universaliora. In Ontologia universalissimum genus est Res, hinc Ens, mox Substantia, tum Corpus, postremò Animal. Sed sunt genera, & species mera vocabula, & notiones abstractæ.

Def. LII. *Persona* est individuum rationale. Id, quo ens aliquod est individuum, vocatur in scholis *principium individuationis*: id vero, quo persona est persona, dicitur *personalitas*.

Scholium. Est hic animadvertendum in vulgari loquutione vocabulum personæ principio pro larva histrionum sumptam, mox, ut Latinis personam, ita ἠρῶπιον Græcis Actorem Tragædiarum & Comœdiarum significasse: deinde ea vocabula accepta pro eo sive munere, sive ordine, sive officio, quo quis in societate fungeretur. Tandem singuli homines personæ dicti. Sed Metaphysici, & Theologi & relationes subsistentes individuorum rationalium personas dixere. Atque ita in Deo, quæ simplicissima natura est, tres sunt personæ, Pater, Filius, Spiritus Sanctus, quia tres ejusdem naturæ subsistentes relationes. Vide S. Thomam 1. P. q. 29. & 30.

C A P U T VI.

De Potentiâ , Causâ , & Fato.

Def. LIII. **P**otentia est vis, seu facultas agendi, qualis est vis cogitandi, aut vis motrix. Activas definitio potentias; nam quæ passivæ dicuntur, improprie ita appellantur; cum sint facultates excipiendi, non agendi.

Def. LIV. *Ratio sufficiens* est id, unde intelligitur, cur aliquid sit potius, quàm non, aut tale potius sit, quàm aliud. Primus hujus principii rationis sufficientis frequentiore usum fecit Leibnitijs, quem mox sequutus est Wolfius.

Def. LV. *Principium* vocant Philosophi, quod in se continet rationem sufficientem alterius rei. Quum autem hæc ratio esse possit vel Existentiæ, vel Essentiæ, vel Ordinis, vel Scientiæ; hinc principia Existentiæ, Essentiæ, Ordinis, Scientiæ. Ex. gr. Deus est primum & liberum principium extrinsecum existentiæ Mundi. Atomî, & vires motrices sunt principia intrinseca Mundi corporei. Axiomata naturalia sunt principia Scientiarum.

Def. LVI. A continetur in B *formaliter*, quum tota ipsius A essentia est in B: ita Planta continetur formaliter in semine, Animal in ovo.

Def. LVII. A continetur in B *eminenter*, quum ipsius A essentia in B non est, sed tamen in B tanta vis, quâ A effici possit. Ita Statua continetur eminenter in Sculptore.

Def. LVIII. *Causa* est principium activum extrinsecum existentiae alicujus rei. Philosophi in hoc Causam a Principio distinguunt, quod Causa sit semper extrinseca; Principium vero aliquando intrinsecum.

Sch. Plurima Philosophi causarum genera ponunt: Nam aliae sunt *primae*, aliae *secundae*: aliae *immediate*, aliae *mediate*: aliae *proximae*, aliae *remotae*: aliae *adequatae*, aliae *inadequatae*: aliae *physicae*: aliae *morales*. Causa prima est, quae cum sit aeterna, ipsa se movet, nec ab altera aut pendet, aut determinatur; cujusmodi est solus Deus. Causa secunda est, quae cum non sit aeterna, alterius prioris vi indiget, ut sit, & conservetur; ut omnes causae creatae. Immediata est inter quam, & effectum nulla est media: Mediate vero, si alia intercedat. Adequata est, quae sola effectum producit: Inadequata, quae non sola. Physica est, quae, actione se in effectum exerente, agit: Moralis vero, quae agit aut praeepto, aut consilio, aut exemplo. Ita, si quis alterum percutiat, physica ejus rei causa est: si consilium dat, aut mandat, ut ab altero percutiatur, causa moralis.

Def. LIX. *Fatum* generatim est immutabilis omnium mundi causarum & effectuum connexio, & talis ut altera ab altera necessariò pendeat, ac ita ut nullâ in parte abrumpi queat. Quare essentia Fati in necessariâ effectuum & causarum concatenatione posita est.

Def. LX. Sextuplex Fatum constitui potest: *Democriticum*, *Stoicum*, *Spinozisticum*, *Platonium*,

cum, *Mahomedanum*, *Astronomicum*. Fatum Democriticum est necessitas & Fatum materiae, necessaria scilicet, & bruta series effectuum & causarum omnium ab aeterno ex necessitate naturae materiae nunquam interrupta fluens. Itaque in hoc Fato nulla neque in prima causa; neque in secundis libertas est.

Def. LXI. Fatum Stoicum est series effectuum & causarum item necessaria & ineluctabilis, non ex materia manans (in quo differt a Democritico) neque ex natura Dei per essentialem emanationem (in quo a Spinozistico differt) sed a voluntate Dei, quae & ipsa sit necessaria. Hoc Fatum *Providentiam* vocabant Stoici.

Def. LXII. Fatum Spinozisticum est aeterna & necessaria rerum omnium series, quae emanatione essentiali ab aeterno & necessario fuit ex natura Dei. Impius hic homo (Spinoza) docet, unam tantum dari substantiam mundanam, eamque aeternam, & ex infinita cogitatione, atque infinita extensione conflatam, eamque esse Deum: alias vero res esse modificationes proprietatum hujus substantiae, easque fieri ex ejus necessitate naturae, nullam nec in Deo, nec in hominibus reliquam libertate.

Def. LXIII. Fatum Platonicum ex duplici constat divino, & materiali inter se commixtis. Nempe Plato series rerum mundanas partim ab aeterna anima mundi, partim a divina cura & providentia derivabat, easque necessarias esse opinabatur.

Def.

Def. LXIV. Fatum Mahomedanum est necessaria rerum omnium series, qua & homines rapiuntur, liberè tamen a Deo pendens. Id Mahometani docent.

Def. LXV. Astronomicum tandem est rerum sublunarium necessitas ab Astorum influxu proveniens. Eam quoniam sibi persuasere Astrologi veteres. Astronomicum Fatum dicimus.

Scholium. Leibnitius & Fatum Christianum dixit providentiam. Sed quanquam nos doceamus omnia esse a Deo præordinata, ut nihil sit in universo fortutum; tamen nec Deo, nec hominibus libertatem hujusmodi rerum serie auferimus, in quo propriè vis Fati sita est. Quare eo vocabulo abstinendum censeo inter Christianos.

Def. LXVI. Casus propriè est cum res fiunt nulâ præscientiâ, nulâ providentiâ, nulloque ordine, atque fine, neque ex certis, atque statutis causis. Quare purus Casus & Fato opponitur & Providentiæ.

Def. LXVII. Finis est id, cujus gratiâ aliquid fit. Itaque Finis relationem dicit ad rationem, qua libertas determinatur ad agendum potius, quàm non agendum, aut ad hoc, vel illud efficiendum. Vocantur quoque a Philosophis rerum fines ii, ad quos res factæ, & tendere videntur, ut oculorum Finis est visio, quia ejus gratiâ facti sunt.

Def. LXVIII. Conservatio est perennis vis, qua vetatur, ne res pereant. Vocatur in Scholis continuata quædam creatio, quod scilicet eâdem
actio-

actione, qua res creantur, conserventur. *Conservatio* (inquit S. Thomas 1. part. quæst. 104.) *rerum a Deo non est per aliquam novam actionem; sed per continuationem actionis, qua dat esse.*

Def. LXIX. *Attractio* est corporum accessus aut reciprocus, aut alternus, sine sensibili & cognitâ causâ impellente, ut quum Magnes attrahit ferrum.

Def. LXX. *Causa attractrix* est ea, quæ sine impulsu corpus aliquod ad se rapit.

Def. LXXI. *Vis* ea, qua corpora seu magna, seu parva, ad commune aliquod centrum tendunt, dicitur *gravitas*, & *vis centripeta*. Ita Lapis gravitat in telluris centrum: Planetæ in Solem.

Def. LXXII. Ea vis, qua corpora a communi centro removentur, *Centrifuga* dicitur, ut vis ea, qua Planetæ in orbitis suis rapiuntur, qua fit ne gravitate cum Sole conjungantur.

C A P U T VII.

De Spatio, Infinito, Duratione, & Motu.

Def. LXXIII. **V**ocamus *Extensum*, quodcumque aut in longum, aut in latum, aut in profundum patet: *Spatium* vero, quod tripliciter, idest longe, late, & profunde extensum est. Notionem Spatii oculis, & tactu percipimus.

Def. LXXIV. *Soliditas* Philosophis est ea extensi qualitas, qua fit, ut una ejus pars alteri

resistat infinitè, ne eundem locum occupet. Græci significantius vocant *antitipiam*, quasi reciprocam resistantiam. Itaque ex Soliditate nascitur Impenetrabilitas. Soliditatis idea solo tactu acquiritur. Quare si tactu careremus, oculis interim orinati, Extensionem quidem perciperemus. Soliditatem nullo modo.

Def. LXXV. Materia sunt ea corporum elementa, ex quibus primum corpora coalescunt. In *Materiæ* mundanæ definitione non sibi conveniunt Philosophi. Nam Pythagorei, Aristoteles, & nunc Leibnitiani incorpoream materiam posuerunt: Aristoteles quidem unam, & immensam: Pythagorei vero, & Leibnitiani infinitas monades simplices. At Epicurei, Cartesiani, & Newtoniani corpoream constituunt, elementa scilicet numero infinita, sed extensa, & solida, atque in infinitum divisibilia.

Def. LXXVI. Inane, seu *Vacuum*, vocant Epicurei immensam undequaque, immobilem, & indivisibilem extensionem, nec solidam, nec gravem, nec activam, nec ullo modo sensibus perviam, sed locum tantum, in quo sunt omnia.

Def. LXXVII. Infinitum Philosophi appellant, quod omni fine caret: est igitur vocabulum negativum. Est autem infinitum vel *absolutum*, vel *relativum*. Illud est, cujus nulli omnino sunt limites: hoc illud, quod licet limites habeat, illi tamen a nobis concipi nequeunt.

Def. LXXVIII. Durationem vocamus continuatam entis alicujus existentiam. Eam in *absolutam*,

& *relativam* partimur. Illa est ipsa continuata existentia, nullâ ad alias res, aut rerum motum relatione definitâ. Hæc vero, quæ ex relatione ad alias res dimetitur. Ita *Æternitas* est absoluta duratio. Anni vero nostri, & sæcula sunt Duratio relativa, quia dimetiuntur ex relatione ad motum Solis.

Def. LXXIX. Vulgò Duratio dicitur esse ens successivum. Sed duas in duratione successiones distinguere possumus, *Metaphysicam*, & *Physicam*. Successio Metaphysica est ipsa continuata existentia entis immutabilis. Physica vero est successio statuum diversorum in re durante, qualis cernitur in toto universo.

Def. LXXX. Durationis tria facimus genera. Est enim aut *Sempiternitas*, aut *Æternitas*, aut *Tempus*. Sempiternitas est duratio entis, cujus existentia neque initium fuit, neque ullius finis futurus est; talis est duratio Dei. *Æternitas* vero est duratio entis, cujus quidem existentia origo est, sed nullus futurus est finis; talis est duratio Spirituum creatorum. *Tempus* tandem est duratio entis, quod initium habuit, & finem est habiturum. Animadvertendum autem est hoc in loco, plerumque vocabula Sempiternitatis, & *Æternitatis* pro eodem usurpari. Præterea & illud observandum est, quandoque vulgari loquutione, *Æternitatem* dici non infinitam durationem, sed longam, & indefinitam.

Def. LXXXI. *Locum* vocant Philosophi partem aliquam extensionis universi, aut immobiliem,

lem, aut quæ tanquam immobilis spectatur, capacem tamen crassiorum corporum excipiendorum. Qui spatium vacuum esse opinantur, totum hoc mundi spatium Locum appellant, ejusque singulas partes Loca peculiaria. Contrà, qui spatium illud pernegant, eique substituunt fluidum subtilissimum, & facile permeabile, hoc fluidum habent pro corporum omnium crassiorum Loco *extrinseco*: ipsam vero corpoream extensionem pro loco *intrinseco*.

Def. LXXXII. *Motus* est actio, qua ens de loco in locum, seu de una spatii parte in alteram, & quidem successive, transfertur.

CAPUT VIII.

De notionibus Perfectionis, Veritatis, Bonitatis, Similitudinis, Ordinis, Proportionis, Pulchritudinis.

Def. LXXXIII. **R**es perfecta dicitur, quæ plene facta est ita, ut nihil ei addi, nihil demi possit. Hac significatione relationem habet ad *Artem*. Itaque perfectio est aut *humana*, aut *naturæ*, seu *divina*. Illa est, cui nihil ars humana reliquum habet, quod addat; hæc, cui nihil reliquum est, quod divina arte addatur. Sed quum quicquid fit, ob finem aliquem fiat, seu ab homine, seu a Deo; inde fit, ut sæpe ex fine cujusque rei perfectio æstimetur. Quare ea res dicitur perfecta, quæ ita facta est, ut nihil ei desit, quo fini suo respondeat: imperfe-

fecta contra, cui quo finem suum assequatur, aliquid deest. Atque hac notione disputatur, perfecta, necne sint artium humanarum opera, aut naturæ res. Sed earum quæstionum solutio a duobus pender 1. ut rerum earum fines probè intelligantur: 2. ut plenè earum cum iis finibus congruentia comprehendatur. Hæc notio divina non attingit. Hæc perfectio dicitur *perfectio finis*.

Def. LXXXIV. Jam vocabulum Perfectio sumitur etiam pro rei entitate: ac ita dicuntur res magis, aut minus perfectæ, prout maiorem aut minorem entitatem habent; atque hæc notio metaphysica est. Illud vero est, quod non videtur satis intelligi, quid istuc sit, res habere majorem, aut minorem entitatem. In eam sententiam hoc vocabulum sumi apud plerosque lego, ut ea dicantur habere majorem entitatem, quæ minus *contingenter* existunt, minorem, quæ magis: minus porro *contingenter* existere ajunt, quæ nec generantur, nec corrumpuntur, & inter hæc, quæ majori attributorum numero, aut iisdem, sed intensioribus prædita sunt; cujusmodi sunt *substantiæ simplices*, & inter spiritus, intelligentiores: magis vero *contingenter* existere ea, quæ generantur & corrumpuntur, velut corpora. Hanc dicemus *perfectionem entitatis*.

Sch. Quibus ex rebus intelligitur, quid sit quod dicitur, domum, navim, arma, picturam, sculpturam, ac alia artium humanarum opera esse magis perfecta, aut minus perfecta: nempe cum ad eorum fines eas res comparamus. Tum naturæ res,
plan-

plantam, animantia bruta, homines, rerum ordines, cetera perfecta esse, aut minus perfecta, scilicet ad naturæ fines eas contendimus. Item quid sit, mentes esse corporibus perfectiores, aut mentes aliis mentibus: hinc entitatem spectamus. Sed quid significare volumus, quum dicimus Deum esse perfectissimum? Nempe utrumque, ut scilicet nihil ei desit, quo sit quidquid esse potest; & ut necessitudo existat.

In ea ergo quæstione, Deus potuerit nec ne creare homines perfectiores, aut perfectiorem mundum, nemo esse intricatus potest: nam *sine* non potuit: *entitate* potuit.

Def. LXXXV. Quæ Perfectio inest in re a natura ipsa, *naturalis* appellatur, quæ vero ab arte, *artificialis*. Perfectio autem Artificialis in eo posita est, ut res naturæ ad usus, commoditates, & voluptates nostras accommodemus, non ut naturam seu ex fine suo, seu quod ad *entitatem* perficiamus. Quocirca effatum illud Scholarum, *Ars perficit naturam*, non ita accipiendum est, quasi naturæ quidquam desit ad sui Perfectionem, quod præstetur ab arte; sed ita, ut quæ natura progignit ad fines suos, ea industriâ, & arte humanâ in usus nostros accommodemus. Quomodo natura oves lanâ tegit, ut hoc animal defendatur ab aeris injuriis: ars lanam in utilitatem nostram accommodat, atque ita naturam perficere dicitur.

Def. LXXXVI. Infinite perfectum dupliciter dicitur, *intensive*, & *extensive*. Extensive quidem,

si nulla sit possibilis perfectio, quæ in re illa non insit: intensive autem ita, ut nulla ejus rei perfectio finita sit. Ita dicimus Deum infinite perfectum intensive, & extensive; quia, & nulla ei deest perfectio, & singulæ perfectiones infinitæ sunt. Hinc perfectio est Entitas.

Def. LXXXVII. Veritas est aut naturalis, aut Moralis, aut Logica. Illa est ipsa rerum natura, atque essentia, æternoque exemplari congruens. Moralis est congruentia externorum signorum cum notionibus animi, eique opponitur Mendacium. Logica tandem est congruentia essentiarum notionalium cum realibus. Objectivam autem intelligo. Vide dicta in Logica lib. 3. cap. 1.

Def. LXXXVIII. Bonum aut absolute, aut relative dici solet. Illud continetur ipsâ rei entitate, id est proprietatibus: hoc vero est id omne, quo Bonum rei absolutum aut conservatur, & perficitur, aut conservari, & perfici potest. Ita quæcumque existunt absolute quidem bona sunt, sunt enim aliquid: nobis vero, id est relative, bona, aut mala esse possunt.

Def. LXXXIX. Bonum morale est convenientia actionis liberæ cum sua regula: Malum vero morale discrepantia actionis liberæ a regula. Quocirca si nulla esset actionum liberarum regula, nec intrinseca, & in natura ipsa entium liberorum insita, nec extrinseca, nullum esset Bonum, aut Malum morale.

Def. XC. Similia dicuntur entia, in quibus ea, per quæ discerni solent, sunt eadem: Dissimilia en-

entia, in quibus ea per quæ discerni solent, sunt diversa. Ex. gr. duo corpora discernere solemus primum per externa, qualia sunt pondus, figura, color, &c. deinde per internam partium conformationem, vires activas, &c. Hæc omnia, si eadem fuerint in duobus corporibus A, & B, ea corpora simillima dicentur, ut æquales globi auri ejusdem. Si vero omnia diversa, dissimilia velut globus aureus, & frustum ligni: si partim eadem, partim diversa, velut homo, & brutum, erunt partim similia, partim dissimilia.

Def. XCI. Ordo est plurium entium, sive permanentium, sive successivorum ita connexa series, ut antecedens spectet consequens, consequens vero sit finis antecedentis, & omnia ad communem aliquem finem directa sint. Ita corpus humanum ordinatissimum dicimus, quia est machina ex infinitis aliis machinulis contexta ita, ut aliæ aliarum sint fines peculiare, omnium vero communis finis vita.

Def. XCII. Plurium Ordinum similitudo *Proportio* appellatur. Sit eadem ratio Ordinis entium A, B, C, D, & entium 1, 2, 3, 4, inter Ordines istos est proportio.

Def. XCIII. *Pulchra* ea dici solent, quæ perfectione, unitate, ordine, & proportione constant: Pulchritudo igitur est apta partium cum toto congruentia, quæ oculos mirabiliter delectat. Hinc mundum pulcherrimum dicimus, quia singulæ ejus partes, & inter se se, & cum toto mirabili ordine, & proportione connexæ sunt.

Hæc

Hæc *Metaphysica* pulchritudo dici potest. Sed est, & *Physica*, quæ posita est in congruentia rerum cum animi humani constitutione, quæ animi constitutio quum tam varia sit, quàm homines, est ea pulchritudo tam varia, quàm homines. Tandem est quædam pulchritudo *Moralis*, cujus vis a consuetudine & moribus est, quibus fit, ut quædam honesta, & pulchra existimentur, etiam quum minus sunt, si ex regula, & ratione æstimentur.

P O S T U L A T A.

I. **P**hilosophari nos oportere ex ideis, quas habemus: sed hujusmodi ideas probè perpendendas, & ad veri criterium expendendas. Nam tota nostra cognitio ambitu idearum nostrarum continetur. Itaque contenti esse debemus eâ scientiâ, quæ ex hujusmodi ideis nascitur. Quidquid igitur extra ideas humanas est, id aut ad fidem pertinet, aut inter ignota referendum est.

II. Ea inter nos habere certa, quæ aut clarâ intuitione, & conscientiâ; aut clarâ demonstratione ab omnibus intelliguntur: nam non habemus aliud veri criterium.

III. Si principia demonstrationum sunt evidentia, & consequentia necessaria, non esse de demonstrationibus dubitandum, idcirco quod non ita afficiamur conclusionibus, ut omnis abscedat scrupulus: id enim fieri potest ob inveterata infantix, vel phantasix, & sensuum præjudicia.

THEOREMAT A

CAPUT I.

Generalia quædam Theoremata de Ente, Nihilò, & Possibili.

Prop. I. & II. **N**on potest idem simul esse, & non esse; neque unum, idemque ens constare ex essentialibus, aut attributis, quæ se mutuò destruunt.

Sch. Philosophi, qui nimis subtiliter primum aliquod, ac præcipuum totius humanæ cognitionis principium quæsierunt, in varias partes abiere. Plerique hoc principium, quo omnes nostræ cognitiones nituntur, esse existimant: *Non potest idem simul esse, & non esse*: Schotistis videtur placuisse hoc: *Ens est ens: Lokio: Quidquid est, est: Cartesio: Cogito; ergo sum.* Sed Gerardus Titius in *Arte cogitandi* jure negat ullum esse hujusmodi principium, ex quo tota scientia nostra proficiscatur: humanæ enim cognitiones non ex universalibus principiis primùm fluunt; sed a singularibus profectæ ad generalia conferuntur, seu naturâ ipsâ humanæ rationis, seu meditatione, eo modo, quo sæpe dictum est. Quare pro rerum diversitate plures ac diversæ in nobis ingenerantur primæ veritates, & principia prima, in quæ possis humanas Scientias resolvere.

re: Nisi verius dicere velimus, eas resolvi omnes in singularia iudicia, ex quibus primùm profectæ sunt.

Prop. III. Ex nihilo nihil suapte naturâ fit; id est nihil suapte naturâ fit sine causa; in qua aut *formaliter*, aut *eminenter* non contineatur. Hoc axioma est ex eorum numero, quorum opposita sunt intrinsecus impossibilia. Itaque certum est certitudine mathematicâ.

Prop. IV. Si ex dato, aut hypothese ea per iustam & necessariam consequentiam sequantur, quæ se mutuò destruunt, datum illud impossibile est. Demonstratio. Nam si ea sequantur, in dato illo continentur, cum autem sint contraria; datum illud ex iis constabit, quæ se mutuò destruunt; quod esse non potest, (per *propositionem 2.*) Ex gr. si ponatur circulus quadratus, sequetur omnes diametros æquales simul esse, & inæquales, quæ quum sint pugnantia, huiusmodi datum est impossibile. Ponamus iterum Mentem humanam esse corpus; erit illa solida, & cogitans; iners, & libera; quæ se mutuò destruunt, ut in secunda parte demonstraturi sumus; ergo positio illa est impossibilis (ex definitione 9.).

Prop. V. Nunquam hypothesis est habenda impossibilis, nisi aut cum pugnantia complectitur, aut demonstratur ex ea sequi pugnantia. D. Nam impossibilia sunt ea, quæ pugnantia complectuntur (ex definitione 9.): quare nisi constet datam hypothese[m] complecti pugnantia, nondum pro impossibili haberi potest.

Prop. VI. Hypothesis est possibilis, si demonstretur, qua ratione esse possit. D. Nam si id demonstretur, pugnantia non complectitur, atque idcirco possibilis est. Ceterum, qui hypothese aliquam, velut possibilem demonstravit, non id etiam demonstravit, sic se rem habere: aliud enim est rem esse possibilem, aliud existere. Ex. gr. si quis demonstrat possibilem esse Tichoniarum hypothese, quod ad systema Planetarium attinet; is tamen nondum evincit sic rem se habere.

Prop. VII. Nihil est, aut fit sine ratione sufficiente, nam ex nihilo nihil fit (ex propositione 3.). In hoc ergo Philosophi cura posita esse debet, ut rationes rerum sufficientes investiget, nec, ut populus, solis rerum phaenomenis contentus sit.

Prop. VIII. In factis entibus duo rerum genera distinguenda sunt, *primitiva*, & ab his *derivata*. Illarum existentiae ratio sufficiens immediata est in prima causa: harum in causis secundis. Ratio vero essentiae immediate quidem in suis essentialibus, remotius vero in eadem causa, a qua fiunt. D. Quia in ea continentur aut *eminenter*, aut *formaliter*. Nam nihil fit sine causa, in qua, aut formaliter, aut eminenter non contineatur (ex prop. 3.): quare ratio existentiae in causa est. Jam essentia posita est in rei essentialibus: ergo in iis est ratio sufficiens, cur res aliqua haec sit, aut illa.

Prop. IX. Ratio sufficiens possibilitatis intrinse-

secæ alicujus rei est in rei ipsius essentialibus : possibilitatis vero extrinsecæ in causâ externa (ex definitione 8.). Idem de ratione sufficiente impossibilitatis dicetur. Itaque ratio sufficiens, cur in dato ente quædam sunt possibilia, & in ente ipso est, & in causa externa. Ex. gr. si possibile est corpus aliquod dividi in infinitum, necesse est, ut ejus possibilitatis & in ipso corpore ratio sit intrinseca; infinitæ nempe numero partes; & in causa aliqua externa, vis scilicet in infinitum dividendi, quæ est ratio possibilitatis extrinsecæ.

Sch. Explicemus hæc aliquot exemplis. Quæro rationem sufficientem existentiae *aeris*, aut *ignis*, aut *primorum plantarum seminum*. In primâ mundi Causâ est. At si quæram, cur *aer* compressus dilatari nitatur, aut cur *ignis* omnia permeet, aut ex his seminibus hæc plantæ, ex aliis aliæ nascantur; id ex naturâ *aeris*, *ignis*, *seminum* definiendum est; quam naturam plenè cognoscam, si ea scire pervelim, necesse est. Si quæram, possibile ne sit *Mercurium* transmutari in *Argentum*, aut *Aurum*, id item ex horum mineralium naturâ determinandum est. Jam dicimus impossibile esse ex putri animantia sine ullo semine gigni, idque quia comparando vim brutæ *Telluris*, & vim animantem, nullam in bruta materia rationem sufficientem reperimus ejus effectus. Facile est hæc ad singula deducere. Sed & facile hinc illud, quod superius dictum est, prespicitur, quid sit Philosophum agere.

Prop. X. Nihilum nequit continere rationem

ullam ullius rei sufficientem; ac proinde quicumque nihilum dat pro ratione sufficiente, is nullam dat.

Prop. XI. Ratio sufficiens debet esse effectui saltem æqualis. D. Nisi enim sit, est aliquod in effectu sine ratione sufficiente, quod esse nequit (prop. 7.). Pertinet huc illud: *Nemo dat, quod non habet; nec plus, quam habet*: quia si dat, id ex nihilo est, quod pugnat (prop. 3.).

CAPUT II.

De natura entis Contingentis, & Necessarii, deque Substantia generatim.

Prop. XII. **O**Mne ens vel est contingens, vel necessarium. D. Nam omne ens vel habet existentiam suam ab alio, vel nullo. Primum contingens est (ex def. 17.), alterum necessarium (ex def. 11.).

Prop. XIII. Si possibilia spectentur, quod ad essentias intelligibiles, sunt necessaria; si vero quod ad existentiam possibilem, sunt contingentia. D. Nam essentia intelligibiles sunt æternæ (ex definitione 30.), adeoque necessariæ (ex definitione 11.); Existentia vero contingentium possibilis æterna non est; ergo contingens est. Hinc intelligitur, essentias rerum esse æternas, & immutabiles, nempe essentias intelligibiles: nam etiam si tota rerum universitas pereat, illæ eadem perstant: sunt enim æternæ Dei ideæ.

Prop.

Prop. XIV. Infinita series contingentium sine ente necessario, a quo pendeat, est intrinsecus impossibilis. D. Nam cujuslibet contingentis ratio existentiae est in anteriori (ex propositione 8.); ergo omnium. Negato autem ente necessario, a quo haec contingentia pendeant, ratio eorum existentiae erit ex nihilo, id est nulla (ex prop. 10.), quod repugnat (ex prop. 7. & 8.). Itaque factum, quod Democriticum dicimus, quo continetur progressio causarum in finitum a parte anteriori, est impossibile; quia in ea progressione omnes causae sunt contingentes, nulla aeterna, & necessaria.

Prop. XV. Quod ens rationem sui conservatricem in se, & naturam suam habet necessariam, id est, quod sola sua natura, & necessario existit, & conservatur, immutabile esse debet. D. Nempe huic enti mutatio, neque extrinsecus accidere potest, quando sola sua natura existit, & conservatur; nec intrinsecus, quum sui ratio conservatrix, tam sit aeterna, & necessaria, quam existentia. Quare necessarium existentiae est etiam necessarium essentiae.

Prop. XVI. Necessarium existentiae, & essentiae esse debet infinite perfectum; & infinite perfectum habere debet essentiam & existentiam necessariam. Prima pars sic ostenditur. Si ens necessarium existentiae, & essentiae non est infinite perfectum, ejus essentia limitata est, ac proinde mutabilis, id quod esse non potest (per prop. 15.). Secunda vero pars hunc in modum demonstratur.

Quod

Quod est infinite perfectum nullos habet suæ essentiae limites; ergo a nulla causa pendet: quodcumque enim ab externa causa pendet, limitatum est: quod vero a nulla causa pendet, est necessarium existentiae, ac proinde essentiae; ergo infinite perfectum est necessarium existentiae, & essentiae.

Prop. XVII. Omnia contingentia sunt mutabilia, & vicissim. D. Primum, contingentia nequeunt esse infinite perfecta (ex prop. 16.), nec in se habere plenam rationem sufficientem essentiae, & existentiae: quæ vero talia sunt, suapte naturâ sunt mutabilia, ergo contingentia sunt naturâ suâ mutabilia. Hinc fit, ut in contingentibus non detur *idem Metaphysicum*. Alterum: quæ sunt mutabilia, nequeunt esse necessaria (per prop. 15.): quod vero necessarium non est, id contingens est (ex prop. 12.); ergo omnia mutabilia sunt contingentia.

Prop. XVIII. Ens æternum est ens simplicissimum. D. Nam est necessarium existentiae, & essentiae: adeoque immutabile (ex prop. 15., & 16.); quod autem est immutabile, id simplicissimum fit, necesse est; ens ergo æternum est simplicissimum. Itaque ens æternum nec diversorum quidem statuum compositioni subiectum esse debet: est ergo *idem Metaphysicum*.

Prop. XIX. Existunt contingentia. D. Nam omnia hujus universi entia, quæ aut sensibus nostris obiciuntur, aut conscientiam intelliguntur, non sunt simul, ac semel totum id, quod esse possunt, nec omnes status possibiles simul, ac semel

habent, sed sunt perpetuæ statuum mutationi obnoxia: ergo sunt contingentia (per prop. 17.).

Prop. XX. Existit substantia aliqua æterna, & incorporea. D. Existunt contingentia (per prop. 19.); ergo & necessarium aliquod (per prop. 14.); id vero est simplicissimum (per prop. 18.); adeoque incorporeum. Existit ergo ens æternum, & incorporeum. Quoniam vero id per se ipsum existit, est substantia æterna, & incorporea.

Prop. XXI. Contingentia nequeunt esse attributa, aut partes, aut modificationes substantiæ æternæ. D. Est enim illa substantia simplicissima (per prop. 18.) & immutabilis (per prop. 15.); contingentia vero mutabilia (per prop. 17.) Ex quo sequitur partes mundi, quæ sunt contingentia (per prop. 19.) haberi non posse pro partibus, attributis, aut modificationibus Dei, quemadmodum putant Pantheistæ.

Prop. XXII. Est impossibile intrinsecum attributa, aut modos existere sine ulla substantia. D. Nam si sine substantia existerent, per se subsisterent, essentque substantiæ, non vero attributa, & modi substantiæ. Itaque essent, & non essent substantiæ, quod est impossibile intrinsecum (ex def. 9.).

Prop. XXIII. Præter substantiam æternam necesse est, ut existant aliæ substantiæ factæ. D. Nam existunt contingentia (per prop. 19.), quæ ad naturam substantiæ æternæ pertinere nequeunt (per prop. 21.): cum autem attributa, & modi existere nequeant sine substantia propria (ex prop.

prop. 22.), sequitur contingentia isthæc aut esse substantias, & quidem factas, quia non æternæ; aut esse attributa, & modos substantiæ alicujus factæ. Manifestum igitur absurdum est, quod Pantheistæ docent, præter Deum, nullam dari, nec concipi posse substantiam.

Prop. XXIV. Substantia etiam facta, si metaphysice accipiatur, nequit esse nisi simplex. D. Nam substantia a nulla re intrinsecus pendere debet (ex definitione 21.): Composita vero intrinsecus pendent a componentibus, ut dici potius possint composita ex substantiis, quàm substantiæ: substantia ergo nequit esse composita, adeoque omnis substantia ens simplex est. Corpora ergo sunt aggregata ex simplicibus substantiis.

Prop. XXV. Substantia contingentium nequit esse una, & indivisibilis. D. Nam omnis substantia est simplex (per prop. 24.); adeoque indivisibilis: contingentia autem alia ab aliis dividuntur, & separantur, ut patet; eorum igitur substantia nequit esse una, & indivisibilis.

C A P U T III.

De Relatione, deque Substantiarum origine, & indestructibilitate.

Prop. XXVI. **R**elatio intellectualis nihil realis perfectionis enti addit; quare potest res quælibet infinitas relationes intellectuales aut acquirere, aut amittere, quin suæ essentiæ quidquam accedat, aut dematur, Sch.

Sch. Sed quoniam possunt relationes etiam reales per alterius tantum subiectum mutari: fit, ut possit ens aliquod relationes acquirere novas, aut veteres amittere, quin mutetur.

Prop. XXVII. Nequeunt entia realiter distinguere solâ relatione intellectuali. D. Nam ea realiter distinguuntur, quæ separatim intelligi, & esse possunt (ex def. 40.); id autem efficere nequit sola relatio intellectualis, quæ nihil perfectionis enti addit (ex prop. 26.) ergo &c.

Prop. XXVIII. Rerum relationes reales ab ipsarum rerum essentiis profluunt. D. Nisi enim inde profluant, aut nullæ sunt, aut non sunt reales (contra hypothesim.)

Prop. XXIX. Primarum Universi substantiarum relationes reales sunt æternæ, & necessariæ. D. Nam pendent ab earum substantiarum essentiis (prop. 23.), & huiusmodi essentiæ sunt æternæ (prop. 13.), ac proinde necessariæ: quare & relationes illæ sunt necessariæ.

Prop. XXX. Ordo quum totius universi, tum singularum partium, æternus est, & necessarius, si essentiam spectemus: existentia contingens, & arbitraria. D. p. pars. Nam ille ordo relationibus substantiarum realibus continetur, eaque relationes æternæ sunt, & necessariæ (prop. 29.). Secunda pars; quia rerum existentia divinæ tantum voluntati debetur; eaque plene sui juris est, ut paullo post demonstrabitur.

Prop. XXXI. Substantia finita realem habet relationem dependentiæ cum infinita. D. Nam ea
est

est contingens (per superiora), nec habere potest rationem sui sufficientem, nisi in ente æterno (prop. 14.), idest in infinito (prop. 16.).

Prop. XXXII. Substantia non potest nisi a substantia produci. D. Nam nec ex nihilo (prop. 3.); nec ex non substantia, quippe quod existere nequit (prop. 22.).

Prop. XXXIII. Una Substantia nequit produci ab alia per essentialem emanationem. D. Primum: substantia non est, nisi ens simplex (ex prop. 24.); ergo nequit ab una substantia alia extrinsecus emanare. Deinde si substantia B per essentialem emanationem prodeat a C, continebitur formaliter in C, ut patet: nihil enim est aliud essentialis emanatio, nisi nova partium substantiæ, a qua res emanat, modificatio, aut explicatio, ut in seminum, & ovorum emanationibus videre possumus; ergo substantia B intrinsece pendeat a C, atque idcirco non erit substantia ab illa distincta (per definit. 11.); sed vel ejus attributum substantiale (ex definit. 24.), vel modificatio.

Prop. XXXIV. Non est impossibile substantiam ex sui nihilo ab alia substantia creari. D. Nam quoniam præter substantiam æternam existunt aliæ substantiæ factæ (ex prop. 23.); & a facto ad potentiam necessario concluditur; sequitur non esse impossibile unam substantiam ab alia creari.

Prop. XXXV. Substantiæ contingentes creatæ sunt ex nihilo sui a substantia æterna, & quidem

solâ voluntate. D. Nam substantiæ istæ sunt factæ (ex definit. 17.), & quidem ab alia substantia (ex prop. 32.): cum autem repugnet progressus in infinitum (per prop. 14.), factæ sunt a substantia æterna. Jam non sunt factæ per emanationem essentialem (per prop. 30.); ergo creatæ sunt ex nihilo sui. Secunda pars sic. Hæ substantiæ non sunt per emanationem essentialem (p. 30.); nec ex præcedente materia, quia simplices (p. 24.); nec ullis materialibus instrumentis fieri potuere, quia a substantia simplicissima; ergo nihil reliquum est, quod dicatur, nisi ut solâ voluntate creatæ sint.

Prop. XXXVI. Ens æternum, quod esse aliquod propositio 24. demonstrat, quodque esse simplicissimum ostendit prop. 18. & infinite perfectum prop. 16. esse debet mens intelligentissima, & potentissima. D. Nisi enim id sit, non potuere ab ea mundanæ substantiæ solâ voluntate creari, quemadmodum in superiori propositione confecimus.

Corollarium primum.

Actio creationis ex nihilo haberi debet pro infinita; quia ejus substantiæ propria, in qua voluntas, & potentia unum, idemque sunt, quæ esse nequit, nisi substantia infinite perfecta.

Corollarium secundum.

Vis creatrix ex nihilo non potest convenire substantiis finitis; quia ex, solâ voluntate, ut æterna, creare nequeunt. Quare non dantur naturales productiones substantiarum, quia hæ essent naturales creationes.

Prop. XXXVII. Naturæ vi nulla substantia in nihilum abire potest, ut naturæ vi nulla ex nihilo fieri. D. Quia substantiæ sunt entia simplicia (prop. 24.); ergo perire nequeunt dissolutione, sed cessatione ejus vis, qua existunt: quum autem ea vis sit infinita (coroll. 1. prop. 36.) nequit convenire naturæ finitæ (coroll. 2. ibid.): quare ut non datur Creatio naturalis, ita nec annihilatio naturalis.

Prop. XXXVIII. Generationes, & corruptiones naturales sunt variæ modificationes, & determinationes substantiarum primigeniarum juxta leges naturæ physicas. D. Nam sunt nec creationes ex nihilo, nec annihilationes (per superiorem prop.)

CAPUT IV.

De essentialium origine primâ, deque primis hujus rerum universitatis exordiis intelligibilibus.

Prop. XXXIX. **M**utatâ essentiâ mutetur natura, necesse est; nam natura, seu principium activum entis, ut hic accipio, est

est ejus essenziale attributum. Quocirca entis essentialiâ mutatâ , natur quoque mutatur. Quod si in dato aliquo ente natura non sit amplius eadem , ne essentia quidem erit eadem , ob eandem rationem. Cæterum mutatæ naturæ argumentum est , si ex eadem re non iidem effectus sequantur. Ita si pulvis pyrius non amplius ardeat , aer non sit amplius elasticus &c. horum corporum mutata sit natura , necessarium est ; ergo & essentia. Essentiam dico non genericam , sed speciei.

Prop. XL. Rerum essentialiæ archetypæ , seu intelligibiles æternæ , immutabiles sunt : mutabiles vero creatæ. D. Nam primæ sunt ipsamet Entis æterni intelligentia , quæ in se omnia repræsentat. Secundæ vero utpote contingentes non habent in se rationem sufficientem suæ conservationis.

Prop. XLI. Ratio sufficiens omnium possibilium est in ente æterno. D. Possibilia sunt contingentia (prop. 13.) ergo rationem sufficientem habent in ente æterno (prop. 14.)

Prop. XLII. Existunt in Ente æterno essentialiæ intelligibiles numero , & varietate infinitæ , ac existunt quidem in ejus intellectu , tanquam in potentia intelligibiliter creatrice , in ejus essentia , tanquam in infinita perfectione eminente , in ejus tandem potentia , & voluntate , ut in causa possibilitatis extrinsecæ. Clarius : Mens æterna , & infinita possibilia intelligit , & ea in sua infinita natura eminenter repræsentat , & suâ infinitâ potentia efficere potest , quidquid possibilis intelligit. Ejus propositionis ratio est , quod Mens æterna sit

fit intensive, & extensive infinite perfecta; adeoque continere debeat rationem sufficientem infinitorum possibilium. Enimvero si ea ratio in ea non est, nullibi est: est autem; quia possible sunt infinita, & quidem æterna: nec in alia re, quam in ente æterno: nec potest esse in Ente æterno, nisi ejus essentia omnia repræsentet, ejusque potentia ad omnia protendatur; ergo Mens &c.

Prop. XLIII. Rerum factarum, earumque ordinum essentia intelligentia Dei debentur: existentia vero voluntati. D. Nam essentia rerum, & ordinum primum intelligibiliter creantur, cum ab intellectu Dei intelliguntur. Jam existunt extra Deum non per essentiali emanationem (ex prop. 34.); sed per Creationem, adeoque voluntate Dei.

Prop. XLIV. Omnia possible systemata, siue ordinationes substantiarum possibilium, intelligentia Entis æterni continentur. D. Nisi enim intelligentia Entis æterni hæc omnia comprehenderet, possible non essent: nam prima causa possibilitatis rerum est Entis æterni intelligentia (prop. 41. & 42.), quæ possible intelligens intelligibiliter primum creat.

Prop. XLV. Sistema ordinatum est, quod existit ex primis substantiis, aut substantiarum seriis secundum reales relationes dispositis: perturbatum vero, quod contra eas relationes est.

Prop. XLVI. Infinites infinita possible substantiarum systemata seu ordinata, seu perturbata, sunt possible. D. Nam singulæ possible simpli-

ces substantiæ possunt cum singulis conferri, indeque nasci variæ series, & concatenationes; quæ si fuerint conformes substantiarum essentiis, omnes erunt ordinatæ, ac propterea systemata ordinata; sin contra, perturbata. Quum autem essentiæ substantiarum simplicium possint esse ob diversas naturas in infinitum diversæ: nasci possunt infinita genera substantiarum simplicium; atque ex singulis generibus infinita earum systemata: ergo infinities infinita, &c.

Sch. Tirones hinc conjecturam facere possunt, quod ex doctrina combinationum 10. literæ dant 13., 628., 800. combinationes diversas: & 24. Alphabeti literæ dant hunc combinationum num. 520., 448., 401., 753., 339., 539., 360., 000., Vide Tacquet Arith. Prat. lib. V. c. 8.

Prop. XLVII. Nec minus evidens est, possibile esse systemata composita ex pluribus simplicioribus. D. Nam ut ex similibus substantiis ejusdem generis nascuntur series simplices, ita & ex similibus hujusmodi seriebus conflari possunt systemata majora.

Prop XLVIII. Singula systemata legibus suis, & propriis reguntur. D. In systematibus enim ordinatis secundum reales relationes (p. 45.) aut similes substantiæ cum similibus copulantur, aut systemata similia similibus, ita, ut totum systema ex essentiis substantiarum fluat, iisque sit aptatum. Nequeunt autem ita se habere, nisi suis, & propriis legibus regantur; ergo singula systemata ordinata suis, & propriis legibus reguntur. Jam sys-

temata perturbata, etsi contra reales relationes, coagmentata tamen esse debent; nec vero esse coagmentata possunt sine quibuscumque tandem regulis, & legibus. Ergo &c.

Prop. XLIX. Omnia systemata ordinata adaptata sunt & essentiis substantiarum, & essentiis ordinum similium, ac propterea hoc sensu sunt æque perfecta. D. Quia sunt omnia ordinata. (prop. 45.) Quia ex re sequetur omnes mundos possibiles, hoc sensu dispositos esse æque perfectos.

Prop. L. Cæterum systemata illa ex natura ipsa intelligibilium substantiarum profluunt. D. Cum enim sint ordinata (ex hypothesi), essentiis substantiarum intelligibilium aptata esse debent, ac propterea nasci ab essentiis substantiarum ipsarum.

Prop. LI. Peculiarium systematum illorum perfectio pendet a perfectione totius. D. Nam pendet ab ordine totius (per ant. prop.)

Prop. LII. Earum peculiarium substantiarum felicitas, quæ felicitatis sunt capacia, separari nequit a perfectione totius systematis, cui innectuntur. D. Nam hæc felicitas separari nequit a propria harum substantiarum perfectione: nec huiusmodi perfectio sine totius systematis perfectione concipi. (per prop. ant.)

Sch. Itaque homines conqueri nequeunt, se esse miseros, ac ad miteriam destinatos, nisi unâ operâ sibi persuadeant, se non esse perfectos, id est ordinati mundi partes. Mundum vero hunc, ad quem pertinent, nullo pacto possunt demonstrare ordinatum non esse.

Prop. LIII. Quod ad existentiam systematum istorum spectat, ut hæc potius, quàm alia existant, pendet a finibus mentis æternæ. D. Nam id pendet a voluntate mentis æternæ (ex prop. 43.); voluntas vero determinatur a fine (ex definit. 67.).

Sch. Quid si voluntas ipsa per se sit tota ratio sufficiens rerum existentia? Ita videtur quibusdam. Mihi contra videtur esse hoc extra omnes ideas humanas, ut voluntas nullo fine, ac nullâ ratione determinetur.

Prop. LIV. Nullum contingens, atque idcirco nullum contingentium systema, necessario existit, scilicet, ut non potuerit non existere. D. Nam cum existant voluntate mentis æternæ (ex prop. 43.), quæ nullâ necessitate cogi potest ad extra se agendum, ut paulo post docebimus; nequeunt existere necessario.

Prop. LV. Est exploratum, hanc rerum universitatem, quam & *naturam rerum* vocant Philosophi, esse magnum quoddam systema ex simplicioribus aliis secundum reales substantiarum relationes coagmentatum. D. Nam ex simplicibus monadibus conficiuntur primæ, & simplices series, ex his seriebus aliæ, atque aliæ magis compositæ, donec totum systema mundanum emergat. Nam id copiose & Naturæ Historici, & Astronomi demonstrarunt.

CAPUT V.

De Legibus, quibus rerum universitas regitur, generatim describitur.

Prop. LVI. **L**eges naturæ mechanicæ, quibus hec universum regitur, sunt quidem quod ad essentiam necessariæ: quod ad existentiam vero absolute contingentes. D. Leges ordinum systematum essentis substantiarum sunt aptatæ, atque ex iis fluunt (ex prop. 49. & 50.), quibus idcirco positæ, hujusmodi leges sunt necessariæ quod ad essentiam. D. Totum mundanum systema contingenter existit. Porro quæ sint hujusmodi leges mechanicæ copiose explicatum est a Physicis. Vide & Wolfium in Cosmologia. Nos genericas quasdam hic indicabimus.

Prop. LVII. Chaos, & ordo inter sese oppugnantur; quare fit, ut in universo aut Chaos regnet, aut Ordo necesse sit.

Prop. LVIII. Attractio singulorum materiæ elementorum, seu vis, qua in mutuos amplexus ruunt, & arte coherent, est primaria lex cosmologica. D. Nam sine ea corpora coalescere nequeunt, atque e Chaos emergere; itaque sine ea esse ordo in universo nequit; ac propterea (per def. 35.) est primaria universi lex.

Prop. LIX. Gravitas est altera item primaria lex cosmologica. D. Nam leges mechanicæ sunt ex normis, quibus universi Ordo continetur (def. 35.) jam
sine

sine gravitate, seu viribus centripetis, nullus esse potest in natura ordo; quia ubi nullæ sunt in natura vires centripetæ, necesse est, ut nulla sint corporum centra, nec ulli motionum magnorum corporum fines: gravitas ergo est primaria universi lex mechanica.

Prop. LX. Vires centrifugæ sunt tertia lex cosmologica. D. Nam sine iis viribus, ubi locum habent duæ priores, tota materia circa unum centrum coit, nullâ discretione, nec ordine. Fing. ex. gr. Planetas solâ gravitate in Solem agi, fiet unum continuum corpus ex Sole & Planetis.

Prop. LXI. Antitypia est quarta lex cosmologica. D. Nam, eâ sublatâ, corpora cum corporibus compenetrantur, si vel minimum inter se configant: quare sine ea inter se configere nequissent. Ut autem auferatur corporum conflicus, & motu privari debent: motu autem sublato, perit universi ordo: ergo antitypia ad universi ordinem efficiendum, & conservandum est necessaria; ea autem est lex cosmologica (def. 35.): antitypia ergo est lex cosmologica.

Prop. LXII. Inertia est lex cosmologica quinta. D. Nam sine inertia minimâ vi omnis mundanus corporum ordo turbaretur. Inertiam autem dico eam vim, qua corpora, quæ ab aliis pelluntur, aut trahuntur, causæ motrici resistunt, ut videantur eam ob vim niti ad statum suum conservandum.

Prop. LXIII. Vires particulares genitales, quibus animantium, plantarum generationes, & se-

ries continuatæ servantur, pertinent ad leges cosmologicas. D. Eadem est ratio, ac superiorum.

Corol. Attractio, gravitas, vires centripetæ, antytipia totam mundanam materiam pervadunt, quum autem sunt vires activæ; conficitur totam mundanam materiam esse activam, ut nihil aliud esse universum videatur, nisi substantiarum activarum compages.

Prop. LXIV. Præter leges mechanicas, quibus universum corporeum regitur, existunt leges naturæ morales, quibus Spiritus, qui nobilissima sunt totius universi pars, actiones suas liberas conformare debent. D. Nam quoniam universum totum ordinatissimum est, vult perfectio prima ejus causa, cujus voluntate existit, ut ejus naturales relationes, id est ejus ordo servetur. Huic autem voluntati creaturas rationales parere debere, inde perspicuum est, quod sit voluntas supremi totius universi Domini. Cum autem voluntas supremi universi imperantis ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans, creaturis rationalibus per rationem communicata, sit lex naturæ moralis (ex definit. 36.); sequitur existere legem naturæ moralem.

Prop. LXV. Quilibet debet obsequium, & amorem Deo, sibi custodiam, aliis justitiam, & amicitiam, eaque sunt tria generica principia legis naturæ, & officiorum naturalium. D. Primum, Deus est universi Dominus, & Creaturarum rationalium parens amantissimus: Domino autem, & Patri obsequium, servitus, & amor

naturaliter debetur. Alterum: Quilibet homo pars est universi, quod Deus ordinate conservari vult; ergo quilibet homo ex Dei voluntate conservare, & custodire se debet. Tandem Deus idem supremus mundi Imperator vult profectò, ut omnes homines bene, beateque conserventur: nequeunt autem ita conservari sine mutua justitia, & amicitia, ut scilicet nullâ in re se se lædere parati sint, & quocumque possunt modo juvare; vult ergo ut homines inter sese justitiam servent, & mutuâ amicitia copulentur.

Corol. Ex quibus sequitur, ut quæ hominum officia his Legis naturalis principiis sunt contraria, sint Legi naturali adversa. Cum vero, quæ sunt Legi naturali adversa, sint ordini mundano adversa; & quæ sunt ordini mundano adversa, ea sint contraria hominum perfectioni; nec possunt esse hominum perfectioni contraria, nisi sint felicitati (ex prop. 52.); sequitur omnem transgressionem Legis naturæ comparatam esse ad nos infelicitandos.

Prop. LXVI. Leges naturæ seu mechanicæ, seu morales, quibus hæc rerum universitas gubernatur, ex hypothesi sunt immutabiles. D. Nam hujusmodi leges relationes substantiarum sequuntur: ergo his substantiis positis, quibus rerum universitas constat, eoque systemate, quo continentur, non possunt esse aliæ. Quare sunt ex hypothesi immutabiles.

CAPUT VI.

De rerum Identitate, Differentiâ, & Distinctione.

Prop. LXVII. **Q**uæ sunt entia activa, nisi primum statum perpetuo servant eundem, nequeunt esse eadem Metaphysica. Paret (ex def. 39.)

Prop. LXVIII. Quæcumque entia sunt activa, ac finitâ vi activâ prædita, nequeunt perpetuo primum sui statum servare. D. Quia earum virium actio nequit esse tota simul; itaque perpetuo alia, atque alia fit, necesse est.

Prop. LXIX. Entia activa universi nequeunt esse eadem Metaphysica. D. Quia nequeunt primum statum servare eundem, quum finitâ activitate prædita sint, (ex sup. prop.)

Prop. LXX. In universo nullum reperiri potest idem Metaphysicum. D. Quia eorum entium, quibus conflatur, nullum est, quod activum non sit, & finitâ vi præditum.

Prop. LXXI. Quæ eadem sunt eidem, eadem quoque sunt inter se: quæ vero aliqua habent eadem eidem, ea habent eadem inter se: & quæ similia sunt eidem, similia sunt inter se. Sunt axiomata per se ipsa evidentissima.

Prop. LXXII. Quæ solâ ratione distinguuntur, eandem habent essentiam realem. D. Nam si diversam habent essentiam realem, aut sunt duæ substantiæ, & distinguuntur *realiter*: aut duo ejusdem

dem substantiæ attributa, & distinguuntur a substantia *modaliter*, a se vero invicem *formaliter*.

Sch. Animadvertendum hoc in loco est superiora axiomata ex notionibus rerum creatarum in nobis nasci, ac propterea non licere illa extendere extra ambitum rerum nostrarum.

Prop. LXXIII. Quæ eandem habent essentiam realem, realiter distingui nequeunt. Et hoc axioma ex genere superiorum est, id est ex rebus nostris profectum.

Prop. LXXIV. Si res Mathematicas exceperis, resque alias mere abstractas, quarum essentiæ sunt tantum notionales, nescimus, quousque res aliæ, præsertim substantiæ, inter se conveniant, aut discrepent. D. Nam solæ essentiæ notionales a nobis adæquate cognoscuntur: reliquarum rerum inadæquatas habemus notiones, nec idcirco plene inter se conferre possumus.

Sch. Hinc discimus argumenta, quæ dicuntur *analogia*, tum plene concludere, quum ea, inter quæ analogia instituitur, adeo sunt sibi similia, ut sibi mutuo substitui possint in eo, ex quo argumenta ducuntur. Vide Logicam Lib. V.

Prop. LXXV. Contraria medium non habent: hinc fit, ut contrariorum alterum tantum esse possit verum.

Prop. LXXVI. Omnes substantiæ distinguuntur realiter. Patet ex definitione substantiæ, & distinctionis realis.

Prop. LXXVII. Substantiarum attributa distinguuntur formaliter: nam hæc attributa essentiis
dis-

distinguuntur, non conceptibus tantum. Cum autem non distinguantur realiter, qui non sunt substantiæ distinctæ: sequitur distingui formaliter.

CAPUT VII

De Uno, & Universalibus.

Prop. LXXVIII. **O**Mne ens est unum sive simplex, sive compositum.

Prop. LXXIX. Nullum est in natura unum universale. D. Nam hoc unum universale aut divisibile esset, aut indivisibile: si primum, unum non esset, sed plura: si posterius, id per se constaret, ejusque res omnes essent modificationes: una ergo esset universi substantia, id est, una substantia contingentium, id quod esse nequit (per prop. 25.)

Prop. LXXX. Repugnat imago entis, quæ sit universalis. D. Nam quodlibet ens est unum (per prop. 78.), cujuslibet igitur entis imago rem unam repræsentat; repugnat ergo imago, quæ repræsentet plura, id est imago universalis.

Prop. LXXXI. Ex qua propositione sequitur, ideas universales, seu Platonicas *ante omnia*, seu Peripateticas *post omnia*, nullas esse; nam si essent, imagines essent universales, quod esse nequit (per prop. 70.). Ideæ ergo, quæ dicuntur universales, nihil sunt aliud, nisi perceptio ejus, quod pluribus est commune, vel simile, abstracta ab iis, quæ illa distinguunt. Ita perceptio ejus, quod
est

est in hominibus commune, abstrahendo ab iis, quæ singulis hominibus sunt propria, idea universalis naturæ humanæ dicitur, quia ea ad omnes peræque homines pertinet.

Prop. LXXXII. Duæ substantiæ distinctæ sunt duo distincta subjecta suarum proprietatum.

Prop. LXXXIII. Extensio, ut extensio, non differt ab extensione, nisi loco.

Prop. LXXXIV. Duæ puræ extensiones compenetratæ non amplius distinguuntur. D. Nam extensio pura non differt a pura extensione, nisi loco (ex prop. sup.) ergo compenetratæ non amplius distinguuntur.

Prop. LXXXV. Idea penetrationis duarum substantiarum extensarum idem est cum idea identificationis earum substantiarum: nisi enim duo illa subjecta identificentur, erit alterum, extra alterum; nec propterea eorum extensiones compenetratæ, nec idcirco subjecta ipsa extensa.

Prop. LXXXVI. Identificatio duarum substantiarum producere debet unum subjectum commune proprietatum duorum illorum generum.

Prop. LXXXVII. Eadem identificatio producere debet proprietates tertii generis, quæ nec primæ sint, nec secundæ.

Prop. LXXXVIII. Si ergo extensio spatii est substantia distincta a substantia materiæ mundanæ, ac penetrantur duæ illæ extensiones, sequitur tertium subjectum, quod certe spatium vacuum non est. D. Si non sequitur, remanent duo subjecta (per sup.) nec identificata, nec proinde compenetrata.

Prop.

Prop. LXXXIX. Hinc sequitur primo, datâ substantiâ formaliter in imensum extensa, nullas alias substantias formaliter item extensas existere posse, quæ primam sui naturam servent, sintque ab illa distinctæ. D. Nam hujusmodi aliæ substantiæ compenetrari deberent cum illa, adeoque unam, eandemque efficere (ex prop. super.)

Prop. XC. Sequitur secundo, nullam esse in hoc universo substantiam formaliter, & in imensum extensam. D. Nam si est, una est universi substantia (per prop. 89.), id quod falsum est (per proposit. 25.).

Sch. Itaque nec universale reale in universo est, nec idea. D. Nam neque substantia ulla universalis est, nec ulla idea, ut demonstratum est. Quare superest, ut universalia non sint aliud, nisi vocabula.

C A P U T VIII.

De rerum Activitate, deque Fato Stoico, & Spinozistico.

Prop. XCI. **V**is, potentia, facultas, sunt attributa, aut qualitates substantiæ, seu subjecti alicujus primi, id est per se manifestum. Quocirca datâ potentiâ, vi, facultate, existat ejus primum subjectum, necesse est. Ex. gr. datâ vi motrice, attractrice, gravitationis, necesse est, ut ejus vis subjectum aliquod existat. Ita quum constet dari vim magneticam, electricam, vim comburentem corpora, vim elasticam, esse

esse earum virium subiecta debent. Datâ vi intelligendi, existere debet subiectum intelligens.

Prop. XCII. *Actio est* aut attributum potentiaë, aut effectus. Itaque ut potentia esse nequit sine substantia, cuius est potentia, ita actio sine potentia activa, atque adeo sine substantia concipi nequit.

Prop. XCIII. Neque actio, neque potentia proprie substantia dici possunt, cum sint substantiaë, seu subiecti alicujus, aut attributum, aut effectus. At datâ actione, necesse est, ut detur potentia, & proinde substantia hujus potentiaë. Ita datâ intellectione, necesse est, ut detur potentia intelligens, & propterea substantia intelligens.

Prop. XCIV. Actionum duo distincta genera cognoscimus, *motum*, & *cogitationem*. Nam cogitationem non esse motum probat conscientia cognitionis, quæ motui convenire nequit, quod nos in secunda parte demonstrabimus.

Prop. XCV. Existit substantia, & principium activum ut cogitationum, ita & motionum, quæ in rerum naturâ sunt. D. Nam existunt cogitationes, & motiones, quæ esse nequeunt sine aliquo earum activo principio (ex prop. 91.)

Prop. XCVI. Si Æterna substantia intelligentissima sit principium activum motionum, & cogitationum, quæ sunt in universo, motiones istæ, & cogitationes ad ejus substantiaë essentiam non pertinebunt. D. Nam motiones, & cogitationes, quæ sunt in rerum naturâ, & contingentes sunt,

ut

ut patet : contingentia autem nequeunt pertinere ad essentiam substantiæ æternæ (ex prop. 21.)

Prop. XCVII. Vires activæ contingentium sunt a substantia æterna. D. Vires activæ contingentium pertinent ad essentias contingentium : sunt autem contingentia a substantia æterna (prop. 14.) ergo & eorum vires activæ.

Prop. XCVIII. Causæ necessariæ agunt semper totis suis viribus. Ita lapis, dum per aerem decidit, totâ suâ gravitate decidit : elateres qui restituantur, totis suis viribus restituantur : aqua, quæ decurrit, totâ suâ gravitate, & fluiditate decurrit. Quin in hoc sunt necessariæ, quod se ipsas modificare nequeunt, sed a causis externis modificantur.

Prop. XCIX. Substantia æterna nulla necessitate naturæ suæ determinari potuit ad creationem contingentium. D. Nam cum contingentia nec ad substantiæ illius essentiam pertineant : nec ab illa per essentialem emanationem prodeant, nec sint infinite bona, & perfectâ, ut vi summâ illam per movere possint ; nulla est hujus necessitatis ratio sufficiens.

Prop. C. Ex quo sequitur universum hoc summâ libertate a substantia æterna creatum esse. D. At vero, si substantia æterna universum necessitate naturæ creavisset, adeoque necessitate naturæ egisset, ea egisset semper, & ubique, quantum potest : nam ea est conditio causarum necessitatum (prop. 98.). Ita autem fieret, ut singuli effectus æquales essent vi hujusmodi causæ, id est infiniti, quod falsum est. Prop.

Prop. CI. Sequitur secundo, nullum esse Fatum Spinozisticum. D. Nam Fatum Spinozisticum est infinita rerum series necessario ex Dei naturâ manans (ex definitione 62.). Res vero extra Deum nec a Dei naturâ manant (prop. 35.), nec necessario, sed summâ libertate fiunt (ex prop. 99., & 100.); ergo nullum est Fatum Spinozisticum.

Prop. CII. Universum eâdem libertate, qua creatum est, conservatur. D. nam conservatio eâdem actione fit, qua creatio; ergo quemadmodum liberè creatum est universum, ita liberè conservatur.

Prop. CIII. Sunt in universo res, quæ agere possunt aut totis viribus, aut parte virium, majori, vel minori, idque ex præscripto suæ rationis, & voluntatis. D. Nam ita agunt homines. Dum digito corpus aliquod premo, sentio, me majori, aut minori vi premere posse, rarique accidant casus, in quibus totis naturæ viribus agere velim. Hujusmodi causæ necessariæ non sunt (prop. 98.)

Prop. CIV. Nullum est Fatum Stoicum. D. Nam aut Fatum Stoicum idem est atque Spinozisticum, & nullum est (per propositionem 101.) aut est necessitas conservationis, cui ipse Deus subsit, & nulla est (per prop. 102.) aut tandem est series causarum, quæ omnes necessariæ sunt, et si prima sit libera, & revincitur (per prop. 103.), qua constat non omnes universi causas esse necessarias. Nullum ergo immitte fatum, nec Democriticum, nec Spinozisticum, nec Stoicum, nec Mahummedanum, nec Astronomicum res mundanas rapit.

CAPUT IX.

De natura mundani spatii.

Prop. CV. **C**Um Philosophi magni nominis spatium vacuum undequaque immensum velut corporum omnium communem locum existere opinentur, eam nos rem accurate expendemus: velut id, quod ad Cosmologiæ intelligentiam in primis est necessarium. Primum autem argumenta eorum, qui vacuum istud esse arbitrantur, examinabimus: deinde in naturam ipsam spatii mundani inquiremus. Qua in re hoc primum constituamus, existentiam spatii vacui non posse a nobis directe cognosci. Nam quum hoc spatium constituatur esse incorporeum nihil agens, nihil patiens, nec ipsum per se objectum sensationum nostrarum esse potest, nec ejus ulli effectus. Oblique igitur, si quod est, pervestigandum est.

Prop. CVI. Nec gravitatem, nec soliditatem, ac cohesionem corporum cognoscimus absolute, sed relative. Nempe gravia dicimus, quæ vi aliquâ ad commune centrum adigi sentimus. Itaque gravitas non est, nisi vis centripeta. Similiter eam extensionem dicimus solidam, & coherentem, quæ tactui resistit. Quare soliditas est vis resistendi, ex qua impenetrabilitas nascitur.

Prop. CVII. Fluidorum elasticorum particulæ ab omni parte æqualiter premuntur, & reprimunt.

munt. Id demonstrari potest experimentis aeris, aquæ, &c.

Prop. CVIII. Ex motu corporum terrestrium, & Altrorum, æquabili & perenni circulatione, ex motu Cometarum, ex jactu luminis Fixarum, nulla certa argumenta pro vacui existentia desumi possunt. Ex his phænomenis ita Epicurei argumentantur. Primo nisi esset vacuum, in quod corpus eat, cum omnis materia sit æque solida, nullum corpus commoveri posset, quoniam nullum esse posset principium motus. Secundo motus Altrorum in spatio pleno fieret in dies tardior ob resistantiam mediæ. Tertio ingentes Cometarum caudæ, qui hac, illac moveri possent sine vacuo? Quarto lumen Fixarum in tanta a nobis distantia numquam ad nos deveniret a medio solido continenter retusum, &c.

Sed non necessario hæc argumenta concludunt. Principio positis in corporibus vitibus motricibus, iisque perennibus, ac locatis corporibus crassioribus in spatio fluidissimo, nec gravi, nec tenaci, impetu vitium illarum spatii parte aliqua mota, idque facillime ob ejus mobilissimam naturam, illuc corpus progreditur spatio fluido per latera deorsum impulso. Id observamus oculis, & tactu, dum manum per aquam, vel aerem movemus. Quare non magis est captu difficile, Cometas, & Planetas, per spatium subtilissimæ, fluidissimæ, mobilissimæ, eoque maxime flexibilis, nec gravis materię moveri, quam naves ac pisces per mare. Quin quom hæc ita moveri vide-

deamus, ut tantum spatii antè describant, quantum aquæ retrò per latera impellant, quid vetat id de reliquis corporibus opinari? Porro lumen Fixarum idcirco tam parva quantitate a nobis cernitur, quod per vacuum non pertranseat. Qui, inquiunt, tantum spatii emetitur usque cum tot corpusculis luctando? Quia nempe magnâ vi urgetur, qua semitas sibi aperit: nam quæro cur Cæte a glaciali Oceano in Atlanticum usque penetrat, tantum aquarum impellendo? At enim, cur ea vis non tandem aliquando tandiu rerusa cessat? Nempe cessat tandem; inde enim fit, ut infinitæ sint Stellæ fixæ, quas non cernimus. Quare ea phænomena non necessarium vacuum esse concludunt.

Prop. CIX. Cur corpora sint gravia, incertum adhuc est. Fatentur id Philosophi omnes ingenuè. Neque probari melius potest, quàm diversitate sententiarum super principio gravitatis. Ac quamquam Viri hodie doctissimi esse eam vim corporibus intrinsecam opinentur; id interea non satis certum est & exploratum.

Prop. CX. Sed nec utrum omnia corpora sint gravia est exploratum. Ignis recentes & gravissimi Philosophi gravitatem negant. Lumen esse centrifugum id præspicue probat, quod e Fixis, & Sole, velut a centro spheræ in ambitum continenter egreditur, nostrumque vorticem ingressum statim elabitur. Id demonstrat esse posse fluida alia centrifuga.

Prop. CXI. Ex quibus propositionibus sequitur,

ex

ex majori, vel minori gravitate corporum nullam argumentum pro vacuo statuendo desumi posse: cum enim ignoretur, cur corpora sint gravia (ex prop. 109); præterea an omnia sint gravia (prop. 110.) sequitur & ignorari, cur quædam graviora, alia minus gravia sint. Quare qui conjiciunt corpora minus gravia esse, quæ plus vacui interspersi habent, ii ex principio ignoto argumentantur, aut *petunt*, quod ajunt, *principium*.

Prop. CXII. Nec magis validum est argumentum desumptum ex corporum densatione, vel rarefactione. Nam in crassioribus corporibus densatio contingit, ipsis fatentibus vacui patronis, cum aqua, aer, aut alia subtilior materia expellitur, corporumque eorum partes arctius conjunguntur; rarefactio vero cum hæ partes distrahuntur, admissio aere, aut aliâ subtiliori materiâ. Tenenda est in Physicis regula: Naturam eâdem arte, iisdemque legibus, & instrumentis agere in parvis corpusculis, aut in tenuibus, quibus agit in magnis, & crassioribus.

Prop. CXIII. Quod pertinet ad resistantiam, qua corpora mota in fluidis tenacibus majorem alibi, alibi minorem patiuntur, id vacuum non probat, sed tantum probat fluidorum corporum tenacitatem, & gravitatem non esse in omnibus æqualem. Enimvero corpora resinosa magis resistunt, quam Mercurius, ut minus gravia.

Prop. CXIV. Nec tandem quidquam probat, quod ajunt, naturalem in omnibus esse ideam loci alicujus, in quo mundana corpora sint, & mo-

ventur. Quidni enim ea idea sit abstracta? Sed ajunt, quo tandem in loco sunt corpora? Quæro, quo in loco sunt pisces? Quo in loco aqua? Nempe, inquiunt in primævo spatio inani. Quo autem in loco spatium inane? Scilicet ipsum sibi & aliis spatium est. Cur ergo, si id spatium corporeum sit, tenuissimum tamen, non possit ita sibi, & crassioribus corporibus locum suppeditare, ut aqua piscibus? Nempe ex sensuum consuetudine totum illud argumentum concluditur, ut enim aquam vase, ita vas ipsum alio vase continere opinamur. Porro quum illud postremum vas minus nobis sit notum, incorporeum esse audenter concludimus. Est hoc hominibus familiare, ut ibi incorporea prædicare occipiant, ubi sensuum atmosphæra terminatur.

Prop. CXV. Postquam demonstratum est, nihil esse in argumentis, quæ pro vacuo afferuntur, certi & explorati, superest, ut inquiremus in naturam ipsam primæ extensionis mundanæ, quam esse aliquam necesse est. Qua in re primum omnium constituendum est, ipsam extensionem substantiam non esse; sed aut modum, aut attributum substantiæ alicujus. Ea in re consentiunt ii ipsi, adversus quos disputamus. Vide scholion hujus propositionis in opere majori.

Prop. CXVI. Substantia spatii mundani nequit esse substantia a substantia materiæ distincta. Nam si spatium est substantia a substantia materiæ distincta, erunt duæ extensiones formales immensæ inter sese compenetratæ, quod esse non potest (ex Prop. 89.)

Prop. CXVII. Substantia spatii mundani nequit esse una, immobilis, & indivisibilis: nam si ita esset, esset distincta a substantia materiæ, quod esse nequit (per prop. superiorem.)

Prop. CXVIII. Substantia spatii mundani, si est ipsa Dei substantia, ut quidam Angli opinantur, Deus est substantia Spinozæ. Nempe si ita est, substantia Dei erit formaliter extensa: quæ cum penetrat totam substantiam materiæ, efficit cum illa unum, idemque subjectum universi, ac propterea Deus erit una, & sola universi substantia, quod est Spinozisticum.

Prop. CXIX. Substantia spatii non est ipsa substantia Entis æterni. Nam si ita esset, una esset Entis æterni, & contingentium substantia, quod esse nequit (per prop. 21.)

Prop. CXX. Quoniam ergo substantia spatii mundani non est substantia Dei, nec esse potest distincta a materia, sequitur nihil aliud esse, nisi materiæ ipsius extensionem.

Prop. CXXI. Si ergo attendamus ad naturam spatii mundani, facile reperiemus, primum esse illud formaliter extensum, adeoque ejus partes esse realiter extensas. Deinde non posse non esse intrinsecus divisibile: nam quæ sunt realiter distincta, sunt quoque naturâ suâ separabilia. Postremo ejus partes non posse non esse solidas; alioquin minima vi totum spatium mundanum in punctum geometricum abire posset, ut idcirco tanti in eo motus esse non possent. Ex quibus omnibus conicimus esse corporeum, seu esse extensio-

nem fluidissimæ, flexibilis, minimeque gravis materix, quæque poros crassiorum corporum facile permeare possit, qualis ea est materia, quæ extracto aere superest in Campana Boyleana, quæ decidentibus corporibus obstaculum objicere non videtur.

CAPUT X.

De primis corporum substantiis.

Prop. CXXII. **C**orpora esse composita in perspicuis est. Quum autem composita ex componentibus consistant, in id modo inquirendum est, quænam sint primæ corpora componentia, seu primæ corporum substantiæ. Quâ in re illud primum constat, corpora non esse aggregata ex meris modis sine ullis primis substantiis: id enim esse nequit. Quare esse debent in corporibus primæ quædam substantiæ.

Prop. CXXIII. Deinde constat non esse unam primam corporum substantiam, sed plures; sunt enim corpora divisibilia in innumeras partes; nec, si una ellet eorum substantia, divisibilia essent.

Prop. CXXIV. Constat præterea primas cujuscumque corporis substantias non posse esse infinita æqualia extensa, aut partes aliquotas minimæ etiam magnitudinis: nam infinita æqualia extensa, veluti infiniti pollices cubici, infinitæ lineæ, infinitam extensionem conficiunt. Quare si primæ corporum substantiæ extensionem sui generis aliquam habent, necesse est, ut finitæ sint nume-

ro in uno quolibet corpore. Si vero infinitæ sint numero, nullam habere debent extensionem.

Prop. CXXV. Sed necesse non est, ut numero sint infinitæ primæ cujusque corporis substantiæ. Nam ex finitis numero, etsi innumerabilibus, habentibus tamen aliquam extensionem sui generis, id est virium suarum, recte intelligi potest, mundana corpora constare.

Prop. CXXVI. Omnes corporum substantiæ vi aliqua activa præditæ sunt, quæ est earum proprietas essentialis. Primum substantiæ corporum, nisi præditæ essent vi aliqua activa, qua sibi mutuo resisterent, ne compenetrarentur, nullo modo extensionem ullam resistentem efficerent. Deinde sunt in singulis corporibus vires quædam activæ, aliæ communes, ut vis soliditatis, aliæ peculiariæ, ut vires plasticæ, & animales, vires luminis, & ignis, ac nature aliorum corporum. Quum autem quicquid virium est in compositis proficiscatur a componentibus; sequitur & primas corporum substantias esse activas.

Prop. CXXVII. Ex quo sequitur diversitatem corporum, quæ in mundo sunt, non provenire a sola diversitate figuræ, & situs primorum componentium, sed à viribus maxime activis, & propriis singulorum generum corporum. Nam si a sola diversitate figuræ, & situ diversa corporum genera prodirent, omnia corpora possent in omnia transmutari, id quod nec arte unquam, nec natura fit. Mercurius ex. g., Sal, Aqua, aliæque corpora simplicia, nulla nec naturæ, nec artis

vi esse possunt aliud, quam quod sunt, in quod tandem redeunt, etiam post omnes transmutationes.

Prop. CXXVIII. Porro activæ illæ vires primigeniarum substantiarum omnes sunt incorporeæ, id est nec solidæ, nec divisibiles, ac propterea non possunt dici corporeæ, nisi quatenus ad corpora pertinent. Nam eæ sunt propriæ primarum substantiarum incorporearum.

Prop. CXXIX. Magna universi corpora coalescere nequeunt, nisi primæ, ex quibus constant, substantiæ, vi centripeta, seu gravitationis in commune centrum sint præditæ. Nam sine hac vi, qua ad commune centrum propelluntur, ac propterea aliæ cum aliis copulantur, diffuerent, ut nihil inde stabile, ac solidum confici posset. Prima ex. g. elementa Telluris, Lunæ, Saturni, Solis, &c. nisi vi centripeta essent prædita, ab aliis disilirent, nec proinde quidquam compactum constare possent.

Prop. CXXX. Hæc vis non potest esse attractio centrorum magnorum Orbium. Nam hæc centra nihil sunt aliud, nisi puncta indivisibilia, in quæ singula eorum corporum elementa undequaque gravitant: hæc autem indivisibilia puncta, quæ non re sunt, sed imaginatione, haberene etiam quidquam activitatis possunt? Prima ex. g. elementa Telluris in Telluris centrum gravitant. Quid est autem hoc Telluris centrum, ut vi sua ea elementa ab extrema aeris regione ad se trahat? Qui id affirmant, illi vim nihilo tribuunt,

ac potius quæ cupiunt, quam quæ intelligunt, pronunciant. Sol, inquit, magnitudine sui corporis tanta vi est præditus, ut sexdecim Planetas circum se rapiat. Demus id tantisper. Sed quoniam Sol corpus est compactum; nec id esse potest, nisi singula elementa quibus constat, ad Solis centrum gravitent; (prop. 129.) nec vero ea centra quidquam sunt, nisi indivisibilia puncta; centrumne etiam Solis vi tanta præditum erit, ut primum singula tanti corporis elementa ad se trahat: deinde ut eandem vim ad Saturnum usque porrigat?

Prop. CXXXI. In hypothesi spatii immensi, & æterni centra Planetarum, & Stellarum non possunt esse anteriora directione elementorum eorum tendentium. Nam quocumque modo hujusmodi elementa considerentur, seu æterna, seu creata, quum in infinito spatio puncta sint infinita, quæ singula esse possint centra magnæ alicujus eorum elementorum partis; necessarium est, ut primum concipiamus elementa vi quadam activa prædita, eaque in centrum aliquod directa, quam hoc centrum. Quare centra hujusmodi sunt seu tempore, seu origine directione elementorum posteriora.

Sch. Qua ex re iterum fit, ut ea vis non attrahens sit, sed propellens, seu interius propellat, seu exterius.

Prop. CXXXII. Hæc vis nequit esse corpus aliquod fluidum cætera ad commune centrum apprimens, nisi id fluidum naturæ sit diversæ

flu-

fluidis nobis notis, ac proinde nobis ignotum. Principio si id esset, ageret in corporum superficiem, non etiam in internam substantiam. Hoc vero si esset, corpora mole æqualia æquali vi, & velocitate propellerentur: quare essent æque gravia. Ita æquales moles auri, & suberis æque gravitarent. Quod quum non sit, ne illud quidem esse potest.

Deinde fluidum illud & ipsum centripetum esset: per se ipsum vero, an ab alio fluido actum? posterius qui dicit, nullum hujusmodi fluidis multiplicandis finem faciet. Quod si primum verum est, quid causæ est, cur non cetera quoque elementa ipsa per se esse centripeta dicamus?

Prop. CXXXIII. Quod elementa matetiæ non unum omnia, sed diversa centra, atque hæc potius, quam alia habeant, id vi causæ incorporeæ, & consilio operantis, fit. Nam hæc elementa non à centris attracta (prop. 130.) nec mechanice impulsæ (prop. 132.) sed ipsa per se centripeta sunt. Quum autem infinita sint in immenso mundano spatio puncta, in quæ centripeta esse potuerint, aut in unum omnia, aut in alia diversa, quam in hæc, quæ habent, ut diversa haberent, atque hæc potius, quam alia, id esse debuit à causa, quæ sit extra omnia corpora. Porro quum ea centra ita disposita sint, ut artem, & rationem manifesto præ se ferant; ea causa non solum extra omnia corpora est, sed arte, ac consilio agit, id est incorporea est, & intelligens.

Corol.

Corol. Mundus factus est, atque arte & consilio Mentis intelligentissimæ, viresque centripetæ, ut centrifugæ, sunt vires ab eadem causa elementis omnibus insitæ, quæque agunt intrinsecus corpora, quibus indita sunt, pellendo, non extrinsece attrahendo. Constat ex prop. super.

Prop. CXXXIV. Non omnis materia mundana est actu centripeta. Nam lumen, & ignis è Sole, & Fixis quaquaversum, velut è centro sphaeræ, in ambitum effunduntur; ergo actu centrifuga sunt. Tum subtilissimus æther, qualis est in vacuo Boyleano, nulla nec gravitate, nec levitate præditus est: id quod demonstrari potest ex eo, quod in eo vacuo corpora cujuscumque generis, & figuræ æque velociter descendant, id quod esse nequiret, si tenuia illa fluida gravitatem ullam haberent; quum constet ex canonibus mechanicis, corpora, quæ in fluido eodem descendunt, descendere magis, aut minus velociter in ratione gravitatis specificæ.

Prop. CXXXV. Primigeniæ corporum substantiæ non sunt æternæ. Nam sunt varie modificabiles: ergo non habent necessitatem essentia; nec proinde existentia.

Corol. Cum hæc substantiæ sint prima mundi materies: consequitur primam mundi materiem non esse æternam.

CAPUT XI.

De Tempore, & Motu.

Prop. CXXXVI. Duratio non est ens distinctum à re durante. Nam duratio est continuata entis existentia (ex definit. 78.); ergo quemadmodum existentia non est ens distinctum ab ipso ente, quod existit, ita ne continuata quidem existentia, seu duratio.

Prop. CXXXVII. Ex quo sequitur Ens æternum, quod perpetuo existit, perpetuo durare, ac propterea in sempiternitate esse successionem metaphysicam, seu durationem, licet nulla sit in ea successio physica, seu successio statuum diversorum, quod ens æternum totum simul sit, & immutabile.

Prop. CXXXVIII. Motus de loco in locum, atque propterea vis motrix, actio, & vis sunt reales, & *positive*: nempe iis demptis aliquid reali corpori demitur. Id est per se perspicuum.

Prop. CXXXIX. Quies igitur localis non est quid per se *positivum*. Est enim motus privatio; ergo privatio positivi (per ant.); nec propterea *positivum*. Igitur sunt sophisticæ argumentationes ex quibus quidam Philosophi quietem rem positivam demonstrare student, & motum privationem positivi: scilicet philosophantur extra ideas humanas, quod non licet (ex post. 1.)

Prop. CXL. Motus localis est qualitas, & proprie-

prietas positiva essentiae materiae superaddita. Nam corpora tam sunt corpora, quam moventur, quam quum quiescunt, modo extensa sint, & solida; motus ergo localis est proprietas essentiae materiae superaddita.

Prop. CXLI. Primus ergo status materiae est quies: nam ad ejus essentiam non est necessarium, ut de loco in locum moveatur (per prop. ant.)

Prop. CXLII. Nullum corpus se ipsum movere potest. Motus, & vis motrix sunt quid positivum (prop. 138.); nullum autem eas sibi quid positivi dare ipsum per se potest (prop. 7. & 11.); igitur nullum corpus se ipsum movere potest.

Prop. CXLIII. Omne corpus resistit causae moventi. Id patet ex vi, quam causa movens experitur, dum corpus quodcumque impellere, aut trahere conatur. Haec vis inertia dici solet.

Prop. CXLIV. Corpus in motu positum resistit vi motrici. Motus est quid positivum naturae corporeae adveniens (prop. 140.), nec primus materiae status (prop. 141.); ergo a vi aliqua externa ei inditus. Haec vis est causa corpus movens, cui omne corpus resistit (prop. ant.); ergo omne corpus motum suapte natura resistit vi motrici.

Prop. CXLV. Omne corpus perseverat in aeternum in statu quietis, nisi a causa externa impellatur. Corporis primitivus status est quies; motus accedens (prop. 141.); unde vero nisi extrinsecus? Nisi ergo accedat extrinsecus, corpus aeternum in statu primitivo perdurat.

Prop. CXLVI. Nulium corpus perseverare æternum potest in statu sui motus, etiam si à causis externis non retardetur. Nam quodlibet corpus per se ipsum suapte natura vi motrici resistit; id efficit quominus vis motrix integrum suum effectum obtinere possit. Quum autem continenter resistat, continenter quoque eam vim debilitat; quæ idcirco, nisi sit infinita, tandem aliquando extinguatur necesse est.

Sch. Hæc propositio opposita est non solum Philosophorum turbæ, sed etiam præclarissimorum Philosophorum dogmatibus. Interim ea sequitur ex natura corporea, id quod præclare animadvertunt Encyclopediæ Gallicæ Auctores. Atque hinc quoque sequitur, vires mundanas, quibus universum conservatur, indigere causæ extræ omnia corpora positæ, qua perpetuo recreentur, etiam si in puro vacuo moveantur. Moveri autem in vacuo puro nullo modo possunt, id Newtono ipso fatente: nam lumen & ignis Fixarum totum mundanum spatium implere videntur; & vapores, atque exhalationes Planetarum, & Cometarum majus quoque obstaculum afferre. Itaque fit, ut omnibus omnino modis eas vires infringi, & debilitari necesse sit. Conservantur tamen: quod quum nec hæc corpora ipsa per se efficere possint, nec ulla alia; perspicuum est à causa fieri, quæ sit extræ omnia corpora.

Prop. CXLVII. Corpora moveri possunt infinitis modis, sive ordinatis, sive perturbatis. Nam quum non ipsa sese moveant (prop. 142.), sed

a causa externa (prop. 140.) ipsa per se indifferentia sunt ad omnem motus directionem, omnemque intensitatem, & velocitatem motus.

Prop. CXLVIII. Primitivæ leges motuum corporum mundi non ex natura corporea originem habent, sed ex finibus. Nam leges primitivæ sunt, quæ ita motus directionem, intensitatem, velocitatem figunt, ut ita perpetuo eant, quæque ab aliis non pendent; quum autem corpora sint suapte natura indifferentia ad omnem directionem, intensitatem, velocitatem motus (prop. ant.) ex regulæ a natura corporea proficisci nequeunt, sed totæ sunt a causa movente. Neque vero alia ratio causam moventem impellere potest ad eas leges constituendas, quam alias, nisi finis, & ordo.

Sch. Hoc ipsum probari posset a posteriori, demonstraturque ab iis, qui fines rerum corporum perscrutati sunt. Vide Derham, & Newtonium.

Prop. CXLIX. Leges corporum physicæ demonstrant hanc rerum universitatem esse arte, & consilio factam. Nam exæ demonstrant corpora esse ob fines suos sic potius, quam alio modo, mota, ac disposita (prop. ant.); Quodcumque autem ob finem aliquem fit, quem constanter assequitur, arte, & consilio fit.

Prop. CL. Motus accelerari potest in infinitum. Datur spatium infinitum, & in eo corpus motum, quod æquabiliter semper acceleretur: ita intelligitur motum posse in infinitum accelerari.

Prop. CLI. Motus, quantumvis acceleratus, fiet

ferri nequit in instante indivisibili. D. Motus, quantumvis acceleratus, debet esse actio, qua mobile de loco in locum transfertur (ex definit. 82.), adeoque actio successiva. Actio autem successiva est continuata existentia, & hæc duratio: ergo quilibet motus, quantumvis acceleratus, durat, nec propterea fit in instante indivisibili.

Sch. Ex quo consequitur paradoxum incredibile, rem motu infinite veloci actam non pertransire lineam infinite parvam, nisi tempore in infinitum divisibili.

CAPUT XII.

De rerum Perfectione, Bonitate, & Veritate.

Prop. CLII. **N**ullius rei Entitas plene à nobis cognosci, & absolute dimitti potest. Nam nulla res est, cujus nos ideam habeamus adæquatam.

Prop. CLIII. Ita comparati à natura sumus, ut eas res dicamus infinitas, quibus alias majores percipere non possumus.

Prop. CLIV. Minorem entitatem comparatam ad majorem imperfectam dicere solemus. Scilicet nobis infinitum est id, quo majus excogitare non possumus.

Prop. CLV. Ex notione imperfectionis, id est minoris entitatis, demonstrari non potest, nos habere notionem perfectionis absolute infinitæ, sed relative tantum (per prop. antecedentem.)

Prop.

Prop. CLVI. Naturales substantiarum contingentium perfectiones, seu proprietates substantiales naturæ, in nihilum redigi non possunt. D. Ita enim substantiæ ipsæ in nihilum suapte natura abire possent, id, quod fieri nequit (per prop. 37.)

Prop. CLVII. Infinite perfectum est infinite bonum absolute. D. Nam bonitas absoluta, seu entitas, & perfectio recipiuntur (per defin. 88.)

Prop. CLVIII. Ens absolute, & infinite bonum est in se beatissimum. D. Quia habet in se totum id, quod ad plenam beatitudinem necessarium est, seu est ens sibi ad beatitudinem sufficientissimum.

Prop. CLIX. Ens, quod est absolute infinitum, & bonum, est & summum bonum relativum. D. Nam hoc ens est ens æternum, in quo est ratio sufficiens perfectionis, ac propterea bonitatis omnium contingentium (per prop. 14.), quod idcirco vult, ut contingentia perfecta sint, & bona.

Prop. CLX. Omne ens metaphysice verum est. D. Nam omne ens essentiæ suæ archetypæ æternæ congruit: cum autem ea sit veritas metaphysica (ex definit. 87.); omne ens metaphysice verum est, seu est id quod esse debet. Sceptici, qui veritatis comprehensionem negabant, non hanc negabant veritatem metaphysicam. Vid. Sext. Emp.

Prop. CLXI. Quod ita est, ut impossibile intrinsecum sit aliter esse, necessario, & immutabi-

biliter id est, quod est. D. Nam nisi necessario, & immutabiliter est id, quod est, potest aliter esse, contra hypothesim.

Prop. CLXII. Omnis propositio, cujus oppositum est intrinsecus impossibile, est necessario, & immutabiliter vera. Nam ea propositio ita est id, quod est, ut impossibile intrinsecum sit aliter esse: quæ autem sunt talia, necessario, & immutabiliter sunt id, quod sunt (prop. ant.) &, quæ necessario, & immutabiliter sunt id, quod sunt, sunt necessario, & immutabiliter vera; omnis ergo propositio &c.

Sch. Hujusmodi sunt hæc propositiones. *Non potest idem simul esse, & non esse: Totum est majus sua parte: Quæ eidem sunt equalia, & inter se sunt equalia, &c.*

Prop. CLXIII. Quum propositiones abstractæ ejus generis, de quo in superiori propositione dictum est, clare a nobis cognoscantur, non solum naturaliter, sed etiam logice sunt veræ. Earum propositionum idææ sunt abstractæ (ex hypothesi); ergo ipsæ sui ipsarum sunt objecta. Quum autem sint sibi consentaneæ, sequitur esse objectis suis consentaneas. Id autem est esse logice veras: ergo sunt logicæ veræ. Porro quum necessario, & immutabiliter sint id, quod sunt, (ex prop. ant.) etiam logice necessario, & immutabiliter sunt veræ.

Sch. Sceptici ergo negare non possunt nec veritates naturales, nec veritates logicas abstractas. Igitur Disciplinæ Mathematicæ puræ, & Ontologicæ veræ Scientiæ.

Prop.

Prop. CLXIV. Quæ cum natura, & constantia ordinum, & legum mechanicarum mundi pugnant, ea naturaliter effici non possunt. D. Nam ea naturaliter fieri dicimus, quæ ex natura rerum hujus mundi, & secundum rerum naturalium mechanicas leges fiunt: ergo quæ contra eam naturam, & eas leges fiunt, ea non fiunt naturaliter.

Prop. CLXV. Omnis propositio, cujus oppositum pugnat cum natura, & legibus mechanicis mundi, tam necessario est id, quod est, quam necessario res mundi, earumque ordo, & leges sunt id, quod sunt. Nam ea propositio est secundum naturam, & leges rerum hujus universi; ergo quamdiu res universi erunt id, quod sunt, & quo modo sunt id, quod sunt, tamdiu, & eodem modo propositio illa erit id, quod est.

Prop. CLXVI. Quæ propositiones generis superioris a nobis clare cognoscuntur, & continuis experimentis confirmantur, non solum physice, sed logice sunt veræ. Nam quæ propositiones sunt tales, eæ secundum ordinem mundanum sunt (ex prop. ant.); quæ vero secundum ordinem mundanum sunt, physicè sunt veræ. Deinde cum clare cognoscantur, & continuis experimentis confirmantur, non possunt a nobis esse confictæ, sed a mundo ipso in nobis impressæ: nam propositiones phantasticæ, & chimericæ constantiam habere non possunt, sunt ergo logice quoque veræ.

Prop. CLXVII. Immutabilitas, & evidentia propositionis, quæ constantissime semper eadem est, a nobis non proficiscitur, sed a causa immu-

tabili, id est, ab objecto immutabili. Nam quæ commenta sunt nostra, ea voluntatis nostræ, aut phantasie inconstantie subjecta sunt: quæcumque igitur ejus inconstantie expertia sunt, a nobis non proficiuntur.

Prop. CLXVIII. Eæ propositiones, quarum immutabilitas, & claritas a nobis non proficiuntur, certæ nobis esse debent. Nam eæ non sunt tales, nisi quia immutabilia objecta (ex prop. ant.): quæ vero sunt hujusmodi, sunt immutabiliter vera, debent esse certa; ergo hæ propositiones certæ nobis esse debent.

Prop. CLXIX. Eæ propositio, cujus oppositum est intrinsecus impossibile, habet certitudinem mathematicam. Nam ea propositio necessario, & immutabiliter est id, quod est (per prop. 163.)

Prop. CLXX. Eæ propositio, cujus opposita est impossibile physicum, seu cum universi ordine pugnant, habet certitudinem physicam. Nam ea tam immutabiliter est id, quod est, quam universum (prop. 164.)

Prop. CLXXI. Non solent homines plures rem unam, eandemque, velut oculati testes, testari, nisi quum id vere oculis suis conspexere, præsertim, quum, ut testentur, nulla vi constat esse subagatos.

Prop. CLXXII. Quum ex iis factis, quæ plures oculati teste testata faciunt, effecta realia, & publica sequuta sunt, quorum vestigia aut etiam diu supersunt, aut diu publica fuere, tam licet de iis factis dubitare, quam de rerum naturarum existentia.

Prop.

Prop. CLXXIII. Quæ historia narratur a pluribus testibus oculatis eundem in modum habet certitudinem moralem. Nam ea tam constanter est id, quod est, quam homines sunt id, quod sunt; homines autem non solent hunc in modum testari, nisi factò ipso percussi.

Prop. CLXXIV. Infinitas propositiones habemus eorum generum, de quibus superius dictum est. Apello ad Scientias Mathematicas, & Physicas, ad Historiam, & ad totam vitam socialem.

Prop. CLXXV. Scepticismus, aut ludricum est, aut insania. D. Sceptici sunt, qui negant quidquam a nobis sciri, & comprehendi posse cum certitudine. Cum autem plura cognoscamus cum certitudine mathematica, physica, morali (ex superioribus propositionibus); sequitur scepticismum esse aut ludricum, aut insaniam.

DEFINITIONES.

Def. I. Mensura voco tam intelligentem, quam
capitum cogitantem, & iudicantem in
intelligentem. Cum nos cogitamus, necesse est, ut
in nobis principia, & methodus, & res, & obiecta

ELEMENTORUM METAPHYSICÆ

PARS ALTERA

Qua continentur principia Psychosophiæ.

Postquam de generalibus Ontologiæ, & Cosmologiæ principiis in priori parte disseruimus, superest, quo integra Metaphysicæ elementa habeamus, ut de Spiritibus pertractemus, quæ tractatio *Pneumatologia* Philosophis appellatur. Sunt autem spiritus Animæ humanæ, Angeli, Deus. In hac parte de Mente humanâ disputabimus, mox in tertia parte de Deo dicturi. Tractatio de animabus humanis appellari solet græco vocabulo *Psychologia*, id est scientia de anima. Est vero hæc tractatio in primis Pphilosopho necessaria: nihil enim noscere nostra magis interest, quam nos ipsos. Hujus scientiæ methodus erit eadem, qua in superiori parte usi sumus.

DEFINITIONES.

Def. I. *Mentem* voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, & substantiam intelligentem. Cum nos cogitamus, necesse est, ut sit in nobis principium aliquod, & subjectum co-

gitans (per prop. 91. primæ partis) id *mentem* dico. Illud hoc in loco peruestigandum est, cujus naturæ sit principium hoc, & substantia intelligens: quæ ejus proprietates: quæ vis in corpus: quæque ex ejus cum corpore unione sequantur.

Def. II. *Intellectus* est ea mentis facultas, qua percipit, judicat, ratiocinatur, &c. Vocari quoque solet aliquando ratio, seu calculus, præsertim cum judicamus, & ratiocinamur. Enimvero intellectus est facultas calculatrix.

Def. III. *Perceptio* Philosophis est unius ideæ contemplatio, quin eam cum ulla alia comparemus.

Def. IV. *Judicium* vero est plurium idearum, earumque relationum clara, atque evicens perceptio, seu calculus.

Def. V. *Ratiocinatio* est plurium judiciorum inter se concatenatorum calculus, institutus ad id clare intelligendum, quod intuitionem non perspicitur.

Def. VI. *Idea* est forma quædam rei cujusvis, aut existentis, aut possibilis.

Schol. Ex. g. definitio Quadrati, *figura quadrilatera, rectangula, & æquilatera*, est ejus rei perceptio, *idea*, & *notio*: definitio Trianguli est ejus perceptio, & *idea*. Quum autem ad calculum adduco Quadratum, & Triangulum, aut duo Quadrata, atque percipio clare, Quadratum rem esse diversam a Triangulo, aut duo Quadrata esse æqualia, vel inæqualia, ea mentis operatio *judicium* diceretur. At si considero Quadratum, & Triangulum

Ium æque alta, & eandem basim habentia, reperio Quadratum esse duplum Trianguli: sed id sine calculo quodam plurium iudiciorum non de-
rege, ea intellectus nostri actio dicitur *ratiocina-
tio*: cuius si & principia, & progressio, & com-
plexio fuerint clara, & evidentia, erit *demonst-
ratio*.

Def. VII. *Memoriam* vocamus, facultatem ea iterum percipiendi, quæ alias sunt a nobis per-
cepta.

Def. VIII. *Reminiscentia* est actio ipsa, qua rem alias perceptam, iterum percipimus, cum sensu tamen; seu conscientiam fuisse alias perce-
ptam.

Def. IX. Vocamus *facultatem sentiendi* eam, qua motus in organis sensoriis, aut ab externis objectis, aut a causis in ipso corpore nostro existentibus excitatos percipere possumus. Ea est primus perceptionis gradus: homines enim primum sentiunt, mox imaginantur, hinc ratiocinantur, postremo sapiunt.

Def. X. *Facultas imaginandi* dicitur ea, qua ideas corporeas absentium corporum nobis repræsentamus, varieque copulamur, augemus, minui-
mus, & qua res ipsas incorporeas sub corporeis imaginibus nobis depingimus. Ea sensum sequitur, & quodammodo provehit: est enim lauior sensus.

Def. VI. *Vita* posita est in actione aliqua perenni, quæ ex principio activo rei, quæ vivit, intrinseco manat, quæque cui sui sensu conjuncta
est,

est, si rationalis sit: sine sensu vero sui est, si minime sit rationalis.

Def. XII. *Appetitus* seu *desiderium* est propensio animi erga bonum perceptum, seu vis naturæ explicatur adversus bonum perceptum, quod nobis deesse sentimus: aversio vero est cum animus refugit a malo percepto, seu reactio adversus malum perceptum.

Def. XIII. *Irascibilis* est excita in nobis vis, qua nos audentiores evadimus ad ea obstacula superanda, quæ appetitui, aut aversioni opponuntur. Qui eâ destituuntur pusillanimi, & timidi dici solent.

Def. XIV. *Instinctus* est ea naturæ animalis vis, qua in objecta sibi consentanea fertur, non ullâ animi ratione, sed ipsâ naturæ constitutione.

Sch. *Irascibilis* est vis, quæ nunquam ipsa per se excitatur, sed actione obstaculi: *instinctus* vero actione naturæ

Def. XV. *Libertas* est illa mentis facultas, qua possumus quidpiam eligere, aut fugere, prout nobis ex ratione boni, vel mali propria libitum fuerit. Solet distingui libertas in *libertatem à coactione*, & *libertatem à necessitate naturæ*. Illa dicitur, quæ est immunis ab externo Fato: hæc vero, quæ est immunis ab interna, & mechanica naturæ nostræ necessitate.

Def. XVI. *Voluntas* est ultima mentis determinatio, qua nos ad bonum repræsentatum amplectendum, aut malum repræsentatum fugiendum, libere determinamus. Hæc distinguenda est ab appetitu: nam voluntas sui juris est, non vero appetitus.

Def.

Def. XVII. *Sensus moralis* est ingenitus naturæ nostræ sensus, quo sine ullo ratiocinio honestum a turpi naturaliter discernimus. Dicit quoque solet *synthesis*, & *consciencia moralis*. Hunc sensum boni, & mali moralis regulam quidam Philosophi constituunt, ut gustum regulam, & iudicem dulcis, aut acris saporis. Qua de re loco suo.

Def. XVIII. *Habitus* sunt facultates hominis, quibus actus aliquos expeditius edere possumus, acquisitæ continuatione actuum.

Def. XIX. *Affectus* voco eas naturæ humanæ commotiones, quæ ex perceptione boni, vel mali nascuntur, quales sunt amor, metus, ira, similes.

Def. XX. Sunt affectus alii *veri*, alii *falsi*. Illi sunt, quorum objecta sunt realia, nec majora, aut minora affectibus. Hi vero, quorum aut objecta nulla sunt, nisi imaginatione, aut iis affectibus majora, vel minora.

Def. XXI. Affectus alii sunt *rationales*, alii *mechanici*: item alii *privati*, alii *sociales*. Rationales a ratione progignuntur, veluti voluptas contemplationis, amor iustitiæ, virtutis, &c. Mechanici ab objectis corporeis, veluti amor veneris, ira, metus mali impendentis, &c. Sed sunt quidam mixti, alii quidem in quibus ratio, & vis objecti mechanica ex æquo dominantur; alii in quibus magis ratio; alii tandem in quibus magis vis mechanica. Privati sunt, qui extra nos non tendunt, velut amor proprius, ambitio, avari-

ritia, &c. Sociales, quorum objecta sunt alii homines, velut amicitia, misericordia, &c.

Def. XXII. *Beatitudo* perfecta est status fruitionis sine ulla tristitia, dolore, metu, seu status perfectæ, & æquabilis voluptatis. Beatitudo naturalis in hominibus est cum summa voluptatum longe excedit summam dolorum totius vitæ.

Def. XXIII. *Virtus* est habitus facultates hominis rationales perficiens, atque ad beatitudinem ducens. *Vitium* vero habitus facultates illas deteriores efficiens, & impeditiores ad beatitudinem.

PROPOSITIONES.

CAPUT I.

De natura mentis humanæ.

Prop. I. **S**I mens, aut corpus est, aut corporis proprietas, qualitas, affectio, non vero substantia a corpore distincta, idearum representatio, & perceptio, tum iudicium, & ratiocinatio, alique cogitandi modi non aliter in nobis procreari possunt, quàm motionibus partium corporis, nimirum actione, & reactione fibrarum, & nervorum cerebri, sanguinis, aut cujuscumque alterius fluidi. Scilicet nullam aliam actionem in corpore cognoscimus; nec reprehendendi sumus, si ex iis ideis philosophemur, quas omnes homines habent.

Prop.

Prop. II. Nec iudicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi plures eodem tempore menti obversentur idæ, id est, eæ omnes, quæ iudicio, aut ratiocinio comprehenduntur. D. Nam nisi simul obversentur, conferri nullo modo possunt: nec, si non conferantur, iudicare, aut ratiocinari possumus.

Corollarium. Et quidem omnes huiusmodi idæ coexistere debent toto illo temporis spatio, in quo iudicium, aut ratiocinium vividum perdurat.

Prop. III. Si perceptiones sunt motiones cerebri, oportet, ut tot excitentur in cerebro distinctæ motiones, quod diversæ, & distinctæ idæ nobis obversantur. D. Nempe in ea hypothesi ratio sufficiens repræsentationis cujuslibet obiecti, ac propterea cujuslibet idæ, est in motione cerebri: ergo nequit una, eademque motio plura, & diversa objecta referre, nec propterea unâ motionem plures comprehendi idæ.

Corol. Et quidem motiones huiusmodi tamdiu durare in cerebro debent, quamdiu ei vivide idæ observantur.

Prop. IV. Motiones corporeæ nequeunt in indivisibili extensi parte fieri, neque idcirco in ea parte gigni idæ Hobesianæ. D. Nam idæ Hobesianæ sunt motiones cerebri: cum autem motus sit actio, qua ens de loco in locum transfertur, fieri nequit in indivisibili extensi parte, nec propterea in indivisibili extensi parte idæ Hobesianæ progigni.

Prop. V. Conscientia perceptionis, iudicii, & ratiocinii, est perceptio perceptionis, iudicii, &

ratiocinii, ut patet: ergo si perceptiones, iudicia, ratiocinia non sunt, nisi motiones cerebri, eorum conscientia esse debet motio ab iis distincta.

Prop. VI. Collatio, seu calculus idearum, qua iudicia, & ratiocinia existunt, est actio ab ideis, quæ conferuntur, diversa. D. Nam ideæ sunt actiones, quæ objecta repræsentant: collatio vero idearum est actio, qua ideæ conferuntur.

Prop. VII. Conscientia perceptionum, & iudiciorum nequit esse motus corporeus. D. Nam si est, est actio individua: cum autem individua sint talia, ut nullum eorum contineat alterum, sed se ipsum tantum; sequitur nullum eorum alterum repræsentare posse. Quare si conscientia est motio, & individua, non potest repræsentare, nisi se ipsam, non vero etiam alias perceptiones, & iudicia, nec proinde conscientia est. Conscientia ergo perceptionum, & iudiciorum non est motus corporeus.

Prop. VIII. Iudicium & ratiocinium nequeunt esse motus corporei. D. Iudicium est plurimum idearum, earumque relationum perceptio: ratiocinium vero perceptio relationum plurimum iudiciorum (ex def. 4. & 5.); eaque perceptio est actio distincta ab ideis, quæ conferuntur (ex prop. 6.). Si sunt motus corporei, sunt actiones individua; quæ non possunt referre nisi seipsas: hoc modo nec iudicia sunt, nec ratiocinia. Iudicia ergo, & ratiocinia nequeunt esse motus corporei.

Prop. IX. Mens humana nequit esse temperatio naturæ corporeæ, qua vigeamus, & sentiamus

mus, quæque sit a corpore inseparabilis, quæ fuit opinio Dicæarchi, & ejus magistri Aristotelis.

D. Si enim ita sit, actiones mentis, perceptiones, judicia, ratiocinia, conscientia, erunt motus corporei (ex prop. 1.), quod nullo modo esse potest (ex prop. 7. & 8.)

Prop. X. Mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate in infinitum, soliditas, & inertia sunt corporis proprietates essentielles. Est inter explorata, constatque inter Physicos.

Prop. XI. Judicium, & ratiocinium pugnant cum superioribus corporis proprietatibus. D. Nam judicium, & ratiocinium sunt actiones, qua plures ideæ conferuntur (ex definit. 4. & 5.); nec vero conferri possunt plures ideæ, nisi eodem tempore eidem indivisibili percipienti coexistant (ex prop. 2.): si autem sunt motus corporei, necesse est, ut eodem tempore plures motus representantes plures ideas, ac proinde, ut plures partes, quæ moventur, eidem indivisibili coexistant, quod destruit soliditatem corporis.

Tum vero perceptio, & comparatio plurium idearum non potest fieri, nisi in eodem indivisibili, in quo ideæ illæ coexistunt: si cogitatio, & ratiocinatio sunt motus corporei, divisibilitate partium dilabentur, & disfluent: cogitatio ergo pugnat cum divisibilitate corporis.

Tandem inest in nobis vis quædam, qua motus in corpore nostro & excitare possumus, & excitatos cohibere: ea vis cum cogitatione conjuncta est, & ab ea pendet. Si cogitatio est mo-

tus corporeus, inest in corpore vis, quæ inertiam destruit, cogitatio ergo pugnat cum tribus illis corporis essentialibus proprietatibus.

Prop. XII. Mens humana est substantia incorporea. D. Primum, cum cogitationes sint actiones qualescumque, esse debet earum vis aliqua, seu potentia productrix (ex prop. 92. primæ partis), ac propterea ejus potentiæ subiectum, seu substantia aliqua (ibidem prop. 93.) Jam si id subiectum corpus est, cogitationes omnes erunt motus corporei (ex prop. 1.); quod cum esse nequeat (ex prop. 8); cogitationes pertinere non possunt ad subiectum corporeum. Substantia ergo cogitans corpus non est.

Secundo, si mens humana non est incorporea, erit aut habitus, & temperatio corporis, aut ejus attributum aliquod substantiale. Primum esse nequit (ex p. 9.); nec secundum, quia mentis actiones pugnant cum præcipuis corporum proprietatibus essentialibus (ex p. 11.); nec potest idem constare ex iis, quæ se mutuo destruunt (per prop. 2. primæ partis); substantia ergo cogitans incorporea est.

Corol. Attributa essentialia mentis omnino sunt diversa ab essentialibus corporis attributis: nam substantiæ diversæ iisdem attributis constare nequeunt.

Prop. XII. Mens humana, quoad vivit, perenni perceptione prædita sit, necesse est. Nam mens humana est substantia a corpore diversa, ejusque attributa essentialia diversa ab attributis essentialibus

libus corporis (per prop. 12.); ergo & vita mentis diversa esse debet ab ea, quæ corpori vulgo tribuitur. Jam posita est vita in perenni actione manante ex vi rei viventi insita (ex def. 11.), & nulla alia perennis actio in mente esse potest, qua vivat, nisi perceptio; mens ergo perenni perceptione, quoad vivit, prædita est.

Sch. Sed quæretur hic, quibus de rebus, cum primum mens corpori unitur, cogitat. Fieri potest, ut prima objecta suarum perceptionum sint motus illi, qui in corpusculo, cui conjuncta est, fiunt. Sed quando etiam id a nobis ignorari dicamus, id satis non est, ut hanc menti proprietatem denegemus, quæ ex ejus natura consequitur (ex post 3.)

Reponunt, fieri posse, ut vis illa perennis, qua mens vivit sit ea, qua corpus permeat, ac vivificat. Respondeo primum, quid faciemus menti a corpore separatæ? Vivam ne dicemus? Neque vero id temporis ea activitate vivet. Tum non videtur naturæ mentis consentaneum, ut extra se potius, quam in se vivat: nam hæc vis, quæ dicitur, actionem suam non potest exserere nisi in corpore; quum anima ob sui simplicitatem impatiens sit hujusmodi actionis.

Prop. XIV. Mens humana nec suapte naturâ, nec actione corporum circumpositorum perire potest, scilicet suapte naturâ immortalis est. D. Mens humana est substantia incorporea (ex prop. 12.); est ergo simplex, ac propterea dividi, & discerpi in partes nequit. Cum autem sit essentiali-

liter vivens, id est perenniter cogitans (ex prop. 13.) sequitur esse essentialiter immortalem.

Sch. Hoc theorema consensu omnium gentium mirifice confirmatur: nam nulla ferme natio est, in qua stabilis non sit persuasio & alterius vitæ, & inferorum. Præclare Seneca: *Cum de animo rum (inquit) eternitate disseritur, non leve momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium.* Macrobius vestitæ sapientiæ diligens investigator in *Somnium Scipionis lib. 1. cap. 14.* confidenter pronunciat: *Obtinuisse jam non minus de incorporalitate, quàm de immortalitate animæ sententiam.*

Prop. XV. Dogmata incorporalitatæ, & immortalitatæ animarum sunt etiam Dogmata Christianæ religionis. D. Nam Dogmata Christianæ religionis sunt ea, quæ a Deo revelata sunt, quæque Divinis Scripturis, & Apostolorum traditionibus continentur; Divinis autem Scripturis, & Apostolorum traditionibus biâ illa Dogmata continentur: nam & a tota Christiana Ecclesia semper traditum est, animos post corporum dissolutionem remanere immortales: & disertis verbis id docet Christus Dominus noster Matthæi 10 versu 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus: animam autem occidere non possunt: sed timeate eum, qui postquam occiderit corpus, potestatem habet mittendi animam in gehennam ignis.* Dogmata ergo incorporalitatæ, & immortalitatæ animarum sunt dogmata Christianæ religionis.

Prop. XVI. Cogitationes sunt actiones immanentes, non transeuntes. Nam cogitationes pertinent ad vitam mentis (ex prop. 13.), vita autem posita est in actione perenni ex principio rei viventi insito manante (ex definit. 11.) insitæ ergo sunt menti, adeoque essentielles. Quæ vero insita sunt enti, & essentialia, nequeunt esse transeuntia, cogitationes ergo sunt actiones immanentes.

Prop. XVII. Mens humana non est una, eademque numero in omnibus hominibus, quæ fuit quorundam Arabum Philosophorum opinio. D. Mens humana est substantia incorporea (ex prop. 12.) cui cogitationes immanentes sunt, & essentielles (ex prop. 16.); adeoque conscientia cogitationum: ergo si esset una, eademque in omnibus hominibus, ejus vis intellectiva una & ipsa, eademque esset in omnibus, adeoque eadem in omnibus cogitationes, eademque conscientia: quod cum sit falsum; sequitur non esse unam in omnibus.

Prop. XVIII. Mens humana sempiterna non est. D. Nam si esset, naturâ suâ, & necessariò existeret, adeoque esset naturâ suâ, & necessariò totum id, quod esse potest, (ex prima parte), quod cum non sit, nam ea continuè statuum mutationi subest: sequitur eam non esse sempiternam, sed creatam.

Prop. XIX. Mens humana neque Deus est, ut censuit Pythagoras, neque Dei pars, ut Spinozistæ, neque emanatio Dei, ut Fanatici. Demos-

mostratur prima pars. Mens humana sempiterna non est (ex prop. 18.): non igitur est Deus, qui sempiternus est. Demonstratur secunda pars. Mens humana existentiam habet contingentem (ex prop. 28.) quæ autem sunt talia; neque partes esse possunt, neque attributa, neque affectiones substantiæ æternæ (ex prop. 21. primæ partis); mens ergo humana nequit esse Dei pars. D.
 Tertia pars. Mens humana est substantia (ex prop. 12.), nec sempiterna (ex prop. 18.): ergo est substantia facta. Nulla autem substantia facta per emanationem essentialem a Deo prodire potest (ex demonstratis in prima parte); Mens ergo humana non est Dei emanatio.

C A P U T II.

De unione Mentis, & Corporis.

Prop. XX. **M**Entem uniri corpori humano; quoad vivimus, in perspicuis positum est: unionem enim mentis, & corporis eam dicimus, qua operationes mentis, & motus corporis harmonice sibi consentiunt, ut aliæ alios, aut præcedant, aut sequantur, aut comitentur. Est autem exploratum cogitationes mentis, quoad vivimus, aut præcedere, aut sequi, aut comitari motiones corporis; perspicuum ergo est mentem corpori uniri, quoad vivimus. Quibus autem legibus mens unitur corpori diximus in Elementis secundæ part. pag. 98. secundæ editionis. Ea ad sequentes referri possunt.

Prima est, ut quousque mens unitur corpori habeat ideam extensionis corporeæ occasione notionum ab externis corporibus in sensibus nostris excitatarum. Hinc fit, ut omnes mentis perceptiones cum phantasmatibus corporeis conjunctæ sint, nec possibilis sit in anima conjuncta corpori pura intellectio, id est, hujusmodi perceptio, quam nullus motus phantasticus comitetur. II. Ut omnis motio cerebri excitet similem in animo sensationem, quæ tamdiu duret, quamdiu hæc cerebri motio. III. Ut quousque anima corpori conjuncta est, habeat notionem alicujus corporis peculiaris in sensus agentis. IV. Ut anima, excitata motione in cerebro ab aliquo peculiari objecto externo, statim convertatur ad id objectum, & eam motionem referat ad objectum suum cum circumstantiis temporis, & loci. V. Ut si iterum excitetur motio aliqua in cerebro, quæ aliàs fuerit ab objecto externo facta, nascatur in animæ ejusdem objecti reminiscencia. VI. Ut excitata motione qualibet in corpore, qua corporis harmonia conservatur, aut destruitur, nascatur in anima voluptas, vel dolor. VII. Ut quæ ideæ cum voluptate conjunctæ sunt determinent animam ad objecta harum idearum persequenda, quæ cum dolore, ad fugienda. VIII. Ut omnes ideæ animæ, seu notiones, quæ pertinent, aut ad corpus nostrum, aut ad animum, aut ad bona utriusque, vel mala, conjunctæ sint cum motionibus excitatis in cerebro. Hinc fit, ut ad notionem rei terribilis contremiscat corpus, ad no-

tionem vero rei amabilis oculi, & vultus rideant.
 IX. Ut quamdiu anima cum corpore unita est,
 nullâ de re cogitare possit, nisi ex occasione ali-
 cujus motionis in cerebro, vel sensibus excitatâ.
 X. Ut perceptiones animi sint magis, aut minùs
 expeditâ, clarâ, vel obscurâ, &c prout magis,
 vel minus expediti fuerint motus cerebri, & sen-
 suum.

*Opiniones Philosophorum super unione Mentis;
 & Corporis.*

Qua autem ratione unio mentis, & corporis
 conservetur, id hucusque in abditis est. Ex
 tribus modis conservari potest; nam aut
 mens in corpus, corpus in mentem influit; aut
 Deus utramque substantiam immediate, & har-
 monice modificat, quin altera influat in alteram;
 aut ita animum, & corpus creavit, ut utraque
 substantia vi sua insita continuata serie actiones
 suas peragat, altera tamen cum altera harmoni-
 ce, quin altera in alteram influat. Quomodo duo
 horologia motiones suas harmonice continuare pos-
 sunt, aut reciproco alterius in alterum influxu:
 aut extrinsecus ab artifice harmonice mota; aut
 tandem si ita fabrefacta sint, ut alterius motio-
 nes cum motionibus alterius perpetuò consentiant.
 Primum systema dicitur *influxus physici*, idque
 Peripatetici, & Platonici propugnarunt. Alterum
 vocatur *adistentiæ*, & *causarum occasionalium*,
 idque defenditur a Malebranchianis; tertium ap-
 pel-

pellatur *harmonia præstabilita*, idque Leibnitiani, & Wolfiani tuentur.

Peripateticorum opinio perpenditur.

Prop. XXI. **S**cholasticorum opinio cum intima conscientia, & phænomenis hominis consentire videtur: sed intelligi non potest; nec satis cum ea animi natura, quam superius posuimus, concordat. Principio ex intima conscientia videmur nobis habere directum imperium in corpus nostrum: quod imperium, nisi commercium sit inter mentem, & corpus, adeoque influxus physicus intelligi non potest. Deinde ex intima quoque conscientia patet animum singulis motionibus corporeis ita affici, ita ex cogitationibus animi corpus, ut inter utramque substantiam commercium aliquod intercedere videatur: nam ex lætis animi cogitationibus, totus repente hilarescit vultus; ex tristibus pallefcit. Singulis motionibus corporeis agitur animus, aut affectibus, aut dolore, & voluptate. Hæc sine influxu physico fieri non posse videntur. Quare fit, ut systema Peripateticorum videatur cum intima conscientia, & hominis phænomenis consentire: sed *videtur*, inquam.

Jam quoniam natura mentis nostræ omnino diversa est a corporis natura; fit, ut nec motus corporis in animum transire possint, nec cogitationes animi, quæ sunt actiones immanentes, in corpus. Nam qui dicit mentem influere in corpus,

pus, corpus in mentem, vocabula pronunciat sine ullis notionibus. Deinde animus influere nequit in corpus, nisi sit corporis energia, seu entelechia, id est, actio quædam perennis per totum corpus diffusa, & unam substantiam cum corpore efficiens, quod Peripatetici influxus physici auctores aperte dicunt. At id cum natura animi incorporea, quam supra posuimus, parum consentit. Quare fit, ut licet Peripateticorum opinio cum interna conscientia consentire videtur, nec intelligibilis tamen sit, nec cum natura animi consentanea.

Fieri interea potest, ut sit in anima vis quædam activa; quæ nec intellectus sit, nec voluntas, sed proprietas ab his distincta, qua commercium corporis & animi exerceatur. Id impossibile non est. Interim id divinando tantum dico. Est in Italia, qui ob primam hujus propositionis partem me influxus physici patronum, nec sine invidia, efficit, minime, ut ego puto, animadvertens, quantum inter se distet *videtur ab est*: Qui festinanti fortassis oculo has propositiones legit.

Prop. XXII. Motiones vitæ *vegetativa*, & *sensitive*, quæ est in homine, necessariæ sunt, non liberæ. Ex intimo cujusque sensu id constat; nam crescere, nutrirî, vegetare corpus: tum motus pulmonum, cordis, sanguinis, aliorumque fluidorum in nobis fiunt, velimus, nolimus.

Prop. XXIII. Si earum motionum, quas in superiori propositione memoravimus, mens est immediatum principium, eæ proveniant in corpus

necessaria emanatione mentis, id est, physico, & necessario influxu, necesse est. Nam cum non pendeant a voluntate (ex prop. 22.), si sunt a mente, nequeunt aliud esse, nisi effluxiones necessarizæ mentis in corpus.

Prop. XXIV. Si mens est immediatum principium earum actionum corporis, seu vitæ corporis vegetativæ, & sensitivæ, mens humana est aut energia Dicæarchi, aut forma substantialis Peripateticorum. Nam si id ita est, vita corporis vegetativa, & sensitiva est necessaria effluxio mentis in totum corpus (ex prop. 23.) cum autem effluxio illa nequeat esse, nisi mens ipsa per totum corpus diffusa, quum mens sit substantiæ simplex, nec partibilis; id si est, mens erit actus, entelechia, energia, forma substantialis corporis.

Prop. XXV. Si mens non est ea corporis energia, de qua loquuti sumus, vita corporis vegetativa, & sensitiva, aut immediate a Deo est, aut a principio aliquo activo distincto a mente. Nam si mens non est energia, aut forma substantialis corporis, ea non influit in corpus; adeoque vita corporis vegetativa, & sensitiva non est a mente; ac propterea, aut a Deo est immediate, aut a principio aliquo activo a mente distincto.

Systema Malebranchianum perpenditur.

Prop. XXVI. **S**ystema adfistentiæ incertum est ; cum intima conscientia pugnat : gravissimis argumentis oppugnatur : nec cum Theologia Christiana satis consentire videtur.

D. prima pars. Cum plures esse possunt dati alicujus phænomeni causæ , earum nulla pro certa habenda est ; nisi cum omnes aliæ aut falsæ demonstratæ sunt , aut impossibiles : jam nec certum sumus nullas superesse alias vias explicandæ unionis mentis , & corporis , quam quæ hucusque sunt a Philosophis traditæ ; nec , quæ suo tempore ferebantur , demonstratæ sunt a Malebranchio falsæ , vel impossibiles ; ergo incerta est hypothesis Malebranchiana.

Sed opponunt. Quum cogitationes ; & motus sint veræ realitates ; nec ulla creatura quidquam realitatis sibi dare possit , quam non habet ; efficitur omnes cogitationes , & motus hominis a Deo esse immediate. Adrogantius mihi hoc argumentum videtur : quasi scilicet Deus nequeat dare creaturis ut vim cogitandi , ita vim motricem , ex quibus actiones sui generis sequantur. Quod si Deus efficere nequit , principio ne mentes quidem creare potest , quæ nihil sunt aliud , nisi substantiæ activæ intelligentes. Deinde videtur minus posse , quam homines ; quum arte humana plurima efficiantur , quæ motum a nobis excipientia per aliquod tempus conservant.

D.

D. secunda pars. Nam ex omnium hominum conscientia constare videtur, mentem habere directum imperium in corpus, adeoque verum intercedere inter mentem, & corpus commercium: id omnia hominis phænomena probant. Difficile autem est claram hanc omnium hominum conscientiam sine clarioribus argumentis oppugnare vellet. Malebranchius autem nulla clara demonstratione revincit.

D. tertia pars. Nam cui usui erit mens humana in corpore, si nullum cum eo commercium habeat? Cui usui fabricata dicemus sensuum organa, si nihil inde mens percipit? Quid causæ est, cur læsis sensuum organis, ideis iis respondentibus careamus? Cur læso cerebro omnes ferme ideæ evanescent? Cur instrumentis oculorum vis ita perficitur, ut eas nobis suppeditare possint ideas, quas alias nunquam habituri fuisset? dicant Malebranchiani.

D. quarta pars. Posito systemate Malebranchiano nulla reliqua est libertas. Nam qui liberam dicere possumus mentem, quæ nihil ipsa per se agit, sed omnes actiones suas a Deo excipit immediate? Sublata vero libertate, ne leges quidem morales locum ullum habere possunt. Itaque nullum erit nec bonum, nec malum morale. Hoc vero non solum totam Christianam Theologiam, verum etiam Naturalem evertit.

Systema Leibnitianum perpenditur.

Prop. XXVII. **S**ystema harmoniæ præstabilitæ & incertum est auctoribus ipsis, & gravissimis oppugnatur difficultatibus. Incertum esse auctoribus ipsis id satis probat, quod loco meræ hypothesis habeant præcipui ejus defensores, Leibnitius, Wolfius, Bilhingerus. Accedit, quod hoc systema non potest nec directe, nec indirecte evidenter demonstrari, sed meris tantum conjecturis, velut hypothesis, constitui.

Sed & gravissimis difficultatibus oppugnatur. Primum in hoc systemate ratio sufficiens cujuslibet perceptionis, & voluntatis animi non est in impressione sensuum, vel cerebri, sed in antecedente perceptione, & voluntate. Id vero, ut fit, necesse est, ut singulæ perceptiones cum antecedentibus perceptionibus connexæ sunt: est autem id falsum; cum infinitæ sint perceptiones, quæ nullam inter se concatenationem habent, veluti cum verba audimus nullo pacto inter se concatenata, aut objecta videmus, quæ item inter se nullam habent connexionem. Quare systema harmoniæ præstabilitæ admittit in animo phænomena sine ulla ratione sufficiente.

Secundo: hoc systemate item libertas perimitur: nam anima, & corpus fato interno subjunguntur, quandoquidem semper posteriores actiones a prioribus proficiscuntur.

Tertio: Itidem ut Malebranchianum internæ

experientiæ adversatur: nihil scilicet clarius per-
sentiscimus, quam commercium inter mentem,
& corpus, quod his hypothefibus abrumpitur.

Coroll. Quamquam incerti adhuc sumus, quo
vinculo animi, & corporis unio perficiatur; ta-
men in disciplinis practicis influxus physicus te-
nendus est, nullaque ratio habenda hypothefium
metaphysicarum. Nam ipsi hujusmodi hypothefium
Auctores diserte monent, effectus unionis men-
tis, & corporis eodem modo semper se habere,
quæcumque ea sit hypothefis, quam adoptare pla-
cuerit.

C A P U T III.

De idearum Natura, & Origine.

CUM ignoretur qua ratione mens corpori uni-
tur, ut patet ex superioribus: necesse est,
ut & ignoretur, quæ sit idearum nostrarum ori-
go, id quod sequentibus propositionibus demonst-
trabimus.

Prop. XXVIII. Mens nequit esse ipsa sibi cau-
sa creatrix simplicium idearum, quas primum ha-
bet. D. Ideæ sunt formæ rerum, seu existentium,
seu possibilium (ex def. 6.) quæ idcirco conti-
nent realitatem objectivam earum rerum, quas
exhibent. Si ergo primas, & simplices suas ideas
mens sibi creare potest, ante omnes hujusmodi
ideas continere debet realitatem objectivam om-
nium earum rerum, quarum sibi ideas procreat.
Realitates autem objectivæ rerum sunt ipsæ re-
rum

rum formæ res ipsas exhibentés; ergo mens antequam habeat primas, & simplices ideas, illas jam continet, quod est contra hypothesim.

Prop. XXIX. Si ideæ & perceptiones sunt una, eademque res, duorum alterum sit, necesse est: nempe aut mens sit subiectum mere passivum omnium cogitationum, non secus atque cera figurarum, quæ in ea imprimuntur; aut ut ea omnes sibi rerum ideas, etiam primas, & simplices procreet. D. Nam aut ideas excipit, aut non: si primum, quum ideæ sint una, eademque res cum perceptionibus (ex hypothesi) omnes quoque perceptiones suas excipiet, id est, erit subiectum mere passivum suarum cogitationum. Si alterum, erit ipsa sibi omnium idearum suarum procreatrix causa.

Prop. XXX. Ideæ, & perceptiones non videntur esse posse una, eademque res. D. Sint: duorum alterum sequetur, aut mentem esse subiectum mere passivum suarum cogitationum: aut eam omnes sibi ideas procreare (ex prop. 29.). At si primum dicatur, mens nec vivens erit (ex def. 11.), nec magis mens, quam later crudus. Posterius minus etiam dici potest (ex prop. 28); non ergo perceptiones, & ideæ videntur esse posse una, eademque res. Vide Scholium hujus propositionis in Elementis.

Prop. XXXI. Nihil potest mens intelligere, nisi in seipsa. Nam perceptiones sunt actiones mentis immanentes (ex prop. 16.), adeoque ei insitæ; esse igitur nequeunt nisi in ipsa mente.

re. Quare mens nihil potest intelligere, nisi in seipsa.

Peripateticorum opinio super origine Idearum.

Prop. XXXII. **Q**uod spectat ad originem idearum nec sibi convenit Peripateticis: & quæ fertur vulgaris in scholis opinio, utut omnium verisimillima, incerta est, atque non levibus objectionibus obnoxia.

Ac prima quidem pars hujus propositionis constat ex historia opinionum Scholæ Peripateticæ. Arabes quidam, & Mauri Peripatetici censuerunt habere mentem apud se rerum species, quæ a rebus extrinsecis excitentur tantum, non etiam progignantur. Albertus Magnus non negat species menti congenitas, licet doceat mentem, dum est in corpore, aut nunquam, aut raro iis uti. Avicena vero posuit omnium rerum intelligibilium intelligibiles species præexistere immaterialiter in Intellectibus separatis, seu Angelis, a quorum primo deriventur in sequentem, & ab eo in alios, usque ad ultimum intellectum separatum, quem nominat *Intellectum* agentem, a quo tandem defluant in animas nostras. Vide Divum Thomam prima parte quæst. 84. art. 4. Ipse vero S. Thomas cum superiora repudiasset, docet nos omnia cognoscere in rationibus æternis, quæ sunt in Deo, quæque lumine Divino, quo mentes nostræ illuminantur, nobis participantur. Idem vero auctor quasi sui

imme-

immemor, sæpe deinceps vulgarem opinionem sectatur, sensus scilicet esse idearum omnium scaturiginem. Sed communis Scholarum Peripateticorum opinio est, a sensibus imprimi in cerebro phantasmata: ex iis vero ope intellectus agentis emergere species intelligibiles, quæ sint immediatum objectum *intellectus passivi*. Intellectus autem hic *agens* quibusdam est ipse Deus: sed majori parte est facultas ejusdem animæ. Hic intellectus, quicumque tandem sit, excipit phantasmata corpora, illuminat, & intellectui passivo offert. Ita veteres illæ scholæ divinabant magis, quam philosophabantur.

Altera vero pars ejus propositionis sic demonstratur. Vulgaris hæc opinio supponit influxum physicum inter mentem, & corpus, qui gravissimis difficultatibus implicatus est (prop. 21.); ergo & vulgaris hæc opinio iisdem difficultatibus subjecta est. Deinde quis intelligat motiones ab objectis externis in cerebro excitatas similes esse objectis illis, adeoque esse ideas, seu formas illorum objectorum? Itaque dici quidem potest ideas a sensibus proficisci, dicimusque quotidie omnes, quod nihil habeamus, quod probabilius dicere queamus, sed quid istud sit, intelligi nullo modo potest.

Democriticorum Systema.

Democritici, & Epicurei super origine idearum nostrarum sic philosophantur. Ajunt a rebus ipsis undequaque leves quaedam, & corporeas facies, quas illi *idola* vocant, avolare. Hæc idola, dum cerebrum subeunt, ideæ sunt, id est rerum ipsarum, unde avolant, imagines. Ex varia harum imaginum commixtione omnes idearum associationes pendere arbitrantur. Vide Lucretium lib. 6. de *natura rerum*.

Prop. XXXIII. Democriticorum opinio pugnat cum rerum corporearum natura: cum certis animi phænomenis: nec ullo modo originem idearum intellectualium expedit. Principio si tot imagines corporeæ perpetuo a corporibus avolant, jamdudum oportuit corpora solida fuisse in nihilum redacta. Deinde qui fieri potest, ut tot rerum simulacra multis modis in cunctas undique partes vagentur, quin alia aliis corrumpantur, præsertim in tanta corporum distantia? Præterea qui fieri potest, ut hujusmodi simulacra præsto omnibus semper sint cogitare volentibus, atque voluntati omnium obediant? Tum quæ esse possunt simulacra rerum abstractarum, veluti veritatum geometricarum, & metaphysicarum? Tandem mens est substantia incorporea (ex prop. 52.), omniaque in seipsa intelligi (ex prop. 31.), ergo simulacra isthæc in animum penetrare debent: quo autem id modo fieri doceant Democritici?

Systema Malebranchianum.

Malebranchius in tertio libro de Inquirenda veritate opinatur nos omnia in Deo videre, cui mentes nostræ arctissime conjunctæ sunt. Atque hanc esse existimat idearum nostrarum originem.

Prop. XXXIV. Hypothesis Malebranchiana est incertissima. Primum ea nullis aliis argumentis nititur, nisi hypotheticis. Deinde ea cum sensu omnium hominum communi pugnat, tum pugnat cum intimis experimentis. Præterea inutilem reddit unionem mentis, & corporis, inutilemque sensus. Ad hæc, si vera est, omnes sumus Prophetæ, & externa revelatio, & legislatio divina sunt inutiles. Tandem systema Malebranchianum (absit verbo invidia) impietati spinozisticæ plurimum simile est: efficit enim Deum mentem universi.

Systema idearum innatarum.

Distinguendæ sunt hoc in loco, quod alias a nobis dictum est, *ideæ innatæ ab ideis naturalibus*, seu potius a naturalibus quibusdam judiciis. Ideæ innatæ vocantur illæ, quas secum mens affert, dum corpori unitur, non quas acquirit, postquam corpori conjuncta est. Naturalia vero judicia sunt ea, quæ mens humana, aut a natura sua, aut a rerum natura necessario habet, ut *Totum est majus sua parte: Non potest idem simul esse, & non esse*, ac similia, quæ eadem sunt

sunt in omnibus hominibus, nec doctis tantum, sed indoctis etiam, & barbaris. Accedunt eodem *sensa quædam naturalia*, quæ vel ad naturam nostram pertinent, ut nos esse, cogitare, dolorem, aut voluptatem sentire; aut ad naturalium rerum cum natura nostra relationes, quæ in omnibus sunt, & aut a mundo omnium oculis exposito, aut ab ipsa mentis nostræ natura profiscuntur.

Prop. XXXV. Nequeunt idæ omnes esse innatæ, seu menti ingenitæ. Nam aut idæ hujusmodi sunt ipsæ perceptiones, aut formæ a perceptionibus distinctæ. Si primum, omnes perceptiones, quas unquam habere mens potest, simultaneæ sunt, quod conscientiæ adversatur. Si alterum, necesse est tot distinctas ponere in animo insculptas formas, quot, quoad existit, & intelligit, habere potest, id est, infinitas, id quod principio cum finita mentis natura pugnat; deinde quum anima sit incorporea, qui tot formis simul modificatam dicemus? Quid porro esse hujusmodi formas? Non omnes igitur idæ innatæ sunt. Accedit, quod quædam sunt rerum notiones, quas sine usu sensuum, & rerum experientia nemo unquam habiturus est, quales idæ ferme omnes rerum hujus mundi, quas qui dicit esse menti ingenitas, is mihi delirare videtur, aut adversus communem hominum sensum garrere.

Prop. XXXVI. Nisi omnes idæ sint innatæ, hypothesis idearum innatarum inutilis est ad ori-
gi-

ginem idearum explicandam. Nam nisi omnes sint innatæ, agnoscenda est altera via, qua reliquæ proveniant. Ita ambages iterum, & incertitudo super origine maximæ idearum partis.

Prop. XXXVII. Systema idearum innatarum nullius ufûs esse potest ad originem idearum explicandam. Nam non omnes ideæ esse possunt innatæ (ex prop. 35.): & nisi omnes sint innatæ, inutilis ea est opinio ad idearum originem explicandam (per prop. superiorem.)

Prop. XXXVIII. Quoniam non omnes ideæ esse possunt innatæ (ex prop. 35.); Patroni idearum innatarum constituere debent alteram viam, qua reliquæ ideæ acquirantur. Ea autem eorum sententia est aut sensus, aut reflexio mentis, ut scilicet reliquæ ideæ, quæ innatæ sunt, aut a sensibus proficiscantur, ut a reflexione, conjectura, ratiocinio. At hac via semel constituta, difficile est dicere, quænam sint ideæ innatæ. Facillime enim demonstrari potest, omnes ideas, quæ pro innatis habentur, a sensu, & ratiocinio originem suam habere, id quod copiose egit Lockius de *Intellectu humano*. Quare aut omnes ideæ innatæ constituendæ sunt, negandumque ullas a sensibus provenire: aut si ad sensus confugere velimus, contenti esse possumus vulgari opinione, ideas omnes a sensu, & reflexione originem habere, utut eam minus intelligamus. In praxi vero hæc tantum vulgari opinio sectanda est, quod in Logica præcepimus.

CAPUT IV.

De humana mentis Libertate, ejusque extensione.

Prop. XXXIX. **M**ENS humana est libera, sed intra quosdam fines ea libertas continetur. D. Libertas est ea mentis facultas, quæ ex ratione boni, vel mali propria sese determinat ad agendum, aut cessandum (ex definit. 15.): plurima autem mens humana ex propria boni, vel mali ratione, non invita, sed volens, ac lubens, agit, vel omittit (ex intima experientia); ergo mens humana est libera.

Jam vero libertas nostra ex ratione, & potentiâ activâ pendet: ratio autem, & potentia activa humanarum mentium finitæ sunt; ergo finita est humana libertas, seu intra suos fines continetur. Libertatem autem *actu* dico, non *potentiâ*.

Sch. Humana libertas digito, ut ita dicam, demonstrari potest. Nam quoniam causæ necessariæ agunt semper secundum totas suas vires, & homo parte virium agere potest majori, vel minori, prout libet, id quod digito ostendo, quo subjectum aliquod corpus magis, aut minus premere possum; fit, ut vis hominis agendi non sit determinata, & necessaria, sed sui juris, & libera. Vide dicta in prima parte.

Prop. XL. Homines præditi sunt libertate a coactione. D. Hæc libertas est ea, quæ a nullo extrin-

feco fato determinatur (ex Scholio definition. 15.) ; libertas autem humana a nullo extrinseco fato determinatur (ex prima parte): est ergo libertas a coactione.

Sch. Illud in veteri Schola accerrime disputatum est, voluntas necessarione *practicum*, ut vocant, *intellectus judicium* sequatur, an libere? Necessario sequi Thomistica Schola docuit, eo permoti argumento, quod voluntas, seu libertas, nihil sit aliud, nisi *electiva ratio*, *electivus intellectus*. Certe ea doctrina S. Thomæ est omnium, ut ego quidem existimo, Metaphysicorum acutissimi, ac minutissimi. Eadem doctrina est hodie inter Philosophos communis. Erimvero voluntas sine ratione constare nequit; eaque ratio est, cur brutis animantibus libertatem denegemus. Quin si voluntatem nulla ratione, sed ipsam per se permoveri, dicamus, impetus naturæ erit, ac coactus, non liber.

Interim Schotus, ejusque plerique affectæ, viri & ipsi acuti, & in his rebus docti, adversantur, ac ipsam per se liberam, & per se moveri libertatem nostram existimant. Qui licet in malâ causa versentur, tamen sunt audiendi; nec enim contemnendis rationibus pugnant. Quarum ea primaria est, quod videtur interno fato libertas subjici. Hanc rationem ita occupare videtur S. Thomas: objecta in quæ fertur voluntas, ad duo genera conferti possunt: sunt enim *finis*, & *media ad finem*. Media item duorum generum: Nam aut cum fine necessariam habent connexionem, aut

non habent. Illa item duplicia, aut conspirantia, aut opposita. In finem naturali motu, & necessario fertur voluntas. In mediis non connexis sui juris est, ac plene indifferens, nisi cum actu permovetur. In mediis connexis, si clara ratione pateant, nec indifferens, nec libera. Si minime pateant, libera. Totam hanc quæstionem accurate pertractat Guilielmus Estius in *Secundum Sententiarum librum*.

Prop. XLI. Motiva, quæ libertatem humanam determinant, sunt perceptiones boni, vel mali; seu bona, & mala objectiva, iudicium practicum. Nihil manifestius esse potest, si intimam conscientiam consulamus.

Prop. XLII. Ideæ rerum, quæ nos circundant, si Summi Boni ideam exceperis, finitam exhibent realitatem, adeoque finitam bonitatem; ut idcirco vim infinitam in voluntatem permovendam exercere nequeant. Est id per se manifestum.

Prop. XLIII. Voluntas humana est infiniti cupida. Id constat eo, quod nullâ finitâ bonitate plene sibi unquam satisfacit.

Prop. XLIV. Libertas humana est libera a necessitate naturæ. D. Quæ libertas pendet a motivis sibi intrinsicis, quorum actio nec infinita est, nec unum in modum determinata, est libera a necessitate naturæ: talis vero est libertas humana: nam cum determinetur a bonis, vel malis objectivis (ex prop. 41.), quorum activitas nec infinita est (prop. 42.) nec unum in modum determinata, nec in-

finitam animi cupiditatem potis rapere (prop. 43.) ; libera est a necessitate naturæ.

Prop. XLV. Hinc sequitur, libertatem humanam suapte naturâ esse indifferentem. D. Nam nec extrinsecus cogitur (ex prop. 40.), nec intrinsecus ab ipsa hominis natura (ex prop. superiori.). Hanc indifferentiam motiva quidem rationis determinant, ut dictum est; sed non absolute, ita, ut cogant, quia non infinitæ potentia, id est, quia circa res non ita infinite bonas, ut naturam nostram plene perficiant.

Sch. Quæritur, plenane ea sit indifferentia? Sunt qui perfectum æquilibrium exigunt, quo libertas constet. Qui si id ita dicunt, ut, ubi perfectum æquilibrium non est, ne peccatum quidem sit, vereor ut possint peccata ulla reperire. Id certum est, esse quædam, quæ voluntatem allicere possunt, nec tamen necessario rapere: nam & hujusmodi inclinationes rationi subsunt, ut disputat S. Thomas 2. 2. q. 82. & 83.

C A P U T V.

De Propensionibus, & Habitibus, tum de Memoria.

Prop. XLVI. **A** Mor existentia est homini naturalis, & lex humanæ naturæ mechanica, qua illa ad consentaneum sibi finem fertur. Nam quæ propensiones reperiuntur & in omnibus omnibus, & semper, & cum natura ipsa

ipsa commixtæ, eæ naturales sunt: ejus autem generis est amor existentia, cum neminem reperiamus, qui eo non tangatur, & quidem naturaliter; est ergo naturalis.

Prop. XLVII. Amor commodi est homini naturalis, & altera lex humanæ naturæ mechanica.

D. Commodum est id, quo naturæ nostræ situs aut violentus, aut incommodus, minimeque nobis consentaneus, commutatur in naturalem, quo natura sibi satisfacit. Quam autem situm violentum, & incommodum velut naturæ repugnantem animantia omnia naturaliter avertentur, fit, ut commodum, quo ei malo succurritur, naturaliter sequantur. Itaque amor commodi tam est naturalis, & mechanicus, quam amor existentia.

Scholion. Erant hujusmodi propensiones ad naturam animaleam conservandam necessariae: nam quoniam non habemus in nobis totum id, quod ad nostri conservationem sufficit; necessarium erat, ut ita crearemur, ut & esse appeteremus; & appeteremus ea, quibus & esse, & bene esse possimus. Harum tamen propensionum prima est existentia, altera commodi; quia primum est, ut simus, deinde ut bene simus.

Prop. XLVIII. Propensio in melius bonum, seu felicitatem, est propensio naturalis, eaque necessaria ad genus humanum conservandum. Primum hæc propensio in omnibus est hominibus, & semper; ergo naturalis est. Deinde sine propensione ad felicitatem commoda humana nullo modo promoverentur; quæ quum natura ipsa in-

citante promoveantur : argumento est ingenitam eam esse propensionem.

Prop. XLIX. Appetitus veneris, & amor pro-
lis est quarta naturæ animalis lex mechanica. Nam
is appetitus item & in omnibus est animalibus,
& cum natura animali commixtus. Erat & hic
impetus generibus animantium conservandis ne-
cessarius.

Scholion. Si ergo naturam nostram animale[m]
perpendamus accurate, reperiemus, nos a natura
ipsa habere, & esse, & bene, beateque esse, &
genus nostrum propagare velle. His addi potest
gloriæ, id est inter sui generis eminentiæ cupi-
ditas, qua homines, nisi stupidi, omnes natura-
liter agitantur. Ex his genericis propensionibus
particulares aliæ proficiunt, sunt enim prima-
rum illarum modificationes quædam, quæ usu vi-
tæ fiunt, & stabilitatem acquirunt. Sunt autem
hujusmodi propensiones, ut dictum est, nobis
necessariæ. Quare Philosophus non in eo operam
suam ponere debet, ut eas evellat, aut compri-
mat, nisi de hominibus truncos efficere velit; sed
ut ex recta ratione regat, & componat. Nam
quemadmodum, si rationem sequantur, ipsæ per
se vitam humanam jucundissimam, & beatam
efficere possunt, ita si adversus rationem tumul-
tuent, miseriam efficiunt. Sequuntur autem ra-
tionem, si recta ad humanæ vitæ finem inten-
dantur. Qua de re in Ethicis dicemus.

Prop. L. Hæ propensiones non in omnibus ho-
minibus eandem vim habent. Id patet continua

experientia. Sunt enim quidam vitæ negligentēs, commodorum incuriosi. Idem præfente ftatu contenti non admodum meliori tanguntur. Tum non paucos videas, qui Veneris impetus haud valde perſentiſcunt. Alii contra & in vita tuenda ſuperſtitioſi ſunt, & commodorum, ac melioris ftatus vigiles indagatores, ac perſecutores. Stimulis autem Veneris adeo ſollicitantur, ut vel leves imagines eos accendant.

Scholion. Totum id a temperamento pendet. Temperamentum dico primam corporis humani partium conſtitutionem, ac vim. Corpus humanum ſolidis conſtat, & fluidis. Solidorum omnium origo ſunt fibræ: fluidorum cibus, ac potus, aer, ignis. Fibræ terra, glutine, ferro conſtant. Inde earum elafiicitas, ac vis: ex hac maior, aut minor irritabilitas: hinc temperamentum lentum, aut facile irritabile. Ex cibo, potu, aere, igne generantur ſanguis, lympha, humores, ſpiritus, eorumque vis. Sed & ad temperamentum non minimum conſert magnitudo, & figura vaſorum, per quæ fluida deſtuunt. Hinc igitur petenda ratio intenſitatum, & variarum modificationum, propenſionum, & inſtinctorum, concupiſcibilis, & iraciſcibilis, ac inde naſcentium affectuum, quibus natura noſtra obnoxia eſt. Porro quum partium illarum quum ſolidarum, tum fluidarum vis plurimum pendeat ab aere, & igne; intelligitur, quid climata poſſint in animantia telluris omnia. Sed & diuturna illarum partium inflexio, ac modificatio non leve momentum habet ad earum vi-

res vel roborandas, & acuendas, aut infringendas, & debilitandas. Atque hinc intel igitur, quid efficere in nobis educatio possit. Demum quum litteræ, & regimen politicum educationem efficiant: inde reddenda ratio, cur mutatis studiis, & regimine politico, tanta sæpe varietas in temperamentis, propensionibus, & affectionibus contingat.

Prop. LI. Omnes habitus exercitatione acquiruntur, & intenduntur, desuetudine vero remittuntur, aut delentur. Debilitantur quoque, aut delentur contrariis habitibus. Præterea non iidem sunt in omnibus, nec in eodem semper. Est id perspicuum ex perpetua experientia.

Sane quum habitus sint modificationes primarum propensionum, & virium naturæ humanæ pro varietate objectorum, quibuscum conversamur, ii non alia ratione acquiri possunt, quam exercitatione, & consuetudine: nec alia deleri, quam desuetudine, aut contraria exercitatione.

Prop. LII. Hinc fit, ut nullus sit habitus innatus. Nempe habitus omnes exercitatione acquiruntur, desuetudine delentur, nec iidem sunt in omnibus (ex prop. superiori); quæ autem sunt talia, nequeunt esse naturalia, & ingenita.

Sch. Quid igitur sibi volunt, qui docent, in primis S. Thomas, *principiorum moralium ingenitum esse habitum?* Principia practica sunt ea, quibus officia moralia homines regunt, veluti illa, *neminem lade: suum cuique tribue: honeste vive:* id est, ut Seneca interpretatur, *homo homini ami-*

eus esto: honora parentes: Deum cole &c. Hæc principia vim insitam habere, qua nos ad consentanea officia impellunt, nemo sibi conscius dubitaverit. Ea vis syntherisis a quibusdam dicitur. Hæc vis *habitus* ab iis vocatur. Ac revera habitus est, quum disciplina, & educatione acquiritur. Alioquin potius vis insita instar naturalium propensionum est, quum ipsa per se sine disciplina agit. Sunt qui hanc vim *sensum moralem* appellant, eumque habent, veluti primam, atque insitam regulam boni, & mali moralis; qua de re alibi.

Prop. LIII. Omnes habitus animi simul, & corporis sunt. Nam habitus sunt potentiarum naturalium facilitates actuum exercendorum, exercitatione acquisitæ: in iis ergo sunt subjectis, quorum actuum exercitatione acquiruntur. Acquiruntur autem exercitatione actuum mentis simul, & corporis; quandoquidem nullæ esse possunt actiones animi, quibus totidem non respondeant in corpore; nec ullæ corporis, quibus consentaneæ non respondeant in animo; in utroque igitur sunt subjecto, id est *in homine*. Inde vero intelligitur cur habitus, qui animi dicuntur, debilitentur, aut deleantur fracto morbis, aut ætate corpore: & iterum, cur habitus, qui dici solent corporis, vehementer torpescant, & frangantur, animo ab iis abducto, aliisque rebus intento.

Prop. LIV. Quæ actiones aut majori animi attentione exercentur, aut intentiori aliquo affectu, aut voluptate, & dolore, ex impressionem in nobis faciunt altiore, & diuturniore. Qui ha-

habitus hujusmodi actionibus acquiruntur, & facilius acquiruntur, & sunt diuturniores; quia iis actionibus vehementius natura inflectitur.

Sch. Hinc potest reddi ratio, cur in magnis Rerum publicarum motibus magni animi, ac præcellentia ingenia erumpant.

Prop. LV. Habitus humani, quo plures fuerint, eo debiliores evadent. Nam vis naturæ humanæ finita est; ergo distracta in plures habitus, minor ejus pars singulis inhæret; ex quo fit, ut debiliores evadant. Qua ex re moniti esse debent, qui egregii & excellentes in aliqua facultate esse cupiunt, ut ne pluribus simul animum intendant.

Prop. LVI. Memoria est habitus, licet potentia ideas excipiendi naturalis dos sit. Nam omnes habituum habet proprietates. Primum ingenita non est. Secundo exercitatione acquiritur, eaque tenacius memoriæ hærent, quæ pluries, & frequentius animo volutaverimus. Tertio desuetudine debilitatur, & obliteratur. Quarto rerum numero, & varietate laborat, atque obtunditur. Quinto iis omnibus, quibus vis humanæ naturæ corroboratur, aut debilitatur, corroboratur, & debilitatur memoria. Sexto minus fatigata major est. Quæ omnia ita habituum sunt propria, ut perspicuum sit memoriam esse habitum.

Prop. LVII. Omnes habitus constant memoria, & remiscencia. Nam omnes habitus sunt facultates producendi actus continuata, & harmonica serie, omnesque sunt animi simul, & cor-
po.

poris (ex prop. 53.) ergo in omnibus habitibus conjuncta sunt cum motionibus corporis totidem animi actiones, perceptiones nempe, & voluntates incredibili celeritate percurrentes, eademque proportione sese aliæ alias consequentes. Cum autem id sit memoriæ; sequitur omnes habitus memoria constare.

Prop. LVIII. Facilitas ratiocinandi, seu ars calculandi ideas habitus est, etsi vis ratiocinandi innata sit. Nam hæc facilitas, & ars exercitatione acquiritur, defuetudine amittitur.

Prop. LIX. Tota humana eruditio, seu omnes scientiæ humanæ, duobus generalibus habitibus continentur: nam omnes scientiæ humanæ continentur memoria, & arte, seu facultate ideas calculandi, ut patet: est autem memoria habitus (ex prop. 56.) item habitus facilitas ratiocinandi (ex prop. 58.); omnes ergo scientiæ humanæ duobus habitibus continentur.

Corol. Ex quo sequitur nullam humanam scientiam acquiri posse sine exercitatione. Præterea scientias humanas magis, aut minus perfecte acquiri, prout magis, aut minus exercitantur humana ingenia. Tum debilitata, aut amissa memoria scientias obliterari. Tandem hebetata per defuetudinem arte calculandi, & disciplinas quoque hebetari, ac evanescere paulatim. Probat hæc senum historia, quos repuerascere & vetus proverbium, & tristis experientia docet.

Prop. LX. Habitus cum difficultate delentur. Id constat experientia, Scilicet postquam longa

consuetudine naturam in hanc, aut illam partem infleximus, facile esse nequit aut ad perpendicularum reducere, aut in contraria flectere.

Sch. Nihil ergo magis interest vitæ humanæ, quam sub initium actionum, aut passionum nostrarum accurate perpendere, quæ inde facilitas aut agendi, aut patiendi nasci possit: ne si ea cum felicitate nostra pugnet, tota vita cum ea sit conflandum, aut tota vita miseros esse.

C A P U T VI.

De Causis Physicis voluptatis, & doloris, tum de affectibus.

Prop. XXV. **V** Oluptatum, & dolorum omnium causæ physicæ sunt commotiones in corpore excitatæ, quibus energia, & compago corporis nervosa, ac irritabilis aut turbatur, aut turbata restituitur, aut æquabiliter conservatur. D. Nam causas hoc in loco physicas dicimus eas, quibus positæ, semper existit effectus; ablatis evanescit: hujusmodi autem sunt commotiones in energia, & compage nervosâ corporis excitatæ: nempe iis positæ sensus voluptatis, aut doloris repente existit, sublatis cedit, & ita quidem, ut nullus sit dolor, nulla voluptas cujuscumque generis, quæ non eas motiones consequatur. Sic positæ motionibus istis in corpore, voluptates, & dolores, qui corporis dicuntur, sentiuntur; & ubi eadem commotiones ab ani-
mi

mi perceptionibus excitantur, dolores, aut voluptates, quæ dicuntur animi, nascuntur; inde ergo voluptates, & dolores immediate progignuntur.

Sch. Sunt autem hominis status, quod ad hanc rem pertinet, omnino quatuor. I. Voluptatis æquabilis, quæ ab æquabili corporis energiâ nascitur: hic naturalis est. II. Voluptatis gestientis, quæ nascitur, quum compescitur gravis dolori, motio. III. Doloris æquabilis, qui nascitur ab æquabili perturbatione, quæ in corporis humani energiâ generatur, qualis est, quum bilis, aut alterius humoris copia major, quàm par est, sanguini immiscetur. IV. Doloris impetuosi, & dilacerantis, qui existit ex vehementiori perturbatione energiæ nervosæ, qualis est in contusione, pressione, aut dilaceratione solidorum. Sed & illud animadvertendum est, esse voluptates, aut dolores quosdam, qui in tota machina sedem habere videntur: alios vero dolores, aliasque voluptates, quæ in una tantum corporis parte sedem fixisse sentiuntur. Voluptates, & dolores prioris generis nascuntur ex commotione, quæ totum corpus occupat, qualis est fluidorum, aut nervorum: posterioris vero ex commotione, quæ in una tantum corporis parte fit, ut solidorum. Ad prius genus pertinent dolores, & voluptates omnes animi, quia fluidorum harmoniam turbant, aut restituant, ad secundum vero plerique dolorum, aut voluptatum corporis.

Corol. I. Ex quibus sequitur, voluptatis, & do-

doloris intensitatem semper esse in ratione intensitatis perturbatæ, aut restitutæ harmoniæ machinæ humanæ, nam intensitates effectuum semper sunt in ratione intensitatum actionum, a quibus nascuntur.

Corol. II. Sequitur secundo, voluptates, & dolores necessario consequi naturam humanam, quæ nunc est. Nimirum nascuntur ex iis causis physicis, quæ eâ existente naturâ humanâ, quæ est, nequeunt non in illâ locum habere. Præterea sunt hæ affectiones naturæ animalis, idcirco animantibus omnibus communes. Quum autem tota insit in homine natura animalis; & necessario eam naturam dolor, & voluptas consequantur; necessario quoque sequuntur naturam humanam.

Prop. LII. Est in omnibus animantibus vis quædam activa, cujus actione, & reactione animalis vita continetur. Id est per se perspicuum.

Prop. LIII. Affectus omnes nascuntur ex perceptione boni, aut mali, suntque vis illius naturalis (prop. 62.) impetus intensiores, quibus aut persequimur bona externa ad nostri conservationem, & felicitatem pertinentia; aut mala externa averfamur, quibus nostri conservatio, aut felicitas oppugnatur. D. Scilicet ita naturâ ipsâ comparati sumus, ut perceptio boni vim nostram animaleam æquabiliter explicet, atque idcirco in nobis voluptatem ingeneret, ac lætitiâ, amore, spem, desiderium, pro vario ejus boni situ ex relatione ad naturam nostram: perceptio vero mali, eam vim premat, &

procreet dolorem, atque ægritudinem, timorem; zelotypiam, iram, desperationem, item pro vario mali percepti situ, magnitudine, proximitate, distantia, &c. Omnes hujusmodi commotiones sunt impetus quidam vehementiores naturæ nostræ, quibus sequitur, quod sibi deesse animadvertit: aut ea fugit, quibus destrui, aut infelicitari posse intelligimus.

Prop. LIV. Omnes affectus sunt manifestum argumentum naturæ mutabilis, nec infinite perfectæ. D. Nam affectus sunt commotiones ejus naturæ, quæ id sequitur, quod sibi deesse animadvertit: aut id fugit, a quo sibi malum aliquod timet: quæ esse nequeunt in natura infinite perfectâ, & immutabili.

Prop. LV. Affectus necessariò consequuntur naturas animales non infinite perfectas. D. Nam hujusmodi naturæ, ut sint, & appetere debent, quæ sibi desunt; & timere ea, a quibus destrui possunt, aut infelicitari.

Prop. LVI. Affectus necessariò comitantur naturam humanam. D. Nam quoniam necessariò consequuntur naturas animales non infinite perfectas (ex prop. 65.) & natura humana animans sit non infinite perfecta; sequitur hanc necessariò affectus comitari. Quare affectus in homine non ex Adæ peccato nati sunt, licet ex Adæ peccato, eorum impetus, & rebellio nata sit.

Prop. LVII. Affectus, nisi fuerint falsi, sunt homini non solum necessarii, verum etiam utilissimi. D. Nempe quum neque infinite perfectus sit,

fit, neque indestructibilis, conservari nequit, nisi bonorum fruitione, declinatione vero malorum. Bonis autem nemo perfruitur sine voluptate, nec iis frui studet, nisi incitatus a spe, desiderio, amore: nec quisquam averfatur mala, nisi commotus timore, odio, dolore; ergo ut homo conservari possit, atque bene, beateque esse, necessarii sunt affectus. Scilicet sunt affectus in homine velut elateres quidam, quibus natura humana, ejusque vis activa sustinetur, aut explicatur, aut cohibetur, aut impellitur, prout necessarium est, & ut existat, & ut bene, beateque sit, seu pro varia magnitudine, situ, vicinitate, distantia bonorum, aut malorum. Quinimo ad magnas virtutes exercendas necessarii sunt affectus vehementiores, seu vis animantis explicationes. Itaque Plato scribit magnorum virorum fuisse neminem sine entusiasmo, id est, sine vehementia affectuum. Quamobrem videmus perpetuo eos, qui non facile affectibus concitantur, stupidos esse, & ineptos. Quare vitandi quidem sunt affectuum excessus, qui fere semper vitia sunt: non vero avellendi affectus ipsi, quod nec fieri potest, nec, si posset, tentandum.

Prop. LVIII. Averfatio mali, quæ naturalis est homini, sequitur ex amore nostri, & boni, idque necessario, totaque ejus ratio sufficiens posita est in eo amore, atque idcirco est ita necessaria, ut amor ille. Est hæc propositio evidens: nam nemo quidquam averfatur, nisi quia aut naturæ suæ, aut iis, ex quibus naturæ suæ

perfectio pendet, contrarium est: neque, quas contraria sunt naturæ humanæ, iisque, quibus ea perficitur, & conservatur, aversati quispiam potest, nisi quia se, & quidquid se perficere potest, necessario amat.

Prop. LIX. Omnes affectus sunt veluti reactiones amoris, & nostri, & summi boni, provenientes ex peculiaribus objectis nobis consentaneis, aut infestis. D. Nam omnes affectus sunt modificationes variæ naturalis erga nos, & bonum nostrum amoris, & naturalis aversationis mali. Quum vero aversationes ipsæ amorem nostri, & boni consequantur (ex prop. 68.); sequitur affectus omnes esse modificationes variæ amoris nostri, & summi boni excitatas ab objectis peculiaribus bonis, vel malis. Jam vero hujusmodi modificationes tum demum nascuntur ex objectis externis, si ea natura nostra aut sequatur vehementius, aut aversetur, quod fit reactione naturæ nostræ in objectorum repræsentatorum actionem. Ergo omnes affectus sunt reactiones amoris nostri, & summi boni, adversus objectorum bonorum, vel malorum actionem.

Prop. LX. Affectus auctâ, atque emendatâ ratione intra suos terminos plurimum contineri possunt. D. Nam affectus in vitium abeunt, aut quum excitantur, quando iis natura nostra non eget, aut cum justam intensitatem excedunt: utrumque autem defectu rationis fit. I. Scilicet cum circa existentiam objectorum decipimur: II. Cum decipimur circa objectorum bonitatem,

tem, vel malitiam. Quum autem apertâ; & emendatâ ratione hujusmodi errores magnâ ex parte vitari possint; sequitur auclâ, & emendatâ ratione affectus plurimum intra suos cancellos contineri posse.

Corol. Ex quo consequitur, ut brevis, & turbata sit in iis ratio, in quibus affectuum excessus dominantur. Atque hoc fortassis est, quod Stoici dicebant, non cadere in sapientem affectus, quod scilicet affectuum excessus pugnent cum sapientia.

Prop. LXI. Quodcumque naturæ nostræ conservandæ, aut perficiendæ aptum est, bonum dicitur, estque; malum vero, quodcumque destruere potest, aut deteriore reddere.

Prop. LXII. Bona, & malâ voluptate, & dolore vulgò metiri solemus. D. Scilicet ea dicere solemus bona, quæ in nobis voluptatem ingenerant; ea vero mala, quæ creant dolorem.

Prop. LXIII. In bonis, aut malis æstimandis si solam voluptatem, aut dolorem sectemur, plurimum errare possumus. D. Nam sunt quædam voluptates, quæ nostræ conservationi, & perfectioni aduersantur ob malâ, quæ secum rapiunt; quidam vero dolores, qui nos conservare, & interficere possunt ob bonâ, quæ afferunt; ergo sunt quædam voluptates malæ, quidam dolores boni, non quidem suapte naturâ, sed ob adnexas consequentias. Quare si ex voluptate tantum, & dolore bona, & malâ æstimemus, plurimum errare possumus. Itaque hac in re est in consilium ad-

hibenda ratio, ne, ut pecora, præsentem tantum sensationem, non etiam rationem, & providentiã vitam transigamus.

Prop. LXIV. Bonitas, aut malitia externarum rerum, & hinc amor, aut odium, antipathia, aut sympathia, plurimum a constitutione naturæ nostræ pendent. D. Nam pro constitutione naturæ nostræ, non pro vi tantum suâ, res externæ nos voluptate, aut dolore commovent. Itaque fit, ut plerumque tota bonitas, vel malitia alicujus rei externæ in naturæ nostræ constitutione rationem habeat. Nam ex constitutione est temperamentum: hinc phantasia: atque hinc tandem ratio sæpissime modificatur. Hinc intelligimus, cur quædam amemus, aut odio habeamus, sine ullâ externâ causâ nobis notâ. Inde etiam petenda est ratio, cur amemus quæcumque sunt similia rei a nobis plurimum amatae; odio verò habeamus, quæ similitudinem quamcumque habent cum eo objecto, quod nos tristitiâ afficit. Hinc tandem fit, ut amemus eos, qui similibus affectibus, & studiis, atque nos, tenentur, & delectantur; odio vero habeamus eos, qui delectantur contrariis. Ex ea causâ nascuntur partium studia, quæ in Republica civili, tum litterariâ.

Prop. LXV. Miseriæ ejus, quæ in hac vita premimur, necessariæ insunt in natura nostra causæ, æque quatuor. I. Intellectus brevitatis, & imbecillitas. II. Appetitus naturalis potentiâ major. III. Affectus impotentes. IV. Natura mutabilis, nec sibi ad beatitudinem sufficiens. D.

Primum enim intellectus brevitatis, & imbecillitas efficit, ut non semper vera bona ab apparentibus discernamus, unde provenit, ut sæpe mala pro bonis complectamur. Deinde plura bona cognoscimus, & appetimus, quæ consequi viribus nostris nequimus: plura intelligimus mala, quæ vitare non possumus. Tum affectus freni impatientes mille nos malis perpetuò excruciant. Tandem natura nostra, & mutabilis est, & dolori subjecta, & sibi ad beatitudinem non sufficiens. Cum quatuor istæ causæ a natura extirpari nequeant; naturâ ipsâ fit, ut ne, dum vivimus, plene beati esse queamus.

Corol. Hinc vero admonemur primo, ut quoniam sola natura nostra plene beati esse nequimus, perquiramus, sit necne, ulla extra nos causa, quæ plene nos beatos efficere queat. Deinde admonemur, hujusmodi causam tres habere debet conditiones: nempe esse debet intelligentissima, ut intellectum nostrum plene perficiat: potentissima, ut perficiat nostras vires, & naturam: & infinite perfecta, ut appetitum nostrum satisficiat.

Sch. I. Nolo ego hîc quisquam suspicetur, me præsentis vitæ mala ita exaggerare, ut multo illa bonis plura, & majora habeam, hominumque aut perditorum, aut tristium, & querulorum in naturam humanam indignationem exacuam. Nam contra nihil ego exploratius habeo, quam bona, & voluptates, quibus, dum vivimus, fruimur, generatim, & plura esse, & majora, etiam dum minus ex recta ratione vivimus, quod plerique omnes

omnes faciunt; ut si viveremus omnes secundum naturam, & rationi rectæ congruenter, sola naturæ mala, quæ dicuntur, in tanto, ac talid bonorum cumulo aut evanescerent, aut essent, quod in opiparis mensis herbosa moreta, aut certe minus illa persentirentur, tantumque, quantum nos ad virtutem revocandos satis essent. Itaque illud mihi in ea propositione propositum est demonstrare, perfectam beatitudinem nemini in hac vita contingere posse, id quod ergo *relative* miseriam voco; non hoc etiam, nos ad miseram vitam a natura generari, quamquam ad laboriosam generemur. Nam idem non est laborare, ut sis tranquillus, atque esse miserum. Sed retractemus hæc paullo pluribus, quo morosorum hominum, & turbulentorum stultas voces comprimamus.

II. Primum ego argumentum, vitæ humanæ bona longe esse plura, & majora, quam mala, hinc duco, quod nemo est, quantumvis senex, aut malis obrutus, qui non vivere etiam aliquantulum velit, quique vitam inopem, miseramque non morti præferat. Hic in omnibus naturæ sensus constantissimus, magnum est, ut dixi, argumentum, nos vehementer falli in bonis, & malis dijudicandis, eaque judicia non ex natura nasci, sed ex libidine, esseque hominis aut ægritudine, vel dolore agitati, aut ex abstracta ratione declamantis, quam *naturali*, & se, suæque natura contenti. At vero hujusmodi seditiosas, & injurias in Dei bonitatem voces ab iis audias, qui aut dolore premuntur, aut animi intemperie agi-

tantur, aut cum adversa fortuna colluctantur, & tum, quum mala sentiunt. Qui si ad naturæ æquabilitatem redeant, serioque, & acurate integram humanam vitam reputent, haud dubito, quin illi æquius de se existiment.

III. Alterum argumentum desumo ex eo, quod bona vitæ sint perennia, mala per vices recurrant. Conscientia existentis, libertatis naturalis, mentis, sensuum, perennis est, quoad vivimus, eaque cum æquabili voluptate conjuncta. Est hoc bonorum omnium vitæ humanæ maximum, quod quoniam perenne, & perpetuum minus animadvertimus, nec in sensum bonorum referimus, qua in re stulti, & in nos ipsos ingrati sumus. Equidem quum solutus omni curâ cogito me esse, me mentis, & libertatis esse compotem, me oculis, auribus, manibus esse instructum, esseque in immenso hoc naturæ templo, velut in pulcherrimo theatro, positum, nullam ego voluptatem huic anteponi posse sentio. Itaque ut hoc bonorum omnium maximum censeo, ita mirari eos non desino, qui extra se perpetuo vagantur, ac veluti si sibi infesti nati sint, in se, animumque suum redire exhorrescunt. Qui, si ita pergunt, vere quidem ii malorum cumulum prædicant, non recte tamen, neque jure de natura conjueruntur.

IV. Sed est, inquit aliquis, perennis hæc voluptas minus intensa, quam vel mediocris dolor, vel animi ægritudo, ut nullo modo compensare posse videatur luctus, ærumnas, calamitates, affectuum crudelissimam, & impotentem domi-

minationem, orbitates, corporis contusiones, fracturas, lanienas, pressuras, dolores articulares, morbos capitis, pectoris, laterum, febrium inflammationes, famem, sitim, æstus, rigores, & trecenta alia, quibus, licet per vices, frequentissime tamen omnes affliguntur. Ego contra longe superare censeo. Primum capiamus vitam humanam annorum 60 sunt in ea dies 21900 circiter. Si serio homines unius Civitatis, qui ad annum 60 devenerunt, ad quæstionem adigas omnes, vix reperies in miserrimis, idest paucissimis, dimidiam cujusque anni partem ægritudine, & dolore conflictatos, in aliis quartam, sextam in aliis: est ubi reperies octavam, decimam, duodecimam, in paucissimis nullam. Eximamus extrema, ac accipiamus partem sextam. Erit bonum illud æquabile cujusque anni ad mala omnia ut 6. ad 1. in tota vita ut 21900. ad 3670. Accedant nunc ad bonum illud æquabile voluptates gesticientes, gustus, tactus, aurium, oculorum, narium, tum somni, inambulationes, gesticulationes: jam plurimæ animi, præsertim in iis, qui philosophantur, veritatum pulcherrimarum contemplationes, confabulationes, & conversationes amicorum, amicitia, & caritatis ipsius vis, & sexcentæ aliæ. Hæc ergo omnia, quæ quotidie incidunt, quartam saltem cujusque diei partem efficere opinor, id est fere quartam cujusque anni partem, ut quasi adæquent & numero, & intensitate mala illa, de quibus conquerimur. Itaque etiam ubi hæc omnia mala sint a sola natura, ea non

non compensantur modo bonis, sed longissime superantur.

V. Jam demamus de isto malorum calculo sic negligenter facto omnia mala, quæ ipsi nobis consciscimus; neque enim æquum est, ut illa in naturam referamus. Me nunc tota hæc ratio mirifice exhilarat, & beat: nam certum est naturæ mala, quæ invitus patior, pene ab oculis evanescere, ubi ego illa demere velim, quæ sunt homini ab homine: itaque pene beatus esse possum, si ad rationem rectam vivere volo. Principio plurima esse reperio, quæ aut meæ ignorantix, aut defectui attentionis, aut vitiis, & pravis habitibus originem suam debent, quæ vitare possum, si, qua par est, diligentia mentem excolam. Quot sunt, quæ negligentia, aut pigritia, aut ignavia, aut cupiditas, aut avaritia, aut superbia, aut levitas, aut ingluvies, aut veneris abusus, aut ceterorum sensuum incontinentia & gignit, & alit? Quot affectuum excessus, quo libenter fovere solemus, amoris, iræ, odii, inimicitix, metus? Nullum est vitium, quod non malum aliquod secum deferat. Animi ægritudines, quæ malorum omnium sunt maximæ, maxima ex parte a vitiis progignuntur. Plerumque ex ignorantia proficiscuntur, ut panici timores, gaudia falsa, inanes amores, leves iræ, odia, spes. Non raro stolidi meditatione intenduntur ex ægritudines, quæ, si naturam sequeremur, longe essent minores. Naturale est homini interitu filii acerbo dolere, quia naturalis in liberos amor; nec id malum, quia hu-

humanæ vitæ fini consentaneum, ad societatem ineundam, & continendam necessarium. Sed necesse non est naturæ malum meditatione augere vel le. Perpetuo in memoriam revocare, vivide depingere, omniaque agere, quæ dolorem vehementissimum excitare possint, id nec natura exigit, & pravæ rationis malum est. Ac peccamus sæpe fmiliter in ceteris animi morbis: videntes, & prudentes illos intendimus, dum fovemus. Ita ex levissimis causis excandescit ira, sertet cupido, alitur, vegetatque ambitio, nutritur, aut excitatur timor, quibus misere torquemur. Hæc qui in naturam refert, naturæ is impudentissime calumniatur: quippe quæ evadere potest, si ex recta ratione vivere instituat.

VI. Deinde infinita aliqua sunt in humana vita mala, eaque gravissima, quæ non natura, sed sunt homini ab homine, quæ & ipsa ex malorum illo cumulo demere oportet. In primis sunt quædam corporis mala, quæ cum semine majores nostri in nos transmittunt, qui quum prima futurorum hominum ovula, ac machinas foedassent, monstrosos generant, imbecilles, mancos, præfertim, postquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores nostri causas posuere veluti inimicitæ, bella, lites, mali mores, depravatæ consuetudines, perniciales artes. Tum alia, quæ alter alteri machinatur, quorumque est numerus pene infinitus, quibus alii aliis vitam, bona, famam, animum inticimus, quorumque in Elementis ex Arnobio historiam discere possumus.

VII. Hæc quum sint, ubi mala, quæ nos nobis consciscimus, a malis naturæ discernere velimus, intelligitur aperte, esse hæc bonis, quæ a natura ipsa parata habemus, & prompta, quibusque quotidie fruimur, longe minora. Ut propterea si velimus ad naturæ simplicitatem, unde discessimus, redire beati vivere possimus. Naturæ enim pauca sufficiunt, libidini nulla. Itaque si, ut dixi, congruenter naturæ vitam agere velimus, eaque omnia, veluti onera quædam, rejicere, quæ sunt superflua, quæque affectuum, & phantasiæ libido adduxit, nihil humana vita jucundius experiri possimus. Sed venimus in immensum superfluarum rerum apparatus tam alte, ut enatare sine humanæ vitæ, & societatis eversione posse non putamus, in eoque ex iis causis erramus turpissime, quas ipsi nobis fecimus.

VIII. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miseriam, sed ad beatitudinem generari, miseriamque ipsos nobis consciscere, est illud, quod longe absunt naturæ mala a malis voluntatis. Nam illa ad nostram beatitudinem, & tranquillitatem fere pertinent; his nihil aliud efficitur, nisi aut privata, aut communis miseria: ut nulla alia re clarius intelligere possimus, esse illa effectus amoris erga nos Dei; hæc ignorantia, & iræ nostri ipsorum adversus nos ipsos. Nam illa virtutem fere semper aut in animis nostris ingenerant, aut alunt, aut custodiant, nosque ad vitæ commoda, & procuranda fortiores, & ad utendum sapientiores efficiunt:

hæc

hæc vero virtutem omnem aut enervant, aut ex-
 rirpant, quumque a vitiis progignuntur, tum vi-
 tia alia ingentia progenerant. Quum autem, quid-
 quid ad virtutem refertur, bonum sit; quæ vitia
 attingunt, mala; sequitur esse illa semper bona,
 hæc perpetuo mala. Sed ea de re differuimus co-
 piosius in tertia parte Elementorum.

CAPUT VII.

De hominis Beatitudine, tum de Virtute.

Prop. LXVI. **N**atura ipsa admonemur in om-
 nibus nostris actionibus beati-
 tudinem spectare, nec præsentis tantum vitæ, sed
 sempiternæ quoque. Primum lege ipsa naturæ me-
 chanica in ipsum bonum rapimur (ex prop. 48.)
 id est in id, quo natura nostra conservatur, &
 perficitur, ut cum voluptate sumus; ergo natura
 ipsa rapimur ad beatitudinem. Deinde quoniam
 mentis vita ultra præsentem hominum ætatem per-
 tingit, seu æterno est (ex prop. 14. & 15.) pos-
 sumus in altera vita miseri esse, vel beati. Quum
 vero miseriam horreamus naturaliter; natura ipsa
 admonemur, non præsentis tantum vitæ beati-
 tudini studere, sed æternæ potissimum. Hæc igitur
 naturæ vox est attente audienda, & sæpe in ani-
 mum revocanda; quod ii non efficiunt, qui tam
 stulte vivunt, ut nihil sua interesse videatur, quo
 in loco sint, quidque sibi sperandum sit, aut ti-
 mendum, quorum magna est generis humani pars.

Prop.

Prop. LXVII. Sempiternum bonum, etiam minimum, præstantius est bono finitæ durationis, etiam maximo. Est propositio per se ipsa manifesta.

Prop. LXVIII. Sempiternum bonum intensitate maximum, etiam probabile, præstantius est bono finitæ durationis, etiam maximo, & certo. Nam nulla esse potest proportio inter finitam durationem, & infinitam, quum sit aliqua inter probabile, & certum: nam ex Arte conjectandi probabilitas est una, ac definita, &, ut aiunt, aliquota certitudinis pars.

Prop. LXIX. Ex duabus superioribus propositionibus sequitur, stultos esse homines, qui qualiacumque presentis vitæ bona in comparatione eorum, quæ in altera vita æterna sperantur, non contemnunt. Nam æterna illa bona, quæ sperantur, maxima sunt, & intensitate, & duratione; ergo etiam si ponantur esse probabilia, tamen in comparatione præsentium finitæ durationis, & intensitatis præferenda sunt (ex prop. 77. & 78.) Quod quum recta ratio aperte docet; sequitur cum recta ratione eorum vitam pugnare, qui contra, quam hæc propositio, docet, vivunt. Jam stulti sunt, quorum vita cum recta ratione pugnat; stulti ergo sunt ii, &c.

Prop. LXX. Qui contra, quam superior propositio docet, vivunt, quo hic felices sint, in maximo sunt errore, & causas ponunt omnium gravissimas præsentis miseræ, nisi plane sint stupidi. Nam qui ita vivunt, ut quasi intra ambitum præ-

præsentis vitæ spes nostra finiatur, nisi sint ple-
ne stupidi, nequeunt non esse ob notiones futu-
ræ vitæ anxii, & solliciti, & inquieti, eoque
vehementius agitari, quo ad hujus vitæ finem
properant: hoc autem est miseriarum præsentis
vitæ maxima; nam & ipsa per se animum dila-
niat; & omnes voluptates præsentis vitæ inficit.
Qua ex re fit, ut toto conatu naturalem hæc
felicitatem prosequentes, & æternam amittant,
& hic sint infelicissimi.

Prop. LXXI. Non potest præsentis vitæ plena
felicitas in alio esse posita, quam in hoc, ut cor-
pus sine ullo dolore sit, animus sine ulla per-
turbatione, adeoque in statu æquabilis voluptatis.
Est per se manifestum.

Prop. LXXII. Hic status consistere nequit cum
præsentis hominum natura: nam præsens hominum
natura, infirmitas habet, & necessarias doloris, &
ægritudinis causas, brevitatem, & imbecillitatem
rationis: inconstantiam, & mutabilitatem natu-
ræ: affectus freni impatientes: naturam denique
minime sibi sufficientissimam.

Corol. Maxima ergo, quæ, dum vivimus, ob-
tineri a nobis potest beatitudo est minima mise-
ria, id est, si ita vivamus, ut summa dolorum
totius vitæ minor sit summâ voluptatum: ac pro-
pterea quò summâ dolorum minor est summâ vo-
luptatum eò major erit præsentis vitæ felicitas.

Prop. LXXIII. Emendatio intellectus, capaci-
tas mentis, & rationis perfectio, necessaria sunt
ad qualemcumque præsentis vitæ beatitudinem.

Nam

Nam hæc efficiunt, ut minus in bonis feligendis, & vitandis erremus, adeoque ut summa dolorum minor sit. Enimvero maxima ægritudinum, & dolorum præsentis vitæ pars provenit ex ignorantia, imprudentia, & erroribus intellectus, quæ maximâ ex parte evitare possumus, si rationem excoluerimus, & perfecimus. Scilicet omne peccatum esse ignorantiam non sine gravi ratione Theologi gravissimi docent.

Prop. LXXIV. Philosophia, id est studium sapientia, ad beatitudinem præsentis vitæ plurimum conferre potest: sed ea regenda est epoche in iis, ubi evidentia deficit, & jungenda cum ataraxia, id est quiete, & indolentiâ animi, seu pervestigata res reperiantur, seu non. Primum: Philosophia intellectum emendare, seu rationem perficere, & augere plurimum potest: est autem hoc ad beatitudinem necessarium (ex prop. 83.); ergo & Philosophia. Deinde nisi in iis, in quibus evidentia deficit, iudicium cohibeatur, id est adhibeatur epoche, temerarios non efficere potest, atque ut in plures errores nos agere præcipites, ita in pluribus nos implicare. Tandem nisi iungatur cum ataraxia, cum infinita sint, quæ investigari quidem possunt, sciri vero nequeunt, aut anxietas nos infelicitabit, aut studium partium, atque odia, & bella nos totâ vitâ agitant.

Sch. Philosophiam autem cum dico, nec sophisticam intelligo, nec chimericam, quæ tantum abest, ut felicitatem nostram facere possit, ut

potius miris modis infelicitet; quia rationem non perficit, sed corrumpit, & ut vetus historia docet, adversus nos ipsos armat. Itaque eam hic accipi volo, quam in Logica per partes explicuimus.

Prop. LXXV. Ad præsentis vitæ beatitudinem consequendam, & conservandam necessaria est prudentia cum suis asseclis. Scilicet prudentia est scientia bonorum, malorumque, & mediocrium, vel faciendorum, vel non faciendorum, & neutrorum. Ei subjectæ sunt vis consultandi, recta computatio, mentis advertentia, callida providentia, ordinandi facultas, decori observantia, verecundia, &c. Hæc omnia autem nisi adhibere scias, nec animo pacato, nec corpore sine dolore vivere potes, quod est ad præsentis vitæ qualemcumque beatitudinem necessarium; prudentia ergo cum suis asseclis necessaria est, &c.

Ptop. LXXVI. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est fortitudo cum suis asseclis. Est fortitudo illa animi dispositio, qua mala fortiter tolerantur. Cum autem, dum vivimus, necessario mala perferamus (ex prop. 75.) nisi ita animum affuefaciamus, ut naturæ mala fortiter toleremus, illa graviora nobis erunt, magisque nos infelicitabunt.

Scholion. Animadvertendum autem est hoc in loco, mala, quæ, dum vivimus, patimur, ad quatuor classes conferri posse. Prima continet mala naturæ, seu illa, quibus subjecti sumus, quia animantes, ut morbi, calor, frigus, fames, ac
de-

dénique mors. Altera complectitur ea mala, quæ in nobis locum non habent, nisi propter imprudentiam, ignorantiam, & errores nostros, quæque, si sapientes simus, vitare possumus. Tertiæ classis comprehendit mala, quæ nobis inferuntur ab aliorum hominum pravitate, & malitia. Quarta tandem continet contradictiones, quas in hominum societate ob ingeniorum humanorum diversitates omnes patimur. Prima mala evitari omnino nequeunt, sed prudentiâ, & sapientiâ minora, & pauciora effici; quæ autem supersunt inevitabilia, fortiter toleranda sunt. Stultum enim est adversus necessaria eventa pugnare velle, atque pugnando efficere graviora. Mala secundæ classis vitari possunt sapientiâ, & prudentiâ: si non evitabimus, velut justæ punitiones ignorantia, & errorum nostrorum habenda sunt, ac proinde pacato animo serenda. Mala tertiæ classis & ipsa maximâ ex parte vitari possunt prudentiâ, & sapientiâ vitæ. Quod si aliquando nobis immerentibus contingant, toleranda sunt, velut exercitationes virtutis nostræ. In malis tandem quartæ classis in primis necessaria est patientia. Ad ea amolienda necessarium est, ut ingenium contrahamus flexile, quo possimus omnibus nos aptare; nam in societate civili ingenia elastica, & dura facillime franguntur. Id autem in primis est in animum inducendum, injustum esse velle, ut ceteri omnes ex ingenio nostro cogitent, & vivant; quod quidam dum stulte contendunt, rixis, contentionibus, bellis, ac malis omnibus

naturam humanam opprimunt. Temperamenta, & hinc ingenia hominum, tam sunt diversa, quàm vultus; ut non minus stultum sit velle omnia ad unisonum adducere, quàm studere, ut omnes uno nascantur vultu. Itaque, quæ in iis a communi hominum ratione sunt abnormia, studere debemus, ut ad rationem retrahamus: in ceteris quemquam suo sensu vivere sinamus. Quam enim non modo iniquum, sed ridiculum quoque est, quod sæpe fieri video, subirasci, quod non omnibus in cibi, ac potus, vestes, studia, cetera placeant, quæ nobis sunt in deliciis? Qui non irascamur quoque, quod non omnes oculos habeant nigros, prolixosque capillos?

Prop. LXXXVII. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est temperantia. Nam ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est mentis serenitas, & corporis indolentia. Quum autem temperantia immodicos appetitus moderetur, qui mentis serenitatem turbant, corpus infinitis morbis subjiciunt, totumque hominem continuis vitæ periculis exponunt; sequitur temperantiam necessariam esse ad præsentis vitæ beatitudinem. Temperantiam autem hoc in loco appello non eam tantum virtutem, quæ moderatur immodicos appetitus cibi, potionis, veneris, sed omnes affectuum impetus, & excessus, omnem omnino intemperantiam, *modum*, ut Latini loquuntur, & *modestiam*. Scilicet ut Delphicum illud *ne quid nimis* in tota vita, omnibusque vitæ studiis servetur. Ita enim haberi potest vitæ æqualitas, quæ

quæ aut præsentem beatitudinem efficit, aut est.

Prop. LXXXVIII. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est iustitia cum suis affectis. Nempe vita hominis ita suapte naturâ est socialis, ut esse nequeat sine societate. Quum ergo nemo extra societatem esse possit, ne beatus quidem extra societatem esse potest. Sed nisi in societate quisque sciat, & paratus sit neminem lædere, & suum cuique tribuere, in mutuum bellum arman- tur omnes, atque idcirco in mutuam perniciem; ergo ad præsentis vitæ beatitudinem necessarium est, ut homo sciat, & paratus sit neminem lædere, suumque cuique jus tribuere. Ea vero est iustitia; ad præsentis ergo vitæ beatitudinem necessaria est iustitia.

Prop. LXXXIX. Ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria est mutua hominum benevolentia. Est enim præsentis vitæ beatitudo in eo posita, ut summa voluptatum major sit summâ dolorum; ergo ad præsentis vitæ beatitudinem necessaria sunt ea omnia, quæ summam voluptatum majorem efficere possunt, minorem vero summam dolorum. Inter hæc autem nihil præstabilius mutuâ inter sese hominum benevolentia: nam ea efficit, ut maxima mala, quæ sunt homini ab homine, cessent, aut ad minimam portionem adducantur; & contra magna bona, quæ alii aliis præstare possunt, locum habeant; ergo efficit & summam vitæ voluptatum majorem, & minorem summam dolorum: quare fit, ut ad præsentis vitæ beatitudinem

dinem nihil magis conducat, quam mutua hominum inter sese benevolentia.

Corol. Quæ his omnibus, quæ superius demonstrata sunt ad beatitudinem necessaria, aduersantur, nos ad beatitudinem impeditiores efficiunt, miseriamque nostram augent. Demonstratione non eget, quando superiores propositiones sunt veræ.

Prop. XC. Perfectio rationis, Epochè, Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Justitia, Amor speciei humanæ, cum suis affeclis, sunt virtutes morales: his contraria sunt vitia. D. Virtus moralis est quæ perficit facultates rationales ad beatitudinem; vitium vero, quod impeditiores ad illam efficit (ex definit. 23.): huiusmodi autem sunt ea omnia, quæ recensuimus: primæ ergo sunt virtutes, posteriora vitia.

Corol. I. Nonnisi ergo virtute esse homines beati possunt; vitio non possunt esse, nisi miseri.

Corol. II. Virtus homini necessaria essent, etiam si nulla esset altera vita: quia nonnisi eâ tantum in hac beati esse possumus.

Prop. XCI. Virtus, quæ ad beatitudinem necessaria est, non est actus, sed habitus. Nam virtus necessaria ad beatitudinem debet perficere facultates hominis rationales ad beatitudinem, id quod fit, & obstacula removendo, id est, mala, quæ homini aut a natura, aut ab ingenio, aut a consuetudine malâ accidere possunt: & expeditiores huiusmodi facultates efficiendo ad bona sectanda, & constanter: ea autem singulares actus præstare nequeunt: quare sunt necessarii habitus

ipſi virtuoſi. Scilicet occallere pectus honeſto debet ei, qui beatus eſſe velit, ut ſcilicet a propoſito tenaci nec terribilia dimoveant, nec revertent blanditiæ.

Schol. Sed capaceſne ſunt homines virtutis? Id magnopere in Græcis Scholis controverſum fuit. Ac eſſe capaces id demonſtrat apertiffime, quod nullo ævo defuerunt homines juſti, prudentes, temperantes, ſui generis amantes, &c. nec vero fuiſſent, niſi capaces virtutis eſſemus.

Porro & id quæſitum eſt, naturâ nobis virtus contingat, an exercitatione? Ego ſic exiſtimo, utraque fieri, ut virtutibus informemur. Nam natura ſubjectum præſtat virtutis capax; exercitatio habitum inducit. Quamquàm autem omnes virtutis capaces ſumus: ſunt tamen alii præ aliis capaciores, idque ob temperamentum magis, aut minus flexile; nec in his tantum habitibus, ſed in omnibus contingit.

Præterea quæritur, hæc virtus mutetne naturam ac intimitus perficiat, an modifitet tantum, & moderetur, atque aut frænet, aut extimulet? Virtutem autem dico non divinitus infuſam, ſed exercitatione noſtrâ acquiſitam?

Equidem quum cogito Naturam rerum eandem eſſe ſemper, & conſtantiffimam in omnibus iis rebus, quarum ſunt perpetuæ ſeries, veluti plantis, animantibus, brutis, ceteris, etſi non raro externa forma, & figura commutetur; fieri non poſſe decerno, ut in hominibus tantum variet, quantum vulgo exiſtimatur inter cultos

homines, & agrestes: nam naturalia modificari quidem possunt, mutari autem nequeunt. Quare quemadmodum ex iis equis, canibus, elephantibus, quercibus, oleis, & id genus aliis, quæ nunc sunt, de iis judico, quæ fuere ante, quæque aut sex mille annos, aut quæ olim post mille erunt; eadem ego ratione de ceteris hominibus ex præsentibus differendum puto. Natura in hominibus physica eadem hodie est, quæ olim fuit, aut erit, & quidem eadem, & tota: inclinationes ergo naturales, atque vires eadem: idem ingenium. Quum autem a physicâ illâ naturâ plurimum moralis pendeat, & determinetur, modificari quidem his nostris virtutibus potest, commutari certe non videtur posse. Ac vero si vetustos, qui celebrantur, Heroes coram, atque intus vidissemus, non minus illos insaniam subjectos fuisse intelligeremus, quam reliquam hominum turbam, quam stultam, & insanam appellamus. Sed & qui apud nos Heroes videntur, si sæpe non sunt, nisi iis, qui speciem tantum illorum contemplantur, interiorem naturam ignorant. Plerasque earum, quæ apud nos, in quibusdam virtutes sociales sunt, ubi ad examen revocaveris, reperies procul dubio nasci aut a naturæ quadam stupiditate, aut a magnis vitiis, ambitione, avaritia, timore. Eam ambitioso usquequò dignitatem, quam petit, supremam adipiscatur, nemo humanior, nemo liberalior, nemo plura Herois indicia præ se fert: idem inhumanus, truculentus, sui parcus, cæterorum contem-

temptor, postquam adeptus est. Avarus studiose crimina in societatem evitat, ne illa quid divitiis detrimenti afferant, atque bonus ab iis prædicatur, qui in se ut non bonum, ita non malum experiuntur. Parvi quoque animi est avarus; itaque solitarius. Idem tamen si tuto, & suæ virtutis quoque specie alios deglutire possit, nihil veretur. Timidus, ut qui sibi ab omnibus metuit, metuat, necesse est, omnes. Hinc in omnes reverentia, quæ humanitas celebratur; nec est, nisi magni naturæ vitii argumentum. Quamobrem, nego humanam naturam aut tempore, aut studio intimius ipsam per se, aut etiam educatione, meliorem fieri. Nam quanquam educatio civilis ferox hoc animal, ut vocat Plinus, emollire videatur, plurimumque possunt dubio habitus; si rectè tamen animadvertatur, nihil aliud, nisi actionem, ac formam externam, qua plurimum in societate capimur, non ipsam naturam perficit, quæ in homine ut fuit eadem semper, ita erit, licet inflectat nonnunquam, & frænet, aut extimulet. Atque inde conficio, non humanitus plene posse naturam nostram perfici, sed divinitus.

Prop. XCII. Ad beatitudinem alterius vitæ necessaria est fides in Deum, & Dei gratia. D. prima pars. Alterius vitæ beatitudinem revelatione sua Deus nobis promisit apposita lege, *nihil coinquinatum in Regnum Dei intrare*; ne autem simus coinquinati, conformare mores debemus ex legibus ipsius Dei: ergo ad beatitudinem illam

consequendam necessaria est Divinarum legum scientia, & observantia. Cum autem pleræque Divinæ leges cupiditatibus nostris adversentur, ut illas observemus, præferre debemus Dei rationem, & voluntatem rationi, & appetitui nostro. Id vero nunquam obtinebimus, nisi mentem nostram obsequentissimam Dei voluntati præbeamus, ita ut ejus sapientia, bonitas, fidelitas & imperium nos concutiat, Deique timor in nobis dominetur; id vero est plene Deo credere; fides ergo Divina necessaria est ad alterius vitæ beatitudinem obtinendam, velut primum vitæ Christianæ fundamentum.

D. secunda pars. Experimento discimus præsentis vitæ bona vehementius nos allicere, quam æterna, scimusque plurima præsentis vitæ bona adversari contendentibus ad æternam. Ad eam vitæ perturbationem & depravationem curandam necessarium est, & ut mens illuminetur, ita ut vera bona a falsis discernere sciat, & ut roboretur voluntas, ut æterna bona præsentibus, quum adversantur illis, præferat. Quum autem id a natura nostra habere nequeamus, a Deo petendum est. Itaque Dei gratia, quæ mentem illuminet, & voluntatem corroboret, necessaria est ad æternam beatitudinem consequendam.

Corol. Sed eadem fides, & gratia pro præsentis quoque vitæ felicitate necessaria est. Nam quoniam in natura nostra insitæ sunt miseriæ causæ, ut dictum est, quibus remedia in rebus nostris nulla reperimus; a Deo petendum est, & separandum